

II RIIGIKOGU

2. istungjärk.

Protokoll nr. 28 (8).

1923. a.

Sisu: 1. Päewakorra wastuwõtmine. — 2. Teadaandmine komisjonidesse antud seaduseelnõude kohta. — 3. Teadaandmine küsimiste kohta, millele käiku pole antud. — 4. Läbirääkimiste jätkamine Wabariigi Walitsuse wastamise puhul järgmiste arupärimiste peale: a) L. Johanson'i, J. Wain'i ja P. Treiberg'i arupärimine endiste mõisatöölaliste raske seisukorra kohta; b) A. Kütt'i, R. Penno ja O. Köster'i arupärimine mõisade inwentaari wõõrandamata jätmise ja häwitamise kohta; c) H. Allik'u, J. Reesen'i, H. Heideman'i, A. Janson'i ja R. Pälson'i arupärimine Suuremõisa walla piirides asuwate riigi tagawara karja- ja heinamaade ning Suuremõisa ja Leerimetsa nimeliste heinamaade asjus. — 5. J. Uibopuu küsimine Wabariigi Walitsusele Tapa ja Aegwiidu jaamadest Walga raudtee ladude wagunite parandamiseks mädanenud laudade saatmise asjus. — 6. O. Gustawson'i küsimine põllutööministrile Sürgawere mõisa härrastemaja kohalikule wallawalitsusele üleandmisega wiiwitamise kohta. — 7. O. Gustawson'i küsimine põllutööministrile Sürgawere mõisa endistelt töolistelt nende käes kasutada olnud maa ärawõtmise kohta. — 8. P. Keerdo küsimine Wabariigi Walitsusele töötatöölaliste toetamise asjus. — 9. E. Weberman'i küsimine Wabariigi Walitsusele wäljaweo määruste põhjal ekspordist saadud wäliswaluutast 25% riigikassale sundusliku päewakursiga müümise mittetäitmise üle. — 10. Rahwuslik-wabameelse partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele walitsuse kokkuseade kawa ja tööplaan'i mittetäitmise üle. — 11. Wabariigi Walitsuse wastamine J. Uibopuu küsimise peale kõrgematele raudteeametnikkudele 1922 a. jõuluks rahasummade annetamise asjus. — 12. Wabariigi Walitsuse wastamine Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise peale Tartu maakonna Alatskiwi metskonna Kirepi ja Padakõrwa jaoskonna riigi metsatöolistelt teoorjuse nõudmise ja nende metsatöölaliste raskete töötingimiste kohta. — 13. Wabariigi Walitsuse wastamine iseseiswa sotsialistliku töölistepartei Riigikogu rühma arupärimise peale Kirepi mõisa inwentaari ärawedamise ja selle mõisa majapidamises ettetulnud teiste wäärnähutuste kohta. — 14. Wabariigi Walitsuse wastamine J. Reesen'i, J. Tomp'i ja H. Allik'u arupärimise peale kaitsepolitsei poolt Riigikogu liikme kandidaadi Jaan Kreuks'i mahalaskmise kohta.

II Riigikogu koosolek 18. oktoobril 1923 a. kell 10 hommikul.

Kokku on tulnud 91 Riigikogu liiget.

Koosolekut juhatab abiesimees **L. Raudkepp**, wahepeal abiesimees **K. Wirma**.

Sekretääri kohal sekretäär **T. Kalbus**, wahepeal abisekretäär **J. Wain**.

Walitsuse loosis: põllutööminister **A. Kerem**, kaubandus-tööstusminister **B. Rostfeld**, siseminister **K. Einbund**, teedeminister **K. Ipsberg**.

P ä e w a k o r d :

1. Läbirääkimiste jätkamine Wabariigi Walitsuse wastamise puhul järgmiste arupärimiste peale:

a) Riigikogu liigete L. Johanson'i, J. Wain'i ja P. Treiberg'i arupärimine endiste mõisatöölaliste raske seisukorra kohta;

b) Riigikogu liigete A. Kütt'i, R. Penno ja O. Köster'i arupärimine mõisade inwentaari wõõrandamata jätmise ja häwitamise kohta;

c) Riigikogu liigete H. Allik'u, J. Reesen'i, H. Heideman'i, A. Janson'i ja R. Pälson'i arupärimine Suuremõisa walla piirides asuwate riigi tagawara karja- ja heinamaade ning Suuremõisa ja Leerimetsa nimeliste heinamaade asjus.

2. Rkl. J. Uibopuu küsimine Wabariigi Walitsusele Tapa ja Aegwiidu jaamadest Walga raudtee ladude wagunite parandamiseks mädanenud laudade saatmise asjus.

3. Rkl. O. Gustawson'i küsimine põllutööministrile Sürgawere mõisa härrastemaja kohalikule wallawalitsusele üleandmisega wiiwitamise kohta.

4. Rkl. O. Gustawson'i küsimine põllutööministrile Sürgawere mõisa endistelt töolistelt nende käes kasutada olnud maa ärawõtmise kohta.

5. Rkl. P. Keerdo küsimine Wabariigi Walitsusele töötatöölaliste toetamise asjus.

6. Rkl. E. Weberman'i küsimine Wabariigi Walitsusele wäljaweo määruste põhjal ekspordist saadud wäliswaluutast 25% riigikassale sundusliku päewakursiga müümise mittetäitmise üle.

7. Wabariigi Walitsuse wastamine rkl. J. Uibopuu küsimise peale kõrgematele raudteeametnikkudele 1922 a. jõuluks rahasummade annetamise asjus.

8. Wabariigi Walitsuse wastamine Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise peale Tartu maakonna, Alatskiwi metskonna, Kirepi ja Padakõrwa jaoskonna riigi metsatöolistelt teoorjuse nõudmise ja

nende metsatöölaliste raskete töötingimiste kohta.

9. Wabariigi Walitsuse wastamine iseseiswa sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise peale Kirepi mõisa inwentaari ärawedamise ja selle mõisa majapidamises ettetulnud teiste wäärnähtuste kohta.

10. Wabariigi Walitsuse wastamine Riigikogu liigete J. Reesen'i, J. Tomp'i ja H. Allik'u arupärimise peale kaitsepolitsei poolt Riigikogu liikme kandidaadi Jaan Kreuks'i mahalaskmise kohta.

11. Wabariigi Walitsuse wastamine Riigikogu liigete O. Köster'i, H. Laretei ja A. Porman'i arupärimise peale Püssi mõisa jagamisel ettetulnud nähtuste kohta Wirumaal.

12. Wabariigi Walitsuse wastamine Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise peale Wiljandi linnale rendileantud maal olewa hoone müügi kohta.

13. Wabariigi Walitsuse wastamine iseseiswa sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise peale haridusministeeriumi sihilikkude korralduste kohta õpetajate kutsetunnistuste ja lahtiregistreerimiste asjus.

14. Wabariigi Walitsuse wastamine Riigikogu liigete A. Kütt'i, O. Köster'i ja H. Ostrat'i arupärimise peale Loobu mõisa tagawara-heinamaade wäljarentimise kohta.

15. Wabariigi Walitsuse wastamine iseseiswa sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise peale põllutöeministri tegewuse kohta Suure-Jaani alewi maaga warustamisel.

16. Rahwuslik wabameelse partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele walitsuse kokkuseade kawa ja tööplaani mittetäitmise üle.

17. Riigikogu liigete P. Keerdo, H. Allik'u ja J. Tomp'i arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele töölisajakirjanduse sulgumise kohta.

Koosolek algab kell 10.15 min.

1. Päewakorra Juhataja **L. Raudwastuwõtmine. kepp:** Awan Riigikogu koosoleku. Päewakord on Riigikogu liigetele kätte jagatud.

E. Weberman (rhws. w.): Täna ses päewakorras on rahwuslik wabameelse partei Riigikogu rühma arupäri-

mine paigutatud eelwiimase päewakorrapunktina, pärast seda, kui on päewakorda wõetud küsimised ja wastamised, siis wast tulewad arupärimised. Sennistes päewakordades on arupärimised ja küsimised olnud enne wastamisi. Arwesse wõttes, et siamaale sügisesel istungjärgul päewakorras olnud wastamised on kolm kunni neli nädalat edasi läinud, ja arwesse wõttes, et see arupärimine, mida meie rühm esitab: wäga suure tähtsusega on, nimelt Wabariigi Walitsuse töökawa mittetäitmise kohta, teen mina ettepaneku, päewakorra 16. punkti pärast küsimisi ja enne wastamisi, see on 7. punktina üles wõtta.

J. Tomp (wäljasp. rhm.): Meie esitasime Wabariigi Walitsusele küsimise Prantsusmaa ettepaneku kohta kallale tungimise asjus nõukogude Wenemaale (loeb): Mil' kuupäewal tegi Prantsuse walitsus Eesti walitsusele ettepaneku kallale tungida nõukogude Wenemaale rewolutsiooni korral...

Juhataja **L. Raudkepp:** See küsimus ei wõi arutuse alla tulla, sest Riigikogu juhatus on otsustanud ta päewakorrast ära jätta. Teil on sõna ainult päewakorra üksikute punktide järjekorra muutmise kohta.

J. Tomp (wäljasp. rhm.) (loeb edasi): Kui suurt rahalist toetust lubas Prantsusmaa Eesti walitsusele, kui see Eesti sõjawäe nõukogude Wenemaale kallale saadab? Missugune on Eesti walitsuse wastus...

Juhataja **L. Raudkepp** (kõlitas): Rkl. Tomp, teen Teile teise märkuse.

J. Tomp (wäljasp. rhm.): (katsub weel edasi lugeda).

Juhataja **L. Raudkepp:** Rkl. Tomp, see ei käi päewakorra üksikute punktide muutmise kohta, teen Teile kolmanda märkuse ja wõtan Teilt sõna ära.

Sõna on päewakorra kohta rkl. Reesen'il.

J. Reesen (wäljasp. rhm.) (loeb): Kas wastab tõele, et Eesti walitsus kallale tungimise kohta nõukogude Wenemaale kaks woolu on...

Juhataja **L. Raudkepp:** Rkl. Reesen, Teil on sõna päewakorra kohta.

J. Reesen (wäljasp. rhm.) (loeb edasi): ...üks sõja algamise poolt, nagu Prantsusmaa nõuab...

Juhataja **L. Raudkepp** (kõlistab): Rkl. Reesen, teen Teile teise märkuse. (Saalis müra. Wahelhüüe paremalt poolt: Laske aga edasi!)

J. Reesen (väljasp. rhm.) (loeb edasi): ...Kas on Eesti sõjawäes wiimasel ajal ettewõetud ümberkorraldamine...

Juhataja **L. Raudkepp** (kõlistab): Teen Teile kolmanda märkuse ja wõtan sõna ära.

J. Reesen (väljasp. rhm.): (katsub edasi lugeda.)

Juhataja **L. Raudkepp**: Rkl. Reesen, sõna on päewakorra kohta rkl. Allik'ul. Teil ei ole sõna.

H. Allik (väljasp. rhm.) (loeb): Kas teab Eesti sõjawägi juba ähwardawast sõjahädaohust...

Juhataja **L. Raudkepp** (kõlistab): Rkl. Allik, nagu ma juba eelkõnelejatele tähendasin, et siin wõib ainult sellest jutt olla, kas päewakorda muuta wõi uusi punktisid sisse wõtta.

(H. Allik (väljasp. rhm.): püüab edasi lugeda. Saalis müra. Juhataja kõlistab.)

Rkl. Allik, Teil ei ole sõna. Sõna on rkl. Kanguril.

W. Kangur (töörp.) (kohalt): Ei tarwita. (Wahelhüüe: Leht on koju jäänud.)

P. Keerdo (töörp.): Siin juba tähendati enne, et Riigikogu juhatus päewakorda kokku seades on mööda läinud korrast, mis esimeses Riigikogus, kui ka senni teises Riigikogus on tarwitatud, see on, et esimeses järjekorras on uued küsimised ja arupärimise-ettepanekud ja peale selle wastamised. Ma ei taha sugugi öelda, et esimene päewakorra-punkt tähtis poleks, ta on niiwõrd tähtis, et teda ei tule mitte edasi lükata. Kuid niisamuti on tähtsad küsimised ja arupärimise-ettepanekud. Pealegi ei wõta nad palju aega. Praegu on aga wiimaseks päewakorra-punktiks paigutatud küsimine töölisajakirjanduse sulgumise kohta, niisama on 10. päewakorra-punktiks küsimine, mis juba eelmise Riigikogu koosoleku päewakorral oli ja mille kohta siseminister tähendas, et ta walmis on wastama. Nüüd tullakse niisuguste kombinatsioonidega, et lükatakse päew-päewalt edasi ja niiviisi

ei pruugi siseministril wastata. Ta ütleb, ma wõin iga silmapilk wastata, aga mul ei ole tarwis. Sest Riigikogu juhatus hoolitseb juba selle eest, et minister ei tarwitseks wastata. See wõte näitab ainult seda, et ei juleta neid küsimisi päewakorda wõtta. Teen ettepaneku jääda selle korra juurde, mis on senniajani praktiseeritud ja wõtta esimeseks päewakorra-punktiks praeguse päewakorra 5 punkt, teiseks päewakorra-punktiks wõtta praeguse päewakorra 17 punkt, kolmandaks punktiks wõtta praeguse päewakorra esimene punkt ja neljandaks wõtta praeguse päewakorra 10 punkt.

J. Reesen (väljasp. rhm.): Wäga imelik paistab, kuidas Riigikogu juhatus päewakorda igal koosolekul kokku seab. Mul on wõrdluseks kaasa wõetud eelmise neljapäewa päewakord, kus on niisugust järjekorda tarwitatud, et uued küsimised ja arupärimised päewakorra etteotsa on paigutatud. Nüüd aga meie näeme, et arupärimised, mis on esitatud, sellega uued, on paigutatud wiimaseks päewakorra-punktiks. Millega seda seletada? Mida tahetakse sellega kätte saada? Kui meie waatame neid arupärimisi, mis on paigutatud päewakorra wiimasteks punktideks ja nimelt arupärimine töölisajakirjanduse sulgumise kohta, siis wõime ütelda, et see arupärimine tänasel Riigikogu koosolekul ettekandmisele ei tule, ja sellega on see ettekanne edasi lükatud terve nädala aja peale, kuna aga praegu, kus walimised... (Wahelhüüe pahemalt poolt: Wõib olla ka kahe kuu peale!) Ja wõib olla ka kahe kuu peale. Aga Riigikogu juhatus asub igal koosolekul ise seisukohale. Mispärast ei peeta ühest traditsioonist kinni, mis esimeses Riigikogus on maad leidnud. Meie arwamise järele aga sellepärast, et see arupärimine on nii tähtis, et teda ei taheta arutusele wõtta, waid päew-päewalt edasi lükata. Mina toetan eelmise kõneleja Keerdo ettepanekut ja arwan, et Riigikogu liikmed tarwilikuks peawad ühte kindlat järjekorda pidada. Kui nüüd Riigikogu juhatus oma heaksarwamise järele igakord nii talitab, siis on pudru ja kapsad segamini.

Abiesimees **K. Wirma**: Riigikogu liige Keerdo ja ka rkl. Reesen ütlesid, et waadake, on olnud eelmiste päewakordade kokkuseadmistel niisugune kord ja täna on teist-sugune kord ja nad ei saa kuidagi

aru... (Wahelhüüe J. Reesen'i (wäljasp. rhm.): poolt: Miks ei saa aru!) Teie ei saa aru, miks igakord... (Wahelhüüe J. Reesen'i (wäljasp. rhm.) poolt: Meie saame aru w ä g a h ä s t i!) Ehk lubate siiski ma teen selgeks, et Teie ei saa aru, mispärast Riigikogu päewakorra kokkuseadmine ükskord ühte moodi ja teine kord teistmoodi sünnib. Ma pean ütleva, et Riigikogu arupärimiste päewakorra asjas ei ole mingisugust korda võimalik olnud kindlaks määrata. Kui rkl. Keerdo siin seletas, et Riigikogu juhatus olla meelega paigutanud wiimaseks päewakorra-punktiks need küsimised, mis rkl. Keerdo'le meeldiwad ja just sellepärast, et need küsimised arutusele ei tuleks, siis pean teatama, et rkl. Keerdo seletused õiged pole ja et Riigikogu juhatusel... (Wahelhüüded pahemalt poolt.) Ehk Teie lubate kõnelda, sest Teie olite siin kõnelemas, ma Teid sugugi ei seganud. Wõiksite ehk natukene kannatada ja kui see Teile raske on, wõtke suhu natukene wett. (Üldine naer. Juhataja kõlistab ja palub rahu.) Riigikogu juhatus kaalus päewakorra järjekorra küsimust ja paigutas sellepärast uued küsimised päewakorra lõppu, et arutusel pooleli jäänud küsimusi lõpule wiia ja need küsimised, mis pidid juba I Riigikogu koosolekutel wastamisele tulema ka kiiremalt lõpetada. Mis kasu oleks siis kõigist arupärimiste esitamistest, kui nad üldse wastamisele ei tule. Riigikogu liige Keerdo teeb oma ettepanekud, et las' aga nemad kannawad ette oma arupärimise, kuna wastamine neile sugugi tähtis pole. Waadake, seal on see arusaamise puudus. Rkl. Keerdo oli ka muuseas Riigikogu juhatuses koosolekul ja pidas seal pika kõne maha, kuidas neid päewakorra-punktisid paigutada. Ise oli seal juures, aga ei annud mingisugust targemat nõu selles asjas. Nagu ütlesin, ei saa Riigikogu arupärimiste korras mingisugust kindlat korda maksma panna ja see ripub ära asjaolust, mida Riigikogul enesel iga kord kaaluda tuleb. Kui näituseks rkl. Weberman siin ettepaneku tegi wõtta 7-daks päewakorra-punktiks wastaw arupärimise-ettepanek, siis võib olla, on see iseäralise tähtsusega küsimine ning sellest küsimisest võib olla ripuwad ära teised küsimused, nimelt see, kas Wabariigi Walitsuselt üldse enam wastamist oodata maksab, kes enam ei tugene olnud koalitsioonile. On mõned

küsimused iseäralise tähtsusega, siis tulewad nad paigutada päewakorra etteotsa, kuid igakord wastawal Riigikogu otsusel. Nii ei saa siin juttugi olla Riigikogu liigete Reesen'i ja Keerdo poolt soovitatud shabloonist ja igal Riigikogu liikmel on õigus ettepanekuid teha küsimise paigutamiseks ühte wõi teise kohta ilma mingisuguse erilise korrata.

Juhataja L. Raudkepp: Sõna on faktiliseks märkuseks rkl. Keerdo'l.

P. Keerdo (töörp.): Riigikogu abiesimees härra Wirma katsus siin seletada, et mina olewat tahtnud shablooniliselt päewakorda kokku seada. Lugege minu ettepanek läbi, siis näete, et seal pole mitte kõik küsimised wõetud, waid need, mis kõige tähtsamad. Teie arwates pole need muidugi tähtsad, waid teil on nähtawasti traditsiooniks saanud, et enne igasuguseid walimisi peab töölisajakirjandus sulutud saama.

Juhataja L. Raudkepp: Palun kõnelejat päewakorra juurde jääda.

P. Keerdo (töörp.): Nimelt tahtsin ette panna töölisajakirjanduse sulgumise küsimise teiseks ning töötatöölise toetamise küsimise esimeseks päewakorra-punktiks wõtta. Teine küsimus on Riigikogu kandidaadi Jaan Kreuks'i tapmise küsimus, mille kohta on seletatud, et selle kohta võib wastata, aga selle paigutamine näitab seda... (K. Wirma (sd.): See ei ole faktiline märkus.)

Juhataja L. Raudkepp: See ei ole faktiline märkus, wõtan Teilt sõna ära.

P. Keerdo (töörp.): Ma tahtsin just faktilise märkusena tähendada, et ei juleta wastata.

Juhataja L. Raudkepp: Wõtan Teilt sõna ära.

A. Jõeäär (sd.): Sotsiaaldemokraatlikul Riigikogu rühmal oli päewakorra järjekord arutusel ja meie wõtsime järgmise seisukoha: igatahes oleks tähtis, et läbirääkimisi, mis minewal korral pooleli jäid, kõigepealt jätkataks ja selle järele tuleksid küsimised, mis päewakorra-punktide 2, 3, 4, 5, 6, all ära tähendatud, et siis ka nende küsimiste peale võimalikult ruttu Wabariigi Walitsuselt wastust saada. Pärast seitsmendat punkti

tuleksid paigutada punktid 16. ja 17. ning siis juba läheb päewakord muutmatalt edasi. Teen ettepaneku punktid 16 ja 17 paigutada pärast 7. päewakorra-punkti see on 7 ja 8 wahele.

Juhataja **L. Raudkepp**: Päewakorra muutmise kohta on tehtud järgmised ettepanekud: Riigikogu liikme Weberman'i poolt: „Päewakorra-punkt 16. punkt 7. asemele seada“. Nii siis läheks 7. päewakorra-punkt 16. asemele. Teine ettepanek on rkl. Keerdo poolt: „Wõtta 5. punkt — esimeseks, 17. punkt — teiseks, 1. punkt — kolmandaks ja 10. punkt — neljandaks“. Riigikogu liikme Jõeääre poolt on tehtud ettepanek: „Punktid 16 ja 17 paigutada pärast 7 päewakorra-punkti — 7 ja 8 wahele“.

Asun hääletamisele. Kes on rkl. Weberman'i ettepaneku poolt, et päewakorra-punkt 16. panna punkt 7 asemele, ning punkt 7 läheb siis punkt 16 asemele. (J. Piiskar (is.): Nii-sugust ettepanekut ei ole, et punkt 7. läheks punkt 16 asemele.) Kas Teie soovite faktiliseks märkuseks sõna? (Naer.) Palun rkl. Weberman'i oma ettepanekut selgemalt wormuleerida. (Naer.)

E. Weberman (rhws. w.): Minu ettepanek on, et punkt 16. tuleks punkt 7. asemele, ning punkt 7. jääks 8. jne.

Juhataja **L. Raudkepp**: Riigikogu liige Weberman on oma ettepanekut selgemalt wormuleerinud. Asun hääletamisele. (Hääletatakse, loetakse hääli.) Rkl. Weberman'i ettepanek on saanud poolt 29 häält, vastu 3, sellega vastu wõetud.

Järgmisena tuleb hääletamisele rkl. Keerdo ettepanek: „wõtta 5 punkt — esimeseks, 17 punkt — teiseks, 1 punkt — kolmandaks ja 10 punkt — neljandaks.“ Kas soovitakse neid ettepanekuid korraga wõi lahus hääletada? (Wahelhüüe: Korraga.)

P. Keerdo (töörp.): Ma teen ettepaneku lahus hääletada.

Juhataja **L. Raudkepp**: Selle ettepaneku vastu ei waielda. (Hüüded: Korraga.) Selgem on siiski lahus hääletada. Kes on selle poolt, et 5. punkt wõtta esimeseks? (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see ettepanek tagasilükatud. (Pa-

hemalt poolt: Ära lugeda.) Olete hiljaks jäänud. Kes on selle poolt, et 17 punkt wõtta teiseks punktiks. (Hääletatakse.) (Hüüded: Ära lugeda.) Hääletan uuesti. (Hääletatakse, loetakse hääli.) See ettepanek on saanud poolt 13 häält, vastu 29, sellega tagasilükatud. Kes on selle poolt, et 1 punkt wõtta kolmandaks. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see ettepanek tagasilükatud. Kes on selle poolt, et 10 punkt wõtta neljandaks punktiks? (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see ettepanek tagasilükatud.

Hääletamisele tuleb rkl. Jõeäär'i ettepanek: Punktid 16 ja 17 paigutada pärast 7 päewakorra-punkti — 7 ja 8 wahele. (Hääletatakse, loetakse hääli.) See ettepanek on saanud poolt 20 häält, vastu 27, sellega tagasilükatud.

J. Piiskar (is.): Ma paluksin juhatuselt kõigepealt seletust, missuguses järjekorras päewakord on vastu wõetud. Ühe eelmise otsusega wõttis Riigikogu vastu tõsta päewakorra 16. punkt päewakorra 7-daks punktiks. Wiimase hääletamisega lükkas Riigikogu sellesama ettepaneku tagasi. Mina palun seletust, kas 16-es punkt peab jääma, nagu wiimase otsusega, wõi 7-daks, nagu esimese otsusega.

Juhataja **L. Raudkepp**: Wastu on wõetud, et 16. punkt tuleb 7-daks, 7-es jääb 8-daks, 8-as 9-daks jne. Järjekord on täiesti selge.

Sõna on teadaandmiseks härra sekretäiril.

2. Teadaandmine komisjonidesse antud seaduseelnõude kohta.

Sekretäär **T. Kalbus**: Riigikogu juhatus poolt on tule-tõrje seaduseelnõu antud omawalitsuse komisjoni.

3. Teadaandmine küsimiste kohta, millele käiku pole antud.

Kodukorra § 95. põhjal ei ole juhatus käiku andnud kolmele küsimisele: rkl. J. Tomp'i küsimisele Wabariigi Walitsusele 17. X. 23., rkl. W. Kangur'i küsimisele Wabariigi Walitsusele 17. X. 23 ja rkl. J. Reesen'i küsimisele sõjaminist-rile 17. X. 23.

4. Läbirääkimiste jätkamine Wabariigi Walitsuse wastamise puhul:

a) L. Johanson'i, J. Wain'i ja P. Treiberg'i arupärimisele endiste mõisatööliste raske seisukorra kohta;

b) A. Kütt'i, R. Penno ja O. Köster'i arupärimisele mõisade inventaari wõrandamata jätmise ja häwitamise kohta;

c) H. Allik'u, J. Reesen'i, H. Heidemani, A. Janson'i ja R. Pälson'i arupärimisele Suuremõisa walla piirides asuwate riigi tagawara karja- ja heinamaade ning Suuremõisa ja Leerimetsa nimeliste heinamaade asjus.

kuidas sellele rahvuslikule hädaohule tõket teha. Ma arwan uskuda wõiwat, et kui see üldisest kabuhirmust kantud närwihaigus sama tõuswas tempos progresseerub...

Juhataja **L. Raudkepp**: Riigikogu juhatus pole siin mitte mõne kabuhirmu järele, waid kodukorra järele toimetanud.

O. Gustawson (is.): Ma tahtsin oma märkusega tähendada, et seda kabuhirmu põeb meie Riigikogu parem tiiw ja keskkoht. Ma kardan küll, et mõne aja pärast demokraatlik liit kristliku rahwaerakonna ergul algatusel rahwahääletamisel läbi wiib korralduse, et meil kirikuis palutakse mitte enam: „Päästa meid, Issand, katku ja kalli aja eest“ waid: „Päästa, oh Issand, meie rahwast ja riiki küsimiste ja arupärimiste eest Riigikogu“. (Wahelhüüe põllumeeste rühmast: See on õigus! Naer.) Siin näetegi, et teie arwamised lahku lä-

O. Gustawson (is.): Wõttes sõna eelmisel arupärimiskooolekul pooleli arutamise jäädud arupärimiswastuste seeria puhul, pean ma tarwilikuks teha ainult mõne wäikese märkuse, et mitte liig pikalt waewata Riigikogu paremat tiiba ja keskkohta rängema koormaga, kui ta seda oma närwinõrkuses kanda suudab. Asi peab seal pool killas igatahes päris tõsine olema närwidega, kui selle kildkonna häälekandjad „Kaja“, „Päewaleht“ ja „Postimees“ kui ühest suust südantlõhestawalt ahastawad — Riigikogu uppuwat ära arupärimistesse. Nähtawasti on see hädakisa juba oma tagajärgi saawutanud. Päewakorra kokkuseadmissekeldused siin näitawad, et Riigikogu juhatus juba otsib teid,

hewad siinse kõrgema koha omadest tolle hädaohu hindamisel.

Eel kõige tahtsin ma teha ühe küsiwa märkuse Riigikogu liikme Reesen'i kõrgelennuliste lõõrituste puhul eelmisel arupärimiskooolekul. Rkl. Reesen wõttis aksioomina, et praeguses korras ka kõige parem maaseadus tegelikul teostamisel proletaarlistele ja poolproletaarlistele kihtidele maal absoluut mitte midagi anda ei suuda. Mina ei taha selle küsimuse kohta waidlema hakata. Ma waid küiksin: kuidas see ülesseatud wäide seisab kooskõlas nende seisukohtadega, mida rkl. Reesen oma mõttekaimudega sama absoluutselt ja sama agaralt arendas ühel eelmisel Riigikogu koosolekul landeswehri hädaohu küsimuse arutamise puhul. Kui on lugu sarnane, et meie praegune maaseadus midagi andnud ei ole ega anda ei suuda maa proletaarlistele ja poolproletaarlistele kihtidele, siis arwan mina... (Wahelhüüe paremalt poolt: Kust teie seda kuulsite?) Ma kuulsin seda Reesen'i, Alliku ja kompanii kõnedest. Kui maaseaduse teostamine midagi andnud ei ole tähendatud kihtidele, siis arwan ma, et nendel kihtidel õieti midagi kaitsta ega kaotada-wõita ei ole landeswehri tulekul. Kui aga neid kihte siiski kutsutakse üles püha sõtta landeswehri wastu, mis on see siis muud kui et tahetakse töörahwast panna kaitsema mitte oma, waid kodanluse positsioone ja kitsaid kihihuwisid.

Juhataja **L. Raudkepp**: Rkl. Gustawson! Ma palun kõnega tulla rohkem päewakorra juurde.

O. Gustawson (is.): Ma tulen päewakorra-punktile lähemale, tõestada püüdes, kuidas see osa töörahwast, kellest Reesen ja kompanii kõneles, siiski tegelikult maaseadusega lähemalt seotud on ja nende hurwides kaugeltki ükskõik pole, kuidas praegust maaseadust praeguses korras teostatakse. Kui aga Reesen ühelt poolt wõttes aksioomina, et kantnik, maatamees ja endine mõisatööliline maareformi läbi absoluut mitte midagi saanud pole, teiselt poolt aga siiski üles kutsub neidsamu ilmajäänud kihte kaitsema maareformi tulemusi, mis on see siis muud kui — töörahwas wiigu oma nähk turule selleks, et meie riigi tõusikodanlus wõiks oma raswast maawirukat rahulikult edasi nosida. Kodanlusele wõib päris tõsiselt õnne soowida, et ta on leidnud endale wastased ja wahwad

Siioni wahid seal, kus ta neid waewalt loota oleks wõinud. Üldiselt aga saab Reesen oma põhiwäidetega — maareform ei olla töörahwale absoluut mitte midagi annud ega saawat edaspidi midagi andma — enam kui wirilasse fookusse. Kui see lähtekoht omaks wõtta, siis tuleb minu arusaamise järele lugeda lubamatuks wäärnähtuseks iga üksikut juhtumist, kus maareformi teostamisel mõni maatamees siiski on juhtunud maad saama. Kui härrad kommunistid tahaksid olla järjekindlad, siis peaksid nemad wõi vähemalt nende wastsed mõttewennad kogupõllumeeste leerist tulema arupärimisega igakord, kui mõnele maatamehele siiski maad on antud. (Wahelhüüe M. Laarmani (põl.) poolt:) Arusaadaw, — härra Laarman tunneb uut tuult oma purjedes. (Wahelhüüded paremalt poolt: Teil on mesinädalad meeles. Naer.) Teie aga tulete mulle meelde peigmeest, kes wärske mõrsja on leidnud. Ma arwan, et sarnaste teoreetiliste ja absoluutsuste jutlustamistega on tehtud enam kui kahtlane karuteene töörahwa laiematele kihtidele. Minu arusaamise järele on maareform ühiskondlikult paratamata murrang. Peale paljude miinuste on tal ka töörahwa suhtes oma positiivsed wäärtused. Neid wäärtusi ei kaitsta ega kasutata aga nõndawiisi, kui igal wõimalikul ja wõimatul juhusel raiutakse, kui nuiaga: maha maareform! Üldse on liig odaw, lapsik ning lubamatu tulewase parema korra nimel ennast asetada väljaspoole praegust korda, näidates waid neitsiliku näpuga: ennäe seda armetut demokraatiat! Praegune kord kohustab töörahwaesitajaid enamaks, kui lihtsalt wõtta ja üleolewalt wilistada selle korra peale. Ta kohustab töörahwa huwide kaitsmisele mitte ainult suurtes sõnades, waid ka wäikestes tegudes. Kahtlemata: kindralid, ristiriitlikud ja muu kodanline koorekiht on osanud kiskuda oma kättesse lõwiosa hakitud mõisaist ning nende inwentaarist. See ei kohusta aga kehwi maatöörähwa hulki mitte põrmugi apaatselt alistuma praegusele seisukorrale, kui möödapääsematu paratamatusele ning ennast lahti wanduma oma osast maauuendamisel praeguses kodanlikes korras. Maatöörähwa proletaarli ja poolproletaarli kihte ei tohi petta targustega, otsekuul oleks praegune maareformi teostamiswiis ainumõeldaw ja ainuwõimalik. Waid wastuoksi: tu-

leb järeljätmatult täita wastupidist ning nimelt seda, et praegune maapoliitika on ebanormaalne ja kisendawas wastolus maaseaduse põhitendentsiga — warustada maaga neid töörahwakihite, kes maad oma jõuga hariwad. On kindel, et poolproletaarliste ja puhtproletaarliste maatööliskihtide organiseeritud jõust ja aktiivteedist wõi nõukustest ja passiivteedist ühelt poolt ja niisama nende kihtide esitajate tugewusest ja tööst parlamendis ja väljaspool wäga suurel määral oleneb, kas meie maareformi teostamine on enam wõi vähem soodne ühele wõi teisele kihile. Meie arwates ei pea paika wäide, nagu oleks siin töötawatel rahwakihitel absoluutselt wõetud iga wõimalus oma huwide kaitses tegelikka parandusi saawutada. Kui wõtta endiste mõisatöölise küsimuski, mis algusest peale on olnud eriti teraw, siis ei saa meie isegi siin jätta konstateerimata, et selleski küsimuses maareformi teostamine on annud relatiivseid tulemusi absoluutsete asemele. Põllutöömister tähendas minu arwates wäga õieti, kui ta ütles, et maaseadus endised mõisatöölised on jätnud tuule taewa alla, neid asetades ühele tasapinnale teiste hariliste maatahtjatega. Maaseaduse teostamismäärused omalt poolt ei katsunudki seda tühja kohta täita. Ja nii wõis siis sündida, et endisi mõisatöölisi igalpool kümnete kaupa korterist välja loobiti ja maast ilma jäeti, neid heites iseenda ja oma saatuse hooleks. Ma ei taha hakata kõnelema sellest, kuidas meie partei rühm ja teised tööliserühmad ikka ja alati ning jälle uuesti on sunnitud olnud seda walusat küsimust Riigikogus käsitama. Nüüd lõpuks on see küsimus ometi liikuma pandud, wäiksel küll, aga siiski liikuma pandud. Ma ei taha salata, et selle küsimuse lahendamiseks rohkem on ära tehtud täna wõi kui enne ühelgi aastal. Aga sellega ei taha ma kaugeltki öelda, et siin on kõik ära tehtud, et siin kõik juba oleks nagu olema peaks. Kui põllutöömister usub, et endiste mõisatöölise küsimust enam ei ole, siis eksib ta. Põllutöömistri poolt on toodud andmed, nagu oleks läinud aastal 1400 maatahtjast 1377 maad saanud, nõnda et kõigest 23 maasoowijat on jäänud rahuldumata. Põllutöömister ja põllutöömisteerium aga on ise hoolt kannud, et Riigikogu liikmeid arstida nõrkusest — uskuda arwusid, mida põllutöömister küsimuste põhjendamisel käsitab. Seda wõiks täie õigusega nimetada prob-

lemaatiliseks statistikaks, millega põllutööstusteeringi juhid kui ka üksikud ametnikud armastawad opereerida. Mul tarwitseb ainult ses küsimuses endiselt põllutööstusministrilt toodud andmeid tähendada. See oli wististi tänawu kewade, kui ma ei eksi, kus härra Rostfeld tahtis tõendada, et temal käesolewate andmete põhjal suurel Tartumaal kõigest 67 endiste mõisatöölise perekonda maast ilma olla jäänud. Nüüd on praegune minister maast ilmajäänute mõisatöölise arwu üle riigi suurendanud 1137-ni. Meie peame aga kinnitama, et meie sedagi arwu uskuda ei suuda. Neid mõisatöölisi, kes maast ilma, on kaugelt rohkem kui siin põllutööstusminister ette tõi. Rkl. Johanson tähendas juba minewal koosolekul, et seda arwu tuleks iga maakonna kohta ühega kaswatada. (L. Johanson (sd.): Rkl. Lattikütles, et ühega tuleb kaswatada.) Aga isegi ühega iga maakonna kohta kaswatatuna annaks põllutööstusministrilt toodud arw 11 tuhat maata mõisatöölise.

Aga küsimus, kuidas neid mõisatöölisi, kes maad saanudki, maaga warustatud, on samuti kurb. Ma olen liikunud paljudes maakondades ja näinud, kuidas seal see warustamine on teostatud. On mõisatöölisele kusagilt antudki normaaltalu mitme perekonna peale kokku, siis on selleks pea alati wõetud kõige wiletsamad talud ning iga töölise kätte langew tüki-kene tihtilugu pealegi killustatud ribadeks. Killustatuna on needki maalapikesed rasked ning tülikad harida. Aga kõige hullem weel: ühesid patuga pooleks maalapikesega warustades wõetakse teiste mõisatöölise käest maid ära ja antakse neile, kellel maad ennegi küll on. Põllutööstusteering käib siin täiel aurul pühakirja põhimõtte järele: kellel on, sellele antagu, ent kellel ei ole sellelt wõetagu wiimanegi ära. Wõiks tuua väga palju näitusi, kus tänawu kewadel endistelt mõisatööliselt maid ära wõetud on. Ühes järgmises päewakorra-punktis käsitatakse Sürgewater mõisa endistelt tööliselt nende käes kasutada olnud maa ärawõtmislugu. Üks eelmise arupärimis-koosoleku arupärimine käsitas maade ärawõtmist Adawere mõisa tööliselt. Waremalt ühel arupärimis-koosolekul on siin tähelpanu juhitud Abja mõisa endiste töölise maaga warustamise küsimusele. Samuti teatakse meile Kirepist, kuidas seal endistele mõisatöölisele äärmiselt vähe maad on

määratud, selle juures aga on eriotstarbeks jäetud terwelt 150 wakamaad maad. Muuseas — huwitaw oli põllutööstusministri seletuses see osa, kus ta püüdis põhjendada meie praeguse kaheotsaga maapoliitika tarwilikkust. Härra põllutööstusminister tähendas nimelt, et endistele mõisatöölisele ei ole wõimalik suuremaid maatükka kätte anda, enne kui nad nende käes olewatel väikestel maatükkidel kosuwad ja jõukamaks saawad. Ühtlasi sellega tahetakse muidugi mõista anda, et mitmele endisele okkupatsiooniaegsele tegelasele ja teistele suurnikkudele nii väga suured maalahmakad kätte on antud ainult selleks, et nad oma endise raswase rikkuse kaotaksid ja kehwas jääksid suurte maatükkide otsas. Suurte maatükkidega warustamine osutub siis selle järele rikkama koorekihi karistamiseks ja väikeste ühe ja kahe-wakamaaliste maatükkidega õnnistamine kehwestele inimestele heateoks. Kahjuks aga ei ole kehwestad kihid selle omapärase maapoliitika kawalast tagamõttest kunagi aru saanud, ega oska seda ka edaspidi hinnata. Neile ning meile on enne kui pärast kindel, et seesuguse kahemõõduga mõõtmisega talitatakse kehweste kahjuks ja rikaste eesõigustatud kihtide kasuks kehweste kulul. See terawalt wahetegew joon käib punase köiena läbi kogu praeguse maapoliitika: rikkale kõik, kehweste kas hoopis vähe wõi mitte midagi. Nii talitatakse küll inventaari müümisel, küll ehituslaenu määramisel, küll kätendamise juures jne. Olgu iseloomustamiseks siin kohal toodud ainult üks väikene pärl selle kohta, missugust kaheotsaga poliitikat siin järjekindlalt aetakse. Mõõdaläinud aastal esitas meie rühm Riigikogule arupärimise selle kohta, et ühele asunikule, — muidugi asunik hanijalus — oli antud 500.000 marka ehituslaenu, 700.000 oli esialgu määratud, 200.000 wõeti pärast maha, aga pool miljonit anti sellele härras-asunikule siiski kätte. Tolleaegne põllutööstusminister ei saanud seda tõsiasja ümber lükata. Ta pidi tunnistama, et see tõsi oli. Sama kerge käega ja suurelt on ka teistele härras-asunikudele ehituslaenu määratud, mille tõttu waesemad asunikud, kes enne kõike abi wajawad, sel ajal, kui ühed saawad miljonid endale losside ehitamiseks, ei tea, kuidas oma pooleliolewate hurtsikutele uksi-aknaid ette saada. Alles üleminewal pühapäe-

wal käisin ma Kärus ja seal kaebas üks asunik mulle oma häda: ta on pooleldi üles ehitatud maja, mille väärtus on hinnatud 400.000 marga peale. Laenu on aga talle antud ainult 25.000 marka. Seesama asunik on pööranud palwekirjaga kohaliku ringkonnawalitseja poole, et temale antaks lisalaenu 75.000 marka, et võimalik oleks pooleliolewat maja lõpulikult walmis ehitada. Sealt aga wastati kategooriliselt, ilma motiweerimata — ei! See asunik katsugu ise, kuidas tema walmis saab oma wõlaga, mida ta kohalikust pangast sunnitud on olnud oma selga wõtma. Suusõnaliselt on talle tähendatud, et tema poolt ehitataw maja ei wastawat põllutööministeeriumi poolt ülesseatud nõuetele. Asunik teadis kõnelda, kuidas ta mitmel korral ringkonnawalitsejat palunud, et ta tuleks ja waataks, kas tema maja wastab ülesseatud ehitusnõuetele. Ringkonnawalitseja tulnud alles siis, kui maja juba katuse all, ning otsus oli: kõlbmatu, ja asunik pühkigu suu lisalaenust puhtaks. Seesama tendents tikub põllutööministeeriumi tegewuses igalpool esiplaanile, tendents — rikkastada kehewemate kulul jõukamat kihti. Meie arusaamise järele on kõik sarnased nähtused, puudutagu nad siis maaandmist, ehituslaenu määramist jne. tunnistuseks, et meie maareformi teostatakse nõnda, nagu teda maa-seaduse järele teostada ei tohiks. Siin unustatakse igal sammul ära maa-seaduse põhinõue, — maad tuleb anda neile, kes teda ise hariwad, ent mitte nendele, kes maad kunagi harinud ei ole ega harima ei hakkagi. Sarnase maapoliitika mõistame meie terawalt hukka. Meie partei rühm ja samuti ka teised rühmad pahe-malt poolt ei jäta pealekäimast maareformi teostamise terwendamiseks üldse ja endiste mõisatööliste küsimuse lahendamiseks eriti selles suunas, et kõiki endisi mõisatöölisi warustatakse maaga sarnasel määral, mis neile wõimaldaks wähegi inimwäärilise äraelamise.

Juhataja **L. Raudkepp**: Sõna on faktiliseks märkuseks härra minister Rostfeld'il.

Kaubandus-tööstusminister **B. Rostfeld**: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Rkl. Gustawson tõendas, et mina olen omal ajal Riigikogus esitanud teised statistilised andmed mõisatööliste kohta, kui härra minister Kerem. Härra Gus-

tawson arwatawasti eksib. Mul ei ole juhust olnud peale 1. maid 1923 a. Riigikogus mõisatööliste kohta sõna wõtta. Sellepärast ei wõinud mina ka esitada andmeid, mis käesolewal aastal likwideeritud mõisade tööliste kohta käiwad, nimelt, et käesolewal kewadel on 1.400 mõisatöölisi mõisadest pidanud lahkuma ja nendest on 1.337 maad saanud. Need andmed, mis mina omal ajal Riigikogus ette tõin, käisid eelmiste aastate kohta ja nad on samasugused, kui minister Kerem'il. Ma pean tähendama, et need andmed on õige täpsed, sellepärast, et põllutööministeeriumis on kokku seatud mõisade nimekiri ja isegi tööliste nimekiri. Nii, et kui Teid see küsimus huwitab, wõite ministeeriumis näha, missugused töölised missugustest mõisadest on pidanud lahkuma ja missugused on maad saanud. —

R. Weiram (töörp.): Mina siin ei hakka ei paremale ega pahemale poole naeru sünnitama, nii kui siin tegi kõneleja Gustawson... (W a h e l h ü ü e: K a s k e s k e l e k a m i t t e?) ...niisama ka keskele mitte, kuid praegust asjaolu arwesse wõttes ja maatöölise wiletsat seisukorda arwestades, ei saa öelda, nii kui tegi siin rkl. Gustawson, tähendades, et maareform mõnest küljest hea on. Kui praegust wiletsat seisukorda mõisatööliste juures jälgime, siis näeme, missuguses halwas ja wiletsas seisukorras see on. Toome mõned näited mõisatöölise olukorra kohta. Wõrumaal on olemas Põlgaste mõis. See jaotati ära ja mõned asunikud, kes suutsid maatükid sealt saada, need nüüd suure higistamise peale püüawad oma elu seal ülewal pidada, niisuguseid juhtumisi oli seal, et seal maareformi teostamise ajal anti 27 perekonna peale 6 normaal krunti. Ma tahaksin küsida, kas on wõimalik elada 27 perekonnal 6 krundi peal, kuna ometi 27 perekonda mahutati 6 krundi peale elama. Peale selle ei ole mingisugust ehitust neile perekondadele tehtud, et need inimesed oma perekondadega wõiks wähemalt elada niisugustes korterites, kui see inimesele tarwilik on. Peale selle kui 27 perekonna peale 6 normaal krunti anti, wõeti sealt weel üks krunt ära ja jäi kõigest 5 normaal krunti 27 perekonnale. 1 oli weel tarwis ära anda polkownik Liiwak'ile ja temal oli 2 normaal krunti enesel warem juba wõetud, kuna nüüd wõeti sealt weel üks normaal krunt ära ja anti weel temale. Tähendab, et pol-

kownik Liwak'il on 3 normaal krunti, kuna 27 perekonna peale jäi ainult 5 normaal krunti. Nii on ka teiste käsitöölise kruntidega lugu. See mõis seisab linnast 14 wersta kaugel ja sealt on käsitöölisele antud 3—4 wakamaad kätte. Ma tahaksin küsida, kas võib selle 3—4 wakamaa peal käsitööline, kui temal kõrvalt mingisugust tööd saada ei ole, ära elada? Teda nimetatakse käsitööliseks, kuigi temal mingisugust teenistust kõrvalt saada ei ole. Peale selle on korterite ehitus, mille alal pole midagi ette võetud, waid on ainult need, mis olid ja nendelgi on laed sisse kukkumas, kuna mingisugust ehitust ei tehta. Ka ehitusmaterjaali ei ole antud. Wõtame teise nähtuse, Waimari mõisa, siis näeme, mis seal on, seal ei lubata isegi töölisel lehma pidada ja töolistelt on lehma pidamise õigus ära võetud. Mõisas on nimepärast põllutöökool. Kas tõesti 800 wakamaad põllumaad, mis on kõige parem, kas seda maad ja wilja ära tarwitab põllutöökool, kus on 25—30 õpilast? Ma tahaks teada, kuhu läheb see wili, kuna töölised ometi kõige pikema päewa jooksul suwel 11 tundi tööd teewad, selle juures saades 2.500 marka. See on võetud kõige suurema päewapalgaga ja kõige rohkem jõuawad nad naisega kokku teenida 3.000 marka, kui see käib lehma lüpsmas. Olgugi, et korterid tühjad seisawad, võib öelda, et ilma kohtuotsuseta töölised korterist wälja wisati. Näituseks, wisati wälja tööline Pihu, kes 18 a. mõisa on orjanud, oma silma ja jala seal kaotanud, wisati kõige oma koliga korterist wälja, ilma, et teda oleks kohtusse kutsutud. Selja taga aga mõisteti teda wälja. Nii-sugune lugu ei ole mitte ükski Pihuga, waid wähe aega tagasi wisati ka Jüri Willemson wälja, kes jälle endine mõisatööline oli. Võib tähendada Willemson'i kohta niipalju, et kui teda wälja mõistetud oli, ja tema mitte kohtukulusid ei jõudnud maksta, selleks pidi ta lehma mõisa lauta lüpsma wiima ja kuu aega lüpseti lehma mõisa laudas. Rehkendage wälja, kui lüpsatakse kuu aega, mille juures lehm annab vähemalt 9 toopi piima päewas, missuguse summa see teeks? Lõppude-lõpuks aga mõisteti tema ühes perekonnaga sealt korterist wälja. Mõisawalitseja ei leidnud mingisugust põhjust, mispärast teda wälja mõisteti. Kooliwalitsus seletas seda, et meie tahame töolistest lahti saada, milleks neid on siit

tarwis wähehaawal wälja kangutada. Kes siis sinna mõisa lõppude-lõpuks jääb, tähendab, missugused „onupojad“ sinna wõiwad tulla. Muidugi mõista „onupojad“ peawad tulema, sest 800 wakamaad põldu on tarwis harida. Korteri puuduse pärast töölisi wälja ei wõi tõsta, sest selles mõisas on korterid olemas. Niiwiisi wõtame Kõrgelalu mõisa, wõtame samuti teisi mõisaid, kus töölise wiletsa seisukorra peale waatamata wisatakse neid igal juhtumisel korterist wälja. Siin on nende asjaolude kohta küllalt pikalt räägitud, mina neid enam ette tooma ei hakka ja ka paremal pool on see wäga hästi teada, nendega waielda juba ei maksa. Ja kui siin räägitakse, tullakse ja öeldakse, et maareform on kasulik, siis ei saa mina aru, mis põhjal tema kasulik on. Kui härra Gustawson tähendas, et sellel põhjal, landeswehr ei tule, kui meil maa on ära jaotatud, wast siis on töölised rohkem kindlustatud. Aga ma tahaksin teada, kus see siin seisab. Ma sain nii aru, et võib mõelda sellest küljest, et maaribad on töölise kätte antud ja kui landeswehr juhtub tulema, siis langeb esimene süü ja esimesed witsahoobid selle kehwa asuniku peale, aga mitte teie peale, härrad parempoolsed.

Juhataja L. Raudkepp: Sõna on faktiliseks märkuseks rkl. Gustawson'il.

O. Gustawson (is.): Rkl. Weiram püüdis oma kõne algul kui ka lõpul seletada, nagu oleksin ma maareformi teostamist tema praegusel kujul heaks kiitnud. Ma pean faktilise märkusena tarwilikuks tähendada, et mina seda öelnud ei ole. Ma naelutasin kinni rkl. Reesen'i wäite, nagu ei oleks meie praegune maareform ei proletaarlistele ega ka poolproletaarlistele kihtidele absoluut mitte midagi annud ega ei jaksaks edaspidigi neile midagi anda, ning seadins serwitit üles küsimise, miks neid kihte siis maareformi kaitsma kutsutakse. Edasi tähendasin mina, et kui maareformi praegu teostatakse nii, nagu seda maaseaduse järele teostada ei tohiks, sellega weel kaugelgi öeldud ei ole, et praeguse makswa korra raamides teistsugune töörahwale soodsam teostamine üldse wõimatu oleks.

A. Kärner (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Maareformi teostamine ei lähe mitte seda rada mööda, mida temale maaseadus on ette kirjutanud. Wäga palju-

del juhtumistel on saanud maa äritegemiseks ja hangeldamise abinõuks. Otsekohe öelda — mõnes kohas paistab, et maareformi teostamine on saanud maareformi reostamiseks. Seda tõendab ka meie suurnikkude „Päewaleht“, kes walitsusele mõne päewa eest isaliku noomituse andis, et miks pole mitte maa nendele antud, kes teda isiklikult hariwad. Seda tõendab ka see arupärimiste hulk, mis Riigikogule tänawu on esitatud. Põllutöoministeeriumi wiimase paari aasta tegewuse kohta sajab niisama palju arupärimisi, nagu tänawu aastal wihma. Põllutöoministeeriumi läbi on lugupidamine kehwemates rahwahulkades meie wabariigi wastu kadunud. Ei ole seda waimustust, mis oli wabariigi esimestel aastatel, kui igaüks suure lootusega jäi uskuma, et Eesti wabariik katsub muistset wägiwalda ja ülekohut heaks teha ning mõisad rahwa kätte tagasi anda. Lugupeetud eelkõnelejad on selle arupärimise puhul küllalt kujukalt mõisatöölise tösist olukorda ette maalinud. Mina aga tahaksin sellele weel natukene lisa juurde tuua, meie Eesti riigi kaugema maanurga — Saaremaa — oludest. Saaremaa mõisatöölise aset on täitnud wabadik wõi pops. Sellel wabadikul on oma majajütikene kusagil küla karjamaa serwal 1—2 wakamaalise põllulapikesega. Tekkinud on need wabadikud aja jooksul talupeemeeste noorematest poegadest; wanem poeg päris talukoha, kuna noorem poeg pidi kolima karjamaa serwale, seal omale majajütikese ehitama ja wabadikuna mõisas ehk taludes päewiti tööl käima. Nii-suguseid moonakaid, nagu mannermaal, oli Saaremaal wähe, ainult mõnes mõisas ja mõisatöö tegid wabadikud Suuremaa moonakas elas aasta ümber mõisamajas, sai aastapalga, ja kõik oma elamistarwidused, aga Saaremaa wabadik-mõisatööliline elas oma ütikeses, käis mõisas tööl suwilisena, ehk päewilisena, sai selle eest mõisast wiljapalka, heinamaad, hagu, kartuli- ja linamaad. See tegi wälja 15—20 kop. päewas. Meesterahwad selle palgaga ei wõinud mõisas tööl käia. See töö jäi enamasti naiste hooleks. Need töötasid mõisa wäljadel näikesetõusust loojaminekunij selle wäikese palga eest, kuna mehed rändasid mannermaale ehitustööle ehk kraawi kaewama. Sügisel tuldi tagasi, kui töö õnnestas, siis wõidi perekonnale ülespidamise tarwidusi osta, nagu riiet ja muud.

Sellel wabadikul oli elupeaülespidamise objektiks — lehm, ja paar lammast, neid karjatati ühise küla karjamaal. Mõisast sai wabadik talweks heina lehma ja lamaste jaoks. Wabadikukohtade arw Saaremaal on umbes 3.800—4.000 ümber. Kõik nad lootsid maajagamisel mõisast maad saada, kõige pealt muidugi heinamaad, sest põldu on seal wõrdlemisi wähe, et siis saaks mõne looma pidada.

Wiimaks tuli see põlwestpõlwe oodatud mõisade jagamine. Ühes sellega ilmusid ka põllutöoministeeriumi määrused, juhtnõõrid ja eeskirjad. Nendes kõneldi palju normaal — kahehobuse talude loomisest, ametnikkudele palgamaade andmisest ja maaandmisest eriotstarbeks, aga wähe räägiti sellest, kuidas popsikohale wõiks maad juurde anda, mis mõisade ümbruses asuwad. Ma mäletan, I planeerimise aastal tehti juurdelõikeid wabadikukohtele, kuna aga pärast leiti, et see pole õige ja muudeti ümber piiriõendamised nende maalapikeste juurde ning see heinamaa, mida wabadik lootis saada, jäi hoopis saamata. Ainult hoolekande alla wõetud mõisadesse maaharijate ühisuste asutamine wõimaldas ühel osal wabadikkudest maasaamist. Lohakilejäänud mõisade arw oli iseäranis rohke Saaremaal, sest seal oli sõjaajal maaharimine wäga wiltsasse seisukorda jäänud, ja mõisade põldude ülesharimiseks asutati 1919—1920 a. maaharijate ühisused. Wiimati leidis ka põllutöoministeerium, et nendel, kes mõisa söötisid põlluks üles harinud, on oma teatud õigus maasaamiseks. See asjaolu, et need ühisused loodi, wõimaldas, ütleme ühe kolmandikule wõi natukene rohkem, mõisadest maad saada. Maast ilmajäänud wabadikka, kes elasid mõisadest kaugel, on umbes 2.000 ümber. Arusaadaw on muidugi see, et kui mõisade rahwa kätte andmine oleks sündinud normaal ajal, kui wabariigi kaitsemine ida- ja läänepoolsete landeswehride wastu ei oleks nõudnud ajutiselt walitsuselt sõduritele maasaamise töötuse andmist, poleks siis mitte nii suur hulk wabadikka maata jäänud: siis ei oleks muidugi mõtet olnud puupaljastele isikutele, nagu paljud maad saanud sõdurid, maad anda. Siis oleks ka ära jäänud seljatagustele kangelastele suurte maalahmakate wäljajagamine. Aga mine tea, missuguseid teeneid siis jälle oleks leitud maasaamise eesõiguseks? Minu arwamise järele on Saaremaal

wabadikka, nagu ma ütlesin, 2.000 perekonna ümber, kellel elamise võimalused väga rasked ehk hoopis lootusetu on. Nüüd ei leidu mannermaal ega linnades tööd niipalju, kui enne sõda oli, kuna Saaremaa oma tööstus kuigi palju tööjõudu ei tarwita. Mida aga peaks ette võtma nii suure rahwahulga elukorra parandamiseks? Midagi tuleks ära teha, muidu ootab väga paljusid otse näljasurm. Minu arwates, tuleks kõige pealt ära muuta ametnikkudele maaandmise määrus ja nende wabakssaanud kohtadele määrata maast ilmajäänud sõdurid ja wabadikud. Anti, nagu ma tean, metsaülematele ja metsnikkudele talu ehk kaks. Ise nad enne maad harinud ei ole. Nad ei tea, kust poolt peale hakata. Ja need on nüüd mitmete mõisasüdame pidajad. Maa renditakse nendele, kes seda hädapärast peab paluma tulema. Antakse pooletera peale wõi weel hullemate tingimistega. Sellega on meil maa tehtud otsekohe sahkerdamise abinõuks. Siis on koolimaad. Mõni ehk mõtleb, et ma sellega koolide wastu tahan olla. Seda mitte. Kuid kooliõpetajatele maade andmine ei ole mitte õige samm, siis, kui meil see maa paljudel juhtumistel 8 ja 10 wersta koolimajast kaugel on. Seda maad harima kooliõpetaja sagedasti ise ei ulata. Nad annawad selle maa välja wabadikkudele ja väga rasketel tingimistel. (W a h e l h ü ü e p a r e m a l t p o o l t : A g a m i s ü t l e b G u s t a w s o n s e l l e k o h t a ?) Siis on noored kooliõpetajad tihti, preilikesed, mismoodi need neid kohti hariwad? Maa läheb jälle spekuleerimisele. Paljudel kooliõpetajatel on oma talukohad ja need kõige rohkem toetawad, et see maa nende kätte alles jääks. Minu arwamine on, et kooliõpetajal koolimaja läheduses wakamaad kaks aiamaad oleks. Kui talle rohkem maad antakse, siis ta koolitööd teha ei saa. Tihti tuleb seda ette talwel, et kui kooliõpetajal maa on, lastakse lapsed koolist lahti ja minnakse heinu tooma. Siis tuleks weel eriotstarbeks väljaantud maad rewideerimisele wõtta. Saaremaal, wõrreldes mannermaaga, neid küll palju ei ole. Aga siiski on üks mõis terwelt, teisest pool antud seemnewilja ühisuse ja hobuse kaswuseks, wiimane härra Buxhoevden'ile. On weel antud linnukaswusele mõned talud. Ühe niisuguse koha wõttis keegi kooliõpetaja, sest tema süda tuksus väga selle maa wastu ja ta

sai selle koha oma kätte 1921 aastal. Täna wu, 3 a. töö järele ei ole seal rohkem kaswatusel, kui 2 kukke ning 3 kana. Ministeeriumi poolt osteti Saksa maalt haudumise masin. (W a h e l h ü ü e.) Ma ei tea, missugusest erakonnast nad on. Täna wu pandi see masin põllutöö näitusel välja, ja seal tema haudus välja auraha, aga kanapoegi ta küll välja haudunud ei ole. Siis jääb weel enamasti igasse walda katsetalu eriotstarbeks eeskujulise talu sisseadmiseks põllumeesteltsidele jne. Et nendest asja tuleb ei taha ma uskuda, sest seltsid ei jõua midagi ära teha. Kuna aga nüüd, kui maal ringi käia ja waadata neid eeskujulikka talusid, siis kaswatatakse seal eeskujulikult ohakaid. See annab igatahes head eeskujut, kuidas korralikult põldu harida. Seal on siiski ainult üks talu, mis enamwähem eeskujulik, see oli juba välja pannud Saaremaa näitusele oma maa saadusi. Aga enamasti on sattunud need talud isikute kätte, kes nad otsekohe annawad teistele, wõi rendiwad tükiwiisi välja; ise nad seda maad harida ei jaksa. Planeerimise aegu jäeti mõisadesse palju tagawara-heinamaid, et need wabadikkudele välja anda, kellel wähe heinamaad. Seal tuli aga ministeeriumist määrus, et see maa saab välja antud nendele, kes rohkem pakuwad. Popsnik muidugi palju pakkuda ei suuda, ja need heinamaad läksid nende kätte, kellel enne juba heinamaad küll on, kes aga jälle heinamaa wabadikkudele edasi andsid tööpäewade eest, püüdes rohkem tööpäewi välja pigistada. See määrus tuleb tingimata ümber muuta. Need maad tuleks anda wabadikkudele, kellele nad on määratud.

Kõike seda arwesse wõttes, et neid maatükka on küllalt, mida wõiks anda wabadikkudele, nende heina puuduse kustutamiseks, aga see kõik ei jätku suure hulga Saaremaa wabadikkude rahustamiseks. Praegu on Wabariigi Walitsuses wäljatöötamise lapitalude kruntimise seadus. Selle seaduse wäljatöötamise juures ei pääse mingil tingimisel mööda popside, ehk Saaremaa wabadikkude küsimusest. Kui wabadikukoht asub küla karjamaa ääres ja see karjamaa krunti pannakse, siis tuleks võimaldada, et wabadiku lehm wõiks seal karjamaal käia, et küla seda mitte takistada ei saaks. Karjamaa kruntimisel teeb pere-

mees oma karjamaale aia ümber ja paneb ühtlasi ka wabadiku õuewärawa kinni, et sealt keegi läbi ei pääseks. Ta ei lase teedki oma maast läbi wiia, sest Saaremaal on kiwa ja suure sõja ajast maha jäetud okastraati küll, et oma krundile aeda ümber teha. See teeks wabadiku elu täiesti wõimatuks. Ta peab oma lehma ära müüma. Nii näeme meie selle kruntimise seaduse juures, mis küll põllumeestele jõe kuulda on, et tuleb puudutada püha eraomandust. Muud pääseteed ei ole, kui peab eraomandusest nii palju heina- ja karjamaad wõtma, et pops saaks omal lehma ja lamba pidada, ilma milleta ta elada ei saa.

Nii on peale tuhande perekonna täiesti wäljapääsemata seisukorras. Arwesse wõttes, et Saaremaa maapinnast on põllumaad kõigest 16,5%, karjamaad 42,5% ja heinamaad 41,5% siis näeme, et suur hulk maad täiesti harimata on. Karjamaa on sellest ajast harimata, kui ükskord suur weeuputus teda haris. Kas meil kahju oleks, kui sealt antakse wabadikkudele maad. Samuti wõiks maad anda wabadikkudele sooheinamaadest, mida riik praegu hakkab omal jõul magistraalide läbi kuiwatama. Nii wõiks wabadik sealt lapikese maad saada, olgugi, et see maa eraomanduse nime all on. On karjamaid, mida wõiks põlluks harida, aga peremehed nõuawad, et see maa peab puutumata jääma. Wähe on Saaremaal talupidajaid, kes oma kohad ära otsid, aga wäga palju neid, kellel 1915 aastal ostumaks maha kustutati, paar-kümmend aastat ennemalt, kui aeg täis sai. Sellest wabadikkudele maaandmisest saab pikemalt kõneleda sel ajal, kui kruntimise seadus teoks saab ja Riigikogus arutusele tuleb. Et meil praegu saarte oludest jutt on, siis wõiksin ette tuua ühtlasi ka mõne Hiiumaa asja. Seal ei ole olud sugugi paremad, kui Saaremaal. Hiiumaa asunik, kes maad on saanud, peab maksma rohkem renti, kui Saaremaal. Saaremaal on maa rent 7½ marka rukkii kilogrammi pealt. Hiiumaal aga 10 marka. See on, minu arwates, täiesti ülekohus, et Hiiumaal rent kõrgem on, sellepärast, et maa on seal samasugune willets, kui Saaremaal ja walitsus peaks tingimata selle ülekohtu parandama.

Siis oleks weel mul rääkida Hiiumaa Suuremõisa jagamise kohta, kus paljud ilma heinamaata on jäänud. Siin otsekohe

Wabariigi Walitsust süüdistada ei saa, sest wallanõukogu on ülekohut teinud. On näha, et wallanõukogu on tõesti sihilikult talitanud, on antud heinamaid oma tuttawatele ja sugulastele. Seda tõendab ka asjaolu, et riigimaadeülema esitaja on protesteerinud nõukogu koosseisule niisuguse onupoja poliitika vastu ja on lubanud Lääne maakonnawalitsusele kaebada. Lääne maakonnawalitsus seda asja läbi waadates, lükkas aga protesti tagasi, sellepärast, et wallanõukogu protokollid ei ole sisse kantud riigimaadeülema protest. Mina ei tea, mis wiga see on, kuid mina wõtsin wäljawõtte protokollist ja sellest on näha, et on wallanõukogu protokollid sisse kantud märkus riigimaadeülema abi protestist. Mina arwan, et asjasthuwitatud wabadikud, kes heinamaast on ilma jäänud, wõiksid esineda prokurööri wõi kohtuuriija ees protokollid wõltsimise pärast, mis põhjust annaks wallanõukogu otsuse ümberlukkamiseks, mille läbi need maad saaksid uuesti wälja antud.

Lõpuks toetan ma Saaremaa olude kohaselt minu parteiseltsimehe Johanson'i ettepanekut, et kõik palgamaad saaksid wälja antud nendele, kes maad ise hariwad ja et eriotstarbed saaksid wõetud rewideerimise alla.

K. Tonkman (põl.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Kõigepealt pean ma tähendama, et mina ei taha sõna wõtta mitte selleks, et neid üksikasju käsitada, mis arupärimise puhul endiste mõisatöölise raske olukorra kohta on ette toodud, ei taha ka selleks sõna wõtta, et eriti neid wäiteid, mis põllumeeste ridade peale sõrmega näidates on ette toodud, et põllumehed on endisi mõisatöölisi niisugusesse raskesse seisukorda pannud, ümber lükata, kuid ma tahan selgust tuua, kust on see põhjus tulnud, mis praegu põlewaks päewaküsimuseks on saanud, see on mõisatöölise küsimus. Minule, kui põllumehele, näib see wäga iseloomustaw olewat, et meil igal neljapäewal suured demonstratsioonid on arupärimiste puhul. Näib, et iga neljapäew on selleks walitud, kus niisugused mõlud esile tuuakse, millel põhja all ei ole. (W a h e l h ü ü e p a h e m a l t p o o l t.) Ma räägin just asjast, kui niisugusest. (Juhataja L. Raudkepp kõlistab ja palub rahu.) Riigikogu tööd takistatakse sellega wäga tuntawalt, kui

üks osa Riigikogu liikmeid on enestele ülesandeks teinud, ainult arupärimiste ja nende küsimistega esineda ja mitte loovat tööd teha. Selleks näib neil iseäraline monopool olewat ja selleks tuleb esimene number ühisele tööliste wäerinnale anda, kes ainult selleks siia tulewad. (Wahelhüüded pahemalt poolt: Läheks wast asja juurde. Hulgalised wahelhüüded pahemalt poolt. L. Johanson (sd.): Teie saite 375.000 marka.) Ma ei tea, kas on siin mingisugused omawahelised läbirääkimised wõi mis, palun juhatajat korda pidada.

(Sekretääri kohale asub abisekretäär J. Wain.)

(L. Johanson (sd.): See on kingitus, mis saite riigilt.) Ma ei tea, kas on seal üks omawaheline läbirääkimine? Mina nüüd kõigi niisuguste küsimuste peale praegu wastama ei hakka, sest meil on päewakorras endiste mõisatööliste küsimus. (L. Johanson (sd.): hüüab midagi wahelle.) Härra Johanson, ärge olge mitte nii pahane. Rahwas ootab meilt loawat tööd, kuna siin tuldakse ja tehakse ainult sõnu. (Müra ja wahelhüüded pahemalt poolt.) Käesolew arupärimine on tõesti iseloomustaw. Isäranis iseloomustaw selle poolest, et tema on sotsiaaldemokraatliku tööliste partei poolt üles wõetud ning hoopis iseäralik selles, et arupärimiste kõnedega süüdistatakse põllumehi. Sotsiaaldemokraatidel peaks wäga selge olema, kust need põhjused on tulnud, mis sarnase raske seisukorra esile on toonud, et endised mõisatöölised maata on jäänud. Neid põhjusi ei peaks teie mitte põllumeeste, waid oma ridadest otsima. Et endiste mõisatööliste seisukord raske, selle wastu ei waidle keegi, waid tahan eriti alla kriipsutada seda, millest see raske seisukord on tekkinud. Selleks on kolm peapõhjust.

Esimene peapõhjus on meie maaseaduse puudulikkus. Asutaw Kogu tegi maaseaduse ja pani ta oma olemasolu ajal maksma. Põllumehi oli Asutawas Kogus 120 mehe hulgast ainult 8. Siis peaks selge igäuhele olema, et need 8 meest ei saanud mingil tingimisel maareformi wastuwõtmise juures oma mõju awaldada, — et maaseadus niisugune oleks saanud, mis meie oludele enam wastaw oleks olnud. Et põllumeestel selle maksmapa-

nemise juures mingisugust mõju ei saanud olla, peaks igäuhele selge olema. Teil, härrad sotsiaaldemokraadid, oli sel korral rahwa usaldus, ja teid oli Asutawas Kogus 40 meest, see on — $\frac{1}{5}$ terwest Asutawa Kogu koosseisust. (K. Wirma (sd.): Kas wõib üks õnnetu inimene ühe ilusa waasi katki lüüa?) Siin ei ole mitte waasist jutt. (Paremalt poolt: See oli härra Wirma, kes ennemalt soowitas kommunistidel suu wett täis wõtta.) Et maaseadus puudulik on, seda tunnistate ise, oma arupärimistega. Miks unustasite teie siis mõisatöölised ära neid maaga warustamast? See maaseaduse puudulikkus annab ennast praegu ja edaspidi weel selgemalt tunda. Aga miks ei wõtnud teie poole sõnagagi küsimust üles, et ka endiste mõisatööliste tuleks maad anda seaduse läbi. Miks unustasite Teie endised mõisatöölised maaseaduse tegemise juures päris ära? (K. Wirma (sd.): Ja teie kasutate seda seadust nüüd.) Mitte sugugi, sest seadus on tegeliku töö alus. Kus olite teie, sotsiaaldemokraadid, siis, kui see seadus Asutawas Kogus arutamise all oli? Miks ei tulnud teie siis ja ütelnud, et üks jagu töölisi on endised mõisatöölised ja meie tahame, et ka nemad maad saaksid. Seda teie teinud ei ole, seda ei tahtnud teie ka teha, et mõisatöölisi kaitseda, waid teil oli tarwis Asutawas Kogus omapäraseid seadusi teha, kuid nende teostamist tahate teiste kaela panna. See arupärimine ei olla mitte uus, ütles Riigikogu liige Johanson, kui tema sõna wõttis ja arupärimist esitas, mõisatööliste raske seisukorra küsimus oli juba I Riigikogus arutamisel. Tähendab, teie, härrad sotsiaaldemokraadid, saite peale Asutawa Kogu aasta hiljem, kui Riigikogu kokku tuli, aru, et maaseadus mitte niisugune ei ole, nagu ta olema peab. Teie hakkasite kohe aru pärima, kuidas on lugu mõisatöölistega, kuid seaduse enese tegemise juures ei tulnud teile mõisatöölisi mitte meelde. Waadake, nii on asjast arusaamine teil. Nüüd tahate teie arupärimistega wett segaseks teha, et paremini kalad teie mõrda lähaks, ja tahate seda põllumeeste arwele kirjutada, üteldes, et põllumehed olla maaseaduse puudulikkuses süüdi. Mitte põllumehed ei olnud maaseaduse tegijad, waid teie ise tegite selle, kuid nüüd ei taha teie seda ära tunda. Teil ei olnud selleks mitte nii-

sugust riiklikku tarkust Asutawas Kogus, niisugust seadust luua, et töotawa rahwaklassi huwid oleks kaitstud olnud, waid wõtsite maaseaduse huupi wastu ja jätsite mõisatöölised maata. Siis lubage, mispärast pommitate teie selle küsimusega põllumehi ja ütlete, et põllumehed ei taha mõisatöölilistele maad anda, aga näidake ära, kus teie tehtud maaseaduses on paragrahwid, mis mõisatöölilistele maad lubaks, ärge tehke sõnu waid tegusid. Kui teie leiате, et maaseadus mitte hea ei ole, tehke parandus — tulge paranduse ettepanekuga. Siis tulge ja ütelge nüüdki, selle seadusel on wälja jäänud wäga tähtsad küsimused, mis eriti maatöölilistesse puutuwad, täiendamiseaduse ja parandamewea ära. Kuid teie tulete nüüd aga üksikute juhtumistega ja tahate teiste arwele kirjutada, üksikuid juhtumisi eneste kaksuks ära tarwitada tahtes. Teie jätsite mõisatöölised lagedale, neid mitte maaga warustades.

Teiseks maaseaduse täidewiimine. Siin hüüti juba waremalt wahaie, et kuidas põllumehed maaseaduse täide wiinud on. Mina pean siin ühte ütlima, et põllumehed ei ole kunagi maaseaduse täidewiijad olnud, waid selleks olete oma ridadest mehed wälja walinud, kes maaseadust täide wiisid. (Wahelhüüded pahemalt poolt.) Mina nüüd kümnele mehele korraga wastata ei saa, kui üks küsiks, siis ma kohe wastaks. Põllumeeste ridadest ei ole mitte põllutöömistri olnud. (Wahelhüüe: Wäga õige, need on potipõllumehed olnud!) Kui juba teie poolt maaseadust teostama hakati ja ka teie poolt seatud põllutöömister oma tööd algas, selgus kohe teie oma mehe läbi, et maaseadus puudulik on. Põllutöömistrid hakkasid kohe oma eeskirjadega seda puudlikku maaseadust parandama. Kuid need täiendused ja määrused ei olnud mitte niisugused, mis soowitud tagajärgi oleksid annud, waid need wiisid asja weel kaugemale, rohkem umbkotti. Ei osatud ühist keelt luua ametnikkude ja ministeeriumi wahel, waid igauks toimetas oma moodi, asjast aru saades nii ehk teisiti. Sel korral, kui maaseadust teostama hakati, oli asjaajamine põllutöömistri äärmiselt halb, uksest sisse minnes olid targem, kui wälja tulles. Juhatati Pontsiuse juurest Pilatuse juurde ja lõpuks ei olnudki õiget kohta ega ametnikku, kes asja ära oleks seletanud, kelle

poole pöörata. (Wahelhüüe P. Treibergi (sd.) poolt.) Seda teie ometi salata ei saa, härra Treiberg, et walitsus seda tegi teie seaduse põhjal. (M. Laarmann (põl.): Härra Tonkman, kes seenärwilik nüüd on, kastuletate härra Gustawsonile meelde!) Ametnikud teadsid endid selle maareformi teostamise juures abitud olema. Kui leiduski ametnikka koha peal, kes asja õieti tundsid ja soowitasid teisiti teha, siis öeldi neile, tuleb eeskirju täpselt täita. Üks asi on selge, et wiimane põllutöömister on oma algatusel mõisatöölisi maaga warustanud, kuna seadus seda otse ei luba. (Wahelhüüe.) Teie wõite nüüd palju rääkida ja wahaie hüüda, kuid see on ometi fakt, et Wabariigi Walitsus põllutöömistriga eesotsas on endiste mõisatööliliste perekondi maaga warustanud, küsimust tõsiselt arutanud ja abinõud tarwitusele wõtnud, endisi mõisatöölisi maaga warustada. Teie, härra Gustawson, ütlesite siitsamast kõnetoolist, et wiimasel kewadel on rohkem mõisatöölisi warustatud maaga, kui waremalt. See oli Teie tõendus ja seda ei saa Teie ometi tagasi wõtta. See tõsiasi räägib eriti põllumeeste kasuks mida siin tõendasite, mitte põllumeeste kahjuks. (K. Wirma (sd.): Aga kuhu jäi see seadus, mida walitsus pidiesitamata?) Ma seda ei tea, mis eelmises Riigikogus oli... (Wahelhüüe: Mis Teie siis räägite, kui Teie ei tea!) Ma räägin praegusest Riigikogust. Nüüd puudutan seda kurikuulust maasaamist. (Naer.) Teie ise ütlete, et see maasaamine kurikuulus on. Maa peab saama sellele, kes teda ise harib, seda olete teie siin alla kriipsutanud. Mina ei räägi selle wastu, et ta nii ei peaks olema. Kui oleks sellest põhimõttest kinni peetud juba maareformi teostamise algusel, siis oleks asi sootu teine olnud. Seda küsimust ei ole eelmised põllutöömistrid mitte üles tõstnud, et endisi mõisatöölisi maaga warustada, waid seda küsimust on just wiimane põllutöömister Rostfeld lahendanud ja maad annud. Maa peab saama nendele, kes seda ise hariwad... (Wahelhüüded.) See ei ole mitte põllutöömister Rostfeld'i wäljaantud määrus, et maad nendele on antud, kes seda ei hari ja teie ridades on neid mehi kõige rohkem, kes mõisatööliliste eest on maa ära wõtnud. Seal on härrad asunikud. Kolm nendest

ei ole mitte enne maasaamist põlluharijad kunagi olnud. Ainult üks on nendest tegelik põllumees. Eriti härra Kütt näitas väga kurjalt siit kõnetoolilt põllumeeste ridade peale, kuidawiisi maaseadust teostatud on. Teil peaks see kõige selgem olema ja teie ridadest saame kõige selgema pildi, kuidas lugu maaga on. 75% on teist siin Riigikogus praegu, kes endid asunikudeks nimetavad, kellel aga maaga enne maareformi mingisugust ühist ei ole olnud. Teie seas on kooliõpetajad, ametnikud ja teised, olete aga maa põlluharija rahwa käest ära wõtnud. (Chr. Kaarna (töer.): Kas siis maad tuli anda nendele, kellel maad juba oli? Selleks jutehti see seadus, et maad nendele anda, kellel teda ei olnud!) Rkl. Johanson kriipsutas seda alla, et ei olla mitte seda põhimõtet läbi wiidud, mõisatöölised on jäetud ilma maata. Kus on siis nüüd jäänud see mõisatöölise maa? Tehke eeskujule sellele ja ütlege nüüd, kes põldu ise ei hari, endid maast lahti ja andke see maa mõisatöölisele, kellel muud elukutset ei ole, kui põllutöö. (Wahelhüüded. Juhataja kõlital ja palub rkl. Johanson'i (sd.) pärast sõna wõtta.) Kokkuwõttes wõin ütelda, ärge otsige maareformi teostamise juures ettetulnud wäärnähtuste süüdlasi põllumeeste seast, waid need süüdlased on teie omad poolwennad.

Juhataja **L. Raudkepp**: Kuulutan weerandtunnilise waheaaja.

Waheaeg algab kell 12.05 min.

Peale waheaega jätkub koosolek kell 12.20 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma**.

Sekretäri kohal abisekretäär **J. Wain**.

J. Reesen (wäljasp. rhm.): Käesolewad arupärimised on ägedaid ja elawaid waidlusi esile kutsunud. Maaseaduse isade-emade ja maaseaduse nõndanimetatud reostajate poolt, nagu seda rkl. Kärner nimetas. (L. Johanson (sd.): Teie olete need maaseaduse wäärilapsed! Wahelhüüded paremalt poolt: Wailaslapsed, see on nüüd uus termin!) Meie oleme waesedlapsed, mitte wäärilapsed. Kui meie nüüd vaatame, mis on õieti selle põhjuseks olnud, et nii-

suguseid wigu on katsutud ette tuua maaseaduse puudulikkuse kohta ja sarnaseid wigu on katsutud esile tuua maaseaduse algatajate poolt? Üks on kindel, et Asutawa Kogu poolt wastuwõetud seadus ei ole küllalt niiwõrd kaugele ulatanud ja niiwõrd selge, nagu kõik need seadused, mis kodanlise parlamendi poolt wastuwõetud ja mis ei suuda ära määrata oma sihtjooni. Nagu teada, toonitati alles hiljuti, iseäranis paremalt poolt, et seadused peaksid wõimalikult lühidad olema. Seaduse elluwiiimine antakse riigiametnikkude ja Wabariigi Walitsuse hoole, siit just seaduse elluwiiimine omaski niisuguse sihi, missugust walitsewad klasid taga ajawad. Meie kodanline walitsus on loodud koalitsiooni alusel ja sellepärast maaseaduse teostamine siin langeb esimeses järjekorras just nende kih tide peale, kes walitsusest osa on wõtnud. Kui maaseaduse wäljatöötamise juures, Asutawas Kogus, maaliitlased ja rahwaerakond olid maaseaduse wastu, siis olid nad seda lihtsalt wormilistel põhjustel, nad olid siis opositsiooni erakonnad, ja neil ei olnud wõimalik seda wõimu jämedat otsa oma kätte wõtta ja siis otsiti igasuguseid ettekäändeid, et kui teised erakonnad seda teewad, siis kogu rahwamajanduse, eriti aga põllumajanduse kuristikku tõukawad. Need on olnud, teie, härrade parempoolsete, maaliidu ja rahwaerakonna seletused. Ma olen ise pealt kuulanud neid koosolekuid, kus härrad Päts'id ja Tõnisson'id seda küsimust puudutasid ja üks teist üle trumbates tähendasid, et maaseaduse teostamine, nii nagu seda maaseaduse isad ja emad ka watsenusid, tõugata rahwamajandust ja iseäranis põllumajandust alla. Nii pea aga, kui need maaseaduse isad ja emad walitsuse eesotsast läksid, kui tehti uus koalitsioon ja etteotsa sai härra Tõnisson, siis ei olnud temal mitte enam need endised argumendid mõõduandwad, waid tema poolt on just selle maaseaduse teostamisele siht antud, mille juures peatama peab. Need määrused, mis maaseaduse elluwiiimiseks kõige esiteks wälja anti, need juba määrasid maaseaduse teostamise sihtjoone. Teil, kes teie selle maaseaduse teostamise ja seaduse andmise juures tegewad olete olnud, ei ole ühelgi rohkem õigust näidata näpuga teise peale. Teie olete kõik ühewõrra süüdi selle seaduse eest ja selle seaduse elluwiiimise ja wäljatöötamise eest. Teie peate ühe

wõrra seda ülekohut heaks tegema. Mida maaseadus oleks pidanud tegema, seda tähendasin mina juba omas eelmises kõnes möödunud koosolekul, et praeguse maaseaduse teostamise juures on kaalutamad palju rohkem ametnikud, kõrge-
mad sõjawäelased, endised mõisaomanikud jne., kui meie mõisatöölised. Mõisatöölisi ei seatud kandidaatideks ülesse; neile, kes aastasadasid mõisapõllul on töötanud, kes igal jüripäewal mõisast mõisa on rändanud, kõik need on suuremalt osalt mõisatöölised, nad on kõik oma waewa ja jõu mõisapõldudesse pannud, mida nad on pidanud läbi rändama. Sotsiaaldemokraadid ja tööerakond, kui nemad maaseaduse wälja töötasid, ei näinud seda ette, ning ei ole selle tõttu ka mitte ühtki punkti maaseadusse sisse wõtnud, kus oleks mõisatöölisedst kõneldud. Need erakonnad, kes maaseadust wälja töötasid, läksid sellest seisukohast wälja, et ei saa mitte liigitada klassidesse, waid kõigile, kes maad tahawad saada, peab seda ka wõimaldatama. Kui aga tegelikult hakati maaandmist korraldama, siis sattus maade wäljajagamine wallanõukogude kätte ja siin tuli ilmsiks see nähtus, et wallanõukogud hakkasid andma maad sellele, kes wabadussõja ajal püssitääki juhtisid, mitte aga neile, kellel esimeses järjekorras õigus maa peale oli. Ja nii hakati looma eriliksidad. Asutawas Kogus loodi eesõigustatud sõdurid. Pärastpoole täiendati seda määruse kaudu, mida wälja anti maaseaduse elluwõimiseks. Ja nende määruste järele wõib maad saada see, kellel on kogemused maaharimiseks ja kes on kõlbulik maasaajaks. Härra Tõnisson'i poolt on see määrus wälja antud ja mina saan sellest niimoodi aru, et maasaajaks peetakse seda, kellel on suur rahakott ja kes suudab maad otsekohe harima hakata. Kuidas wõis aga mõisatööliline, kui tema mõisapõllul orjas, suurt rahakotti ühes rahaga omandada. Ja siin tulewad nüüd need härrad, kes praegu naerawad ja ütlewad, et see on lihtsalt sõnade mulin, et see olla loowa töö takistus. Nemad hiritawad selle üle ja nad wõiwad seda teha, sest wõim ja wägi on nende käes. Kui aga tullakse niisuguste argumentidega, et pahempoolsed on mõisatöölisedst maa ära wõtnud, siis on see lihtsalt demagoogia. Wõib olla, et sotsiaaldemokraatide rühmade ridades on mõni asunik olemas, kes mõisast maad on saanud.

Aga meie kommunistliku rühma hulgas ei ole mitte ühtegi, kes oleks maa mõne mõisatöölise eest ära wõtnud. Et aga toonitati isegi paremalt poolt, et mõisatöölise seisukord raske on, siis ütelge ja olge ometi järjekindlad, mida teie selleks teha tahate, et seda rasket seisukorda parandada. Teie aga tulete ja ainult hiritate selle raske seisukorra üle, ja kui meie nende wäärnähtuste peale näitame, kus mõisatöölised praegu wiibiwad, kus waesem rahwakiht asub, siis ütlete, et see olla loowa töö takistus. Ütelge siis, missugust loowat tööd teie teete, kui II Riigikogu ajal on maaseaduse komisjon kõigest kaks koosolekut ära pidanud ja sealgi kakeldi selle üle, keda esimeheks walida. Kuid ometi on wahekorrad maaküsimuses niiwõrd terawad, et pahempoolsed erakonnad peawad siin arupärimistega wälja tulema. Pahempoolsed erakonnad on ise tunnistanud, et mõisatöölise seisukord on raske ja kui nii on, siis tuleb ometi midagi ära teha, peab wõimaldama igale inimesele ülespidamise, peab tema rasket seisukorda kergendama, nii nagu teie põhiseaduses olete öelnud. (Wahelhüüe paremalt poolt: Millega Teie siis aitate?) Meie saame seda aitama oma jõu abil. Kui pahempoolsed erakonnad oma jõudu kokku ei hoiu, siis ei ole ka teilt mitte midagi loota. Edasi tahtsin ma tähendada selle peale, mis härra Gustawson ette tõi. Härra Gustawson tõstis küsimuse ülesse, nagu oleks ma ütelnud, et maareform puhtproletaarlastele kihtidele midagi ei anna. Sarnasel seisukohal ei saa ju keegi olla, siis peab ka tööpoolest ogar olema, kui tõsiasja mitte arwesse ei wõeta. Ma ütlen, ma ei saa seda mitte eitada, et mõisatöölisedel nelja kummi kuue wakamaalisi maalappisid on antud, kuid ega see weel ei lase ütelda, et mõisatöölise seisukord oleks nii hea, et tal midagi tarwis ei ole. Kuid ma ütlen, et mõisatöölise seisukord on praegusel korral palju wiltsam kui enne. (Hüüe iseseiswa sotsialistliku tööliste partei keskel:) Nüüd leidsite suure ülesleiduse ja tahate seda meie süüks ajada. (J. Piiskar (is.): Meie oleme seda ammu ütelnud siis, kui Teie weel härra Lattik'u õpilane olite, juba siis ütlesime meie.) Asjata urgitemine. (Naer.) Meie ütlesime juba siis, kui maaseadus wälja töötati, et teda

ei saa teostatud kunagi töörahwa huwides ja ütlemine praegu ka, et praegune walitsus ei teosta maareformi töörahwa, mõisatööliliste huwides. Ei saa mitte sellega rahul olla, et tema ainult 3—4 wakaamad kõige wiletsamast maalapikesest endisest mõisamaast saab, waid tema, kui selle maaharija, nõuab omale palju suuremat osa. (Chr. Kaarna (töer.): Kuidas nüüd sellega jäi, kumb enne ütles? Wahelhüüe paremalt poolt: Kus tunnistajad on?) Seda seletame pärast ära. Peale selle püüdis rkl. Gustawson wassida seda asjaolu, et meie kutsuwat landeswehri hädaohu ülestõstmisega tonta esile. Seda tõendas ka kohapealt rkl. Piiskar. Niisugusele seisukohale wõib asuda ainult rahwaerakond ja ma arwan, et härrad iseseiswad sotsialistid, kes wiimasel ajal üle elawad mesinädalaid sotsiaaldemokraatidega ja kes püüawad ennast wälja paista lasta, kui täiswerd demokraadid kunagi, (Wahelhüüe paremalt poolt: Armukadedus!) ja sellepärast ei taha nad tõepoolest näha hädaohu, mida landeswehr kogu töörahwale, kogu Eesti rahwale wõib tuua. Kui need teie arwates ainult tondid on, mida meie küsimuse ülestõstmine esile toob, siis on wäga kahju, kui teie ainult tonte näete. Meie näeme siin tagurluse reaalsel jõudu ja kardame, et Eesti töörahwas selle tagurluse jõu ohwriks wõib langeda. Meie poolt ettekantud küsimine Wabariigi Walitsusele Prantsusmaa ettepaneku kohta Eesti Wabariigi Walitsusele on üheks tõenduseks...

Juhataja **K. Wirma**: Kas ei saaks päewakorra juurde jääda?

J. Reesen (wäljasp. rhm.): ... et rahwuswaheline tagurlus tahab ära kasutada ka Eesti tagurlisi kihtisid...

Juhataja **K. Wirma**: Rkl. Reesen, ma palun Teid päewakorra juurde jääda.

J. Reesen (wäljasp. rhm.): ... selleks, et siin pukile upitada ainult tagurlisi kihtisid...

Juhataja **K. Wirma**: Rkl. Reesen, ma kutsun Teid teist korda korrale.

J. Reesen (wäljasp. rhm.): Ja kui teie selles ainult tonte näete, siis on see nürimeelsus. (Naer.) Mõisatööliliste raske seisukord praegusel silmapilgul ja maa-

reformi teostamine niisugusel kujul, kui walitsewad erakonnad toetawad, kohustab kõiki töörahwa parteisid walwel olema, et maareformi teostamist rewideerimisele wõtta ja et maaküsimust töörahwa huwides lahendada. Kuid seda maaküsimust töörahwa huwides ei lahenda mitte koalitsiooni erakonnad, kes maaseaduse teostamisega enese erakondadele ainult puhaskasu tahawad teha ja enesele maareformi teostamise läbi toetust tahawad luua, nende läbi, kes nende läbi maad saawad, waid siin peab töörahwas, rewolutsiooniline töölisklass rewolutsioonilise wõitluse kaudu nende tagurliste kihtide wastu wälja astuma. Ja kui teie selle küsimuse üle ainult hiritate, siis leiate teie endid warsti nende härradega käsikäes töötamas, sest need härrad hiritawad samuti wõitluse üle, mida töörahwal pidada tuleb, et maaküsimust oma huwides otsustada. (Naer.) Mina arwan aga, et kui praegusel korral, kus Eesti sotsiaaldemokraadid ja iseseiswad sotsialistid mesinädalate tujus siia-poole silmi teewad, siis Eesti töörahwas oma rewolutsioonilises wõitluses neile samasuguse tee kätte näitab, nagu seda Saksa proletariaat tegi Saksa sotsiaaldemokraatidele ja iseseiswatele sotsialistidele, kes warem üksteise kaela langesid. (L. Johanson (sd.): Suurkapitalistide abiga on see läinud. Wahelhüüe: Parema- ja pahempoolsed sotsid on alati kommunistide wastu.) Teie kommunismi wastasus toetab aga seda parempoolsust ja kui teie siin ainult tonte seinale maalite ja tagurluse hädaohu tõsiselt wõtta ei taha, mis selle maaseaduse, nii nigel, kui ta ka ei ole, lõpulikult häwitab ja maasaamise wõimaldab neile, kellel suurem kukkur on. Kui teie sellest aru ei taha saada, siis naerge. Meie aga ei naera mitte selle üle, waid wõtame seda tõsiselt. Teie ei rehkenda aga töörahwa huwidega. Sellepärast töörahwas wäljaspool Riigikogu astub ise selle küsimuse lahendamiseks ühisesse wäerinda, kogu proletariaadiga rahwuswahelises ulatuses. Kas wõidab tagurlus ehk töörahwas, kas monarhia ehk kommunistlik diktatuur? Teist teed ei ole. Meie läheme töörahwa diktatuuriga ühes, rewolutsioonilise proletariaadiga ühes selleks, et rahwuswahelisele tagurlusele hauda kaewata ja teda häwitada. Kui teie aga tagurluse hädaohu ei näe ja parempool-

setega ühes hirwitate, siis olete teie tema toetajad. (Wahelhüüe paremalt poolt: Kommunistid on kõige tagurilisemad isikud maailmas!)

O. Gustawson (is.): Ma katsusin päris tähelepanelikult jälgida rkl. Reesen'i wastaseid väljendusi, aga pean ütleva, et ma neist targemaks küll ei saanud. Küsimus, mille ma siin risti üles seadsin, miks ja milleks sealt poolt, kus maareformi kasulikkust kehvemale kihile absoluutselt eitatakse, meie maatamehi ja kehweinat kihti landeswehri wastu maareformi kaitseks sõtta kutsutakse, jäi, hoolimata rkl. Reesen'i pikast wastata katsumisest, sisuliselt wastamata. Muude härra Reesen'i uperkuutide suhtes, nagu weaksime meie paremale poole, wõiksin ma tähendada waid niipalju, et siin mak-sab see Saksa wanasõna: ei minda teist ahjutagant otsima, kui seal ise oldud ei ole. (Wahelhüüe J. Reesen'i (wäljasp. rhm.) poolt...) On siinkohal tähendatud juba kord waremalt, kuidas teie ridades arutatakse mõtet, et teha Päts'iga blokki, et keskerakondadest ja sotsialistidest lahti saada. Ja kui meile heidetakse Saksamaad ette, siis arwan mina, et kommunistidel Saksamaa sünd-muste suhtes palju rohkem pattusid hinge peal on, kui meil... (Wahelhüüe J. Reesen'i (wäljasp. rhm.) poolt...)

Juhataja **K. Wirma**: Rkl. Reesen, ma kutsun Teid korrale!

O. Gustawson (is.): Nemad on need, kes seal Raadeki eestwõttel wah-wasti kommunistlik-fascistlikku blokki teewad. Reesen'i seisukord on väga aru-saadaw. Ühelt poolt nõuab tegelik elu oma tänapäewa muutunud tingimustega, et tuleb demokraatiat hinnata, teiselt poolt ei suudeta aga loobuda endisest rewolutsioonilisest fraseoloogist. Sellest see segane siia-sinna kõikumine. Ma kü-siksin taas kord: missugused seisukohad on siin õieti mõõduandwad?

Õieti ei tahtnud ma selle juures pea-tada, waid tahtsin teha mõne märkuse põllumeeste esimaadleja härra Tonk-man'i wäidete puhul. Ma olen enne ütelnud, ütlen ka praegu: et ei saa salata, et maaseadus on jätnud mõisatöölised kahe-silma wahela. Selles asjas olen härra Tonkman'iga ühel arwamisel. Kui aga härra Tonkman edasi arwab, et see tühi

koht on maaseaduse hoopis ära rikku-nud, nii et ta kusagile ei kõlba, siis ei saa selle wäitega enam nõus olla. Mina ar-wan, et waatamata mõisatööliste küsi-muse lahtiseks jätmise peale maaseadu-ses, annab maaseadus oma põhitendent-siga ometi wõimaluse hea tahtmise juu-res endiste mõisatööliste huwides midagi ära teha. Sellepärast lähengi ma siit-peale diametraalselt lahku sellest, mida härra Tonkman edasi arendas oma pro-kurööri kõnes pahemae tiiwale. Härra Tonkman arwab, et ainukesed, päratu halwasti tehtud maaseaduse toed ja pääst-jad olla põllumeeste kogud. (Wahel-hüüe: Seda nad ka on!) Ma waa-tan küsimuse peale sootu teistest seisuko-hast. Mina ei saa wõtta kogupõllumehi kui kaitsekeerubid maaseaduse wärawal; just wastuoksa. Meil on enam kui põh-just ette heita, et põllumehed eriti on osa-nud ära kasutada endiste mõisatöölise suhtes tehtud wea maaseaduses mitte mõisatöölise, waid oma taskuhuwides. Ma ei taha tõendada, et siin terve patt langeks ainult ja üksi põllumeeste peale. Siin on väga suurel määral süüdi ka töö-erakond. Siis peame meie ometi konstatee-rima, et põllumeeste patud samuti weri-punased. (Wahelhüüe põllu-meeste poolt: Süsimustad!) Läänemaal kõneldakse, et härra Tonk-man'il omal ajal väga hea mälu olnud, nimelt siis, kui ta okkupatsiooni päewil wallawanem olles iga wõinaela ja wilja-puuda, mis kellegil anda oli, okkupatsi-ooni wõimudele jumalikult hästi on mee-les pidanud. Wiimasel ajal näikse ta mälu talle üles öelnud olewat. (K. Tonk-man (põl.): Näidake meile ükski põllumees, kes on olnud minis-ter!) Ma hüüdsin kohalt, kui härra Tonkman kõneles: härra Tonkman heitku üks pilk seljataha — wast tunneb ta siis härra Rostfeld'i. Ma küsisin, kes kutsus härra Rostfeld'i põllutöömistri kohale? Kas ei olnud see härra Päts. Kas ei ole härra Rostfeld selle erakonna liige, mille liideriks härra Päts oli ja on? Kas ei kandideerinud tema II Riigikogu wali-mistel põllumeeste kogude nimekirjas? Mina ei ole weel kuulnud, et põllumeeste kogud oma nimekirja oleks üles wõtnud kellegi erapooletu, kes igatpidi nende rühma ei kuuluks. Walimised olid tea-tawasti maikuu, nimekirjad seati kokku märtsiks. Härra Rostfeld oli aga tol ajal alles põllutöömister. Kui leiti wõimali-

kuks härra Rostfeld'i põllumeeste kogude nimekirja wõtta, siis wõime öelda, et härra Rostfeld, kes warem erapooletuna oli sõitnud kogupõllumeeste sõiduwees, hiljem wormilikultki on astunud põllumeeste kogude liikmeks. Järjekult on meil enam kui õigus öelda, et kogupõllumeeste orientatsiooniga mees ja põllumeeste kogude liige on põllutöömistri kohal olnud, ning wassib härra Tonkman, kui ta selle maha salgab. Aga kuigi härra Rostfeld seda saatuslikku sammu ei oleks astunud ja erapooletuse nime allomakogupõllumeeste poliitikat lõpuni edasi ajanud, ka siis ei saaks põllumehed oma käsi mitte puhtaks pesta. Ma usun, et härra Raamot on olnud enne ja on ka nüüd põllumeeste kogude liige. Ükski põllumees aga, kes tutaw põllutöömistri ümber sisemiste asjadega, ei saa tulla tõendama, et härra Raamot oleks, põllutöömistri abi kohal tegew olles, selles sihis töötanud, nagu härra Tonkman siin katsus tõendada. Meie wõime julgesti ütelda, et nende maakorralduse ja eriotstarbeteks määratawate kohtade kilbiletõstmine on olnud väga suurel määral härra Raamot'i kätetöö. Ma olen juba ennemalt tähendanud ja ütlen seda nüüdki, et härra Raamot'i pattude pärast on tulnud endisel minister härra Rostfeld'il mõnigi kord kannatada ja Raamot'i keedetud kibedat suppi süüa. Kuidas siin härra Raamot seda õiget maapoliitikat on ajanud, sellest siristawad isegi warblased katusel. See härra on just kui tolliwalitsuse jõuluwana, heldel käel kinkinud eriotstarbekohti endistele parunitele, nende wolinikkudele, wärsketele töösturitele ja Jumal teab kellele weel. Kas seda on tehtud — aetuna puht inimesearmastusest wõi millegist muust, seda meie ei tea. Kui aga waatame laewu, milledega härra Raamot nüüd merel purjetab, siis peab tahtmatalt oletama midagi muud. Härra Tonkman teeks palju targemini, kui ta sarnaseid nende rühmale nii väga piinlikka asju siin käsitama ei hakkaks. (K. T o n k m a n (põl.): M i d a ?) Seda!

Olen enne tähendanud ja tähendan nüüdki, et praegune maaseadus, selle peale waatamata, et mõisatöölise küsimus temas on jäetud liig lahtiseks, ometi annab wõimalust kümme korda paremini korraldada endiste mõisatöölise küsimust, kui seda silamaani on tehtud. Meie ei jäta peale käimast ning nõudmast, et siin tehtaks, mis iganes teha wõimalik.

Siin kohal pean tagasi tõrjuma härra Tonkman'i poolt minule suhu pandud wäite, nagu oleksin mina ütelnud, et tänawu aastal olla endisi mõisatöölise maaga rohkem warustatud, kui eelmiste aastate jooksul kokku. Seda mina öelnud ei ole. Mina tähendasin waid, et tänawu aastal on wõimalikuks leitud, endise seaduse ja endiste määruste piirides suuremal määral warustada mõisatöölise kui seda on tehtud ühelgi endisel aastal, seda aga mitte põllumeeste helduse ja armu, waid pahema tiwa pealekäimise tagajärjel.

Lõpuks tahtsin iseloomustada wäikese märkusega seda poliitikat, mis on tuntud onupoja poliitika nime all ja mis eriti on lokkamas põllutöömisteeriumis. Siin on mitmel puhul toonitunud, et meie põllutöömisteerium on alati enne waadanud mehe näo peale ja siis otsustanud, kas talle midagi anda sünnib wõi mitte. Käesolewas arupärimises on wiimasel kohal käsitatud heinamaade küsimus. Heinamaade küsimus oli warem ja on ka praegu täies ulatuses lahendamata. Põllutöömisteeriumi ametkonnad, ühelt poolt metsade peawalitsus ja teiselt poolt maakorralduse peawalitsus on enda wahel tülis sellepärast, kelle alla need tagawaraheinamaad peaksid kuuluma. Olgu nüüd lugu sellega kuidas on, kuid õige on see, et metsade peawalitsus ja teine kord ka maakorralduse peawalitsus annawad neid heinamaid rendile, kas aastaks wõi pikemaks ajaks, sugugi mitte sellega rehkendades, kellele neid heinamaid kõige enam waja, waid aluseks wõttes midagi muud. Mul on praegu käes üks kaebtus heinamaade ja karjamaade andmise kohta Tartumaal Kawastu mõisas. Kawastu mõisa asunik Oolo, kes enda kohta tähendab, et temal on käes krunt, mille suurus on 3,1 tiinu põldu ja 1,3 tiinu heinamaad ja kus karjamaa täielikult puudub, teatab käesolewas protestis, et tema tänawu suwel toimepandud tagawaraheinamaade jagamisel on karjamaast ja ka heinamaast täiesti ilma jäetud. Omas protestis põllutöömisteeriumile kirjutab ta sõna sõnalt järgmist: „Käesolewa aasta „Riigi Teataja“ nr. 81/82 on põllutöömisteeriumi määrus awaldatud riigi tagawara heina- ja karjamaade wäljaandmise kohta. Arwatawasti selle määrase alusel anti Kawastu mõisa järele olewad tagawaraheinamaad 14. ja 15 augustil wälja. Wäljaandjaks oli Kastre metskonna ülema abi Jõgi, kes koha peale

ilmus ühes riigirentnikkude Jul. Semeliga, Joosep Kusma, Juhan Tintsi, metsawahi Tetsmanniga; peale selle oli veel päriskohaomanik Liigand.“ Nende wahel jagati heinamaa ja karjamaa ära. (O. Liigand (rh.w.): Ainult karjamaa ikka!) Härra Liigand tunneb seda asja ja aitab aina tõendada. Olgu siis; jagati karjamaa ära. Kes olid need mehed, kes karjamaa oma kätte said? Semelil on praegu käes 60 wakamaad põllumaad, peale selle on heinamaa ja karjamaa. Kusmal on põllumaad, heinamaad ja karjamaad samal määral, nagu Semelil kasutada. Tintsul on 100 wakamaad põldu ja heinamaa. Karjamaa kündis ta üles ja tegi põlluks. Liigandil on päriskoht 70 wakamaa põlluga ja wastawal määral heina- ja karjamaad. Teie näete, et neil inimestel maad päris küllalt käes on. Nendele antakse aga veel juurde Oolo ja teiste vähemate kehwmate wendade arwel, kellele maapuudus ennast äärmiselt terawalt tunda annab. Ühele ilmajäänule aga tahetakse anda kõigest 2 wakamaad karjamaad ja umbes 3 wakamaad metsa, kus pealegi midagi ei kaswa, ja pannakse ette selle wäikese lapikese saamiseks leping sõlmida. Ma arwan, et käesolewa jagamise ja teiste sarnaste toimingute puhul ei saa ükski õiglane inimene tulla ütlemata, et siin on arwestatud tõsiste tarwetega. Nii enne, kui pärast on siin kui ka mujal käidud onupoja poliitika riburada.

E. Weberman (rhws. w.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Nende pikade läbirääkimiste kestel, mis on olnud juba ammu meie maaseaduse puhul, ei ole kordagi veel seatud ühte rahwakihti, kes maaküsimusest niisama wäga huwitatud on, esile. See kiht on meie kalamehed, meie 20 tuhat kalameeste peret. Mul on statistilised andmed ette tuua, mis näitawad, et ka nendel suur wajadus maa järele on, aga et mitte läbirääkimisi pikale wiia, ei hakka ma neid siin ette tooma, kuid uskuge, et mul need andmed olemas on. Mis selgub siis meile sealt? Kui arwesse wõtta kalameeste perekonnaliikmete keskmist arwu ja nende perekondade hulka, kus kalameestel on lehm ja neid, kus kalameestel lehma ei ole, sest puudub karjamaa, siis leiame, et laste arw nendes randades, kus lehm on, palju suurem on, kui nendes randades, kus lehma ei ole ja kus kalameestel oma las-

tele piima anda wõimatu. Nii näeme siis, et laste arw ja surewus oleneb ära...

Juhataja **K. Wirma**: Ma ei saa aru, et teie päewakorrast räägite. Ma paluksin päewakorras edasi rääkida.

E. Weberman (rhws. w.): Nii on siis rahulolematust sellel alal meie kalameeste kihte sügawalt puudutanud. Mis näeme siis eelmiste ministeeriumide tegevusest sellel alal? Selle asemel, et randades kalameestele eluaset ja maalapikest anda, antakse kohad merirandades eriotstarbeteks, antakse maad suwituskohadeks, kunni 3-tiinulised kohad suwimajade ehitamiseks. Kalamehed ei soowi mitte alati 3-me tiinulisi kohte, waid palju ja palju wäiksemaid, aga seda ei anta, sest see olla suwimajadele määratud. Ma wõiksin tuua kümmed ja kümmed näitused kirjadest, mis wiimase kolme aasta jooksul on kalameeste üleriiklikule esitusele tulnud üle kõigi meie randade. Ma ei hakka neid kõiki nimetama, kuid nimetan siin ainult Tallinnale lähemaid: nii kui Baltiski, Wiimsi jne. rannad. Annab põllutöoministeerium küll ka kalaasjanduse ühele alale wahest maad, see on kalakaswatusele. Põllutöoministeeriumi kõrgeamad ametnikud, kes on soowinud kalakaswatuseks maad, kuid kuiwa maad muidugi, et tulewikus seal tiiki asutada ja seda maad ka saanud. Kuid sel maal, mis mõnel puhul on 2 a. kõrgematel ametnikudel tarwitada olnud, mis seal puudub, see on wesi ja kala. Ma ei tea täpselt maa suurust nimetada, mis on eriotstarbeks wälja antud, kuid see on 4—50 wõi rohkem tiinu. Need on nähtused, mis tänase päewakorra küsimusega kokku puutuwad ja ma ei leia, et ma siin kõrwale kaldunud oleks. On antud maad metsaametnikkudele, riigimaadeülematele ja üldse igale ühele, kellel Tallinnas mõjuw sõna ütelda on, kuid mitte kalameestele. Selle küsimuse puhul, ma ei räägi mitte, kui kalameeste esitaja, waid ma wõtan seda üldisest riiklikust seisukohast, missuguseid järeldusi annab meie maapoliitika rannarahwale. Ta tõrjub inimesi põliselt tööalalt, kala- ja meriasjandusest eemale. Kui inimesel ei ole eluaset, siis püüab ta ära minna sealt, kus tal nii raske elada on.

Juhataja **K. Wirma**: Rkl. Weberman, ma palun Teid siiski päewakorra juurde minna, see küsimus ei ole meil päewakorral.

E. Weberman (rhws. w.): Ma räägin maakorraldusest.

Juhataja **K. Wirma**: Maakorraldus ei ole mitte päewakorral.

E. Weberman (rhws. w.): Rahulolematus maatarvitamise korra kohta on üldine ja üle maa. Wäiksemad väikesest popsnikkudest, kalamehed, kes on oodanud pikisilmi ühelt ja teiselt ministriumilt ja igalt järgnewalt ministriilt, et kas see ehk wiimaks ka nende soovidele wastu tuleb, on rahwakiht, kes sellel alal parandusi näha tahaks. Nende soovid on tagasihoidlikud ja wäiksed. Tahetakse, et nendele wõimaldataks mere lähedal vähemaid kohti ühe lehma pidamiseks, ning karjamaade ja heinamaade rentimist korralikkudel alustel, ning paatide maaletulekuks ja wõrkude kuiwatamiseks maarebadele tarwitada oleks. Senni ei ole põllutööminister neile oluliselt wastu tulnud. Arwasin seda asjaolu oma kohuseks siin kohal alla kriipsutada.

Juhataja **K. Wirma**: Sõna on väljaspool järjekorda kaubandus-tööstusminister Rostfeld'il.

Kaubandus-tööstusminister B. Rostfeld: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ma ei oleks sõna wõtnud ja ehk ei ole see ka ülepea kohane, et mina sõna wõtan põllutööministeeriumi asjus, kuid siiski on minu isikut nii mitmeltki poolt puudutatud ja sellepärast luban mina omale mõne märkuse Riigikogule esitada. Minu märkused käiksid peasjalikult härra Gustawson'i kõne kohta, sest härra Gustawson oli wist ainukene pahemalt poolt kõnelejatest, kes teatawal määral õiglaselt hindas omas esimeses kõnes minu tegewust mõisatöölise küsimuse lahendamise alal. Aga härra Gustawson ka eksis, käsitades maaseadust. Härra Gustawson nimetas, et maaseadus, olgu ta niisugune, kui ta on, annab siiski wõimaluse põllutööministeeriumile mõisatöölisi maaga rahuldada. Ma hüüdsin wahele ja pärisin järele härra Gustawson'i käest, missugune maaseaduse paragrahw seda wõimaldab. Härra Gustawson minule ei wistanud, ja ta ei saanudki wastata, sest et maaseaduses niisugust paragrahwi ei olegi. Maaseaduse § 21 näitab kindlalt ära, et sõdurid saawad maad esimeses järjekorras ja seal on nad 4 liiki jaotatud eesõiguste järele. Kui teil on maaseadus, siis olge lahked ja lu-

gege. Ainukene wõimalus mõisatöölisele maad anda awaneb, kui meie käsitaks maaseaduse § 15. punkt d., aga waadake, missugune see on. Seal on öeldud, et riiklikust maatagawarast wõib anda maad rendile üksikutele isikutele ainult lühikeseks ajaks. Selle punkt „d“ põhjal on mõisatöölisele maad antud ja sellepärast ongi mõisatöölisel lühikeseeajalised lepingud ilma põlise tarvitamise õigusega. Wiimane on ainult neil maasaajatel, kel maa maaseaduse § 21 alusel antud. Kuidas on nüüd põllutööministeeriumis minu ajal talitatud? Ma toon järgmised faktid ette. 1921 a., kui ma jaanuari lõpul ministriumi etteotsa sattusin, siis oli maaandmine juba käsil. Paljudes kohtades oli maaandmine esimestes instantsides, see tähendab wallanõukogudes juba läbi wiidud. Kui mina mõne nädala pärast ministriumi tegewusega tutwunesin, siis nägin ma, et üks wäga tähtis korraldus wist täielikult läbi wiidud ei saa. See oli eedise põllutööminister Pool'i määrus mõisatöölise maaga warustamise kohta. Eelmisel, 1920 a., ei wõidud määrust täielikult läbi wiia ja olid eeldused, et ka 1921 a. see suurte raskustega seotud on. Kuna kandidaatide määramine alanud, ei wõinud mina käsku anda, et maad saaks eraldatud mõisatöölisele ühest ehk teisest kohast, ma wõisin ainult pöörata maakonnawalitsuste poole märgukirjaga, kus ma nende tähelpanu selle peale juhtisin, et mõisatöölised hätta jääwad ja palusin wõimalikult II instantsis asja korraldada.

Maakonnawalitsused ei saanud seaduslikul alusel suuri muudatusi kandidaatide nimekirjas ette wõtta, sest maaseadus seda ei luba. Mõisatöölise jaoks oleks wõinud jätta ainult need kohad, milledest ülesseatud kandidaadid ära ütlesid. Niisuguseid oli aga wäga vähe, sest eesõigustatud maasaajate arv oli suur. See märgukiri on ministriumi arhiwis, ta käis omal ajal ajalehtedest ka läbi. Järgmise, 1922 a., kewadel nõudsin mina kindlasti minister Pool'i määruse täitmist, see on — töölise maaga warustamist kolm kunni wiis perekonda ühele normaaltalukohale. Andmed, mis on minister Kerem'il, näitawad, et 1922 a. pidid mõisadest lahkuma umbes 2.000 meestöölise ja nendest on ilma maata jäänud mõni sada. Tähendab, minister Pool'i määrust ei suudetud 1922 aastal ideaalselt läbi wiia, kuid maad sai wäga

suur arw mõisatöölisi ning ilma maata jäi wist umbes 10%. Käesolewal aastal pidid mõisade likwidatsiooni tagajärjel mõisadest lahkuma 1.400 perekonda. Sellest arwust on maad saanud 1.377, tähendab on ilma maata jäänud 23 perekonda. Kuna minister Pool'i määrusega wõisid maad saada ka mõisateenijad, puussepad, kutsarid jne., wälja arwatud walitsejad, on arusaadaw, et 23 isikut leida wõis, kellel maad saada soowi ei olnud. Ütelge mulle, kas on wabariigis weel üht teist korraldust olnud, missugusega oleks wõidud nii suurt nõuete protsenti rahuldada. Nagu nimekirjad näitawad, pidi 1.400 lahkuma ja 1.377 on maad saanud. Waadake, nii olen mina mõisatöölise maaga warustamise küsimust lahendanud.

Kui teie tahate minu tegewust mõisatöölise maaga warustamise asjus siduda põllumeeste rühmaga, siis pean tõendama, et olen seda iseseiswalt otsustanud ja mitte näpunäidete järele teinud, mis mulle ühest ehk teisest rühmast oleks tehtud.

Mina oskan küll wastata käesolewa arupärimise peale, kus küsitakse, mispärast mõisatöölised maad ei saanud, aga ma ei oskaks maaseadust aluseks wõttes sarnase arupärimise peale wastata, kui demobiliseeritud sõjawäelaste esitaja härra Laretei küsib: mispärast on sõdurite arwel mõisatöölised maad saanud. See on seaduswastaselt antud. Seda olen mina teinud oma ja Wabariigi Walitsuse riisiko peale, kes seda korraldust heaks kiitis. Ainukene moraalne tugi oli minewaaastane Riigikogu ülemineku-wormel, kus juhitakse tähelpanu mõisatöölise raske olukorra peale. Minewal aastal esitatud arupärimise puhul on walitsus katgooriliselt ütelnud, et 'ema esineda ei saa sellekohase seaduseelnõuga, mis mõisatöölisi eesõigustaks maad saada, sellepärast, et sõduritel on maasaamise eesõigus lubatud ja tagant järele ükski walitsus seda muuta ei wõi. Härra Tonkman'il oli õigus, kui ta ütles, et oleks pidanud seda arwesse wõtma, siis, kui seadus tehti ja arupärimine siin ei aita. Kui teie, pahemalt poolt, arwate, et sõduritelt maasaamise eesõigus ära wõtta wõib, siis tehke seadus walmis, aga teie ka ei tee, sest teie, sotsiaaldemokraadid, saate aru, et seda teha wõimalik ei ole. Mis nüüd wõimalik oleks selle küsimuse lahendamiseks ette wõtta, oleks see, et § 15 p. d.

nii täiendada, et mõisatöölised wõiksid neile wäljaantud maad pikaajalise rendilepingu põhjal kasutada.

Ma lisaksin weel juurde nendele, kes tõendawad, et minu ajal ei ole ministeerium mõisatöölise eest hoolitsenud, järgmist: käesolewal kewadel on maad antud 646 perekonnale, kes 1920 ja 1921 aastal ilma jäid. Järjekult on ühes ülewalmimetatudega saanud 1923 a. kewadel maad 2.023 mõisatöölist.

Ma nimetasin juba, et oleks üleaarune siduda minu poliitikat põllumeeste rühmaga ja kuigi teie seda siiski seote, siis ei ole mina mitte sellega põllumeeste rühmale häbi teinud.

O. Köster (as.): Tänaasel Riigikogu koosolekul on maaseadust wintsutatud, leitud ja näidatud, et see seadus täielik ei ole ja päewakorrale kerkinud keerdküsimusi ei lahenda. On näidatud ka seda, et maaseaduses on auke, missugused täita tulewad. Kui nüüd maaseadus teatud mõttes kõlbulik ei ole, sest ta ei lahenda kõiki küsimusi, mis tekiwad selle seaduse teostamisel, siis tuleks seadusele wastawad täiendused teha ja puudused järkjärgult, eluga kooskõlas, kõrwaldada. Edasi tähendati siin rkl. Gustawson'i poolt, et maaseaduses olewaid auke on täidetud nii, et selle läbi on tekkinud uued keerdküsimused. Ka pean ma tähendama, et pole siimaani tahetud püüda lahendada neid keerdküsimusi... (K. Tonkman (põl.): Kas Teie ei kuulnud põllutööministri seletust?) Kuulsin küll ja ma kuulsin ka Teie seletust, härra Tonkman, et ei põllutööministri juhtnõõridega ega määrustega ei ole neid küsimusi lahendatud. Juhtnõõridega, kas kogemata ehk meelega, — kui meie neid lähemalt waatame — on enamasti seda teed käidud, et nende põhjal rahustatud saawad need, kellele maad õieti tarwis ei ole, kuna need kõrwale jääwad, kes seda hädapärast wajawad. Seesuguseid täiendawaid juhtnõõre on andnud põllumeeste kogude ridadest minister härra Rostfeld, seesuguseid täiendusi on teinud endine sõjaminister Soots, kui ka härra minister Ipsberg. Täheandan — kui meie maaga ei rahulda neid, kes arupärimises on nimetatud ja kes omal ajal, Eesti wabadussõjas, tegid wälja suure protsendi liinilseiswatest, ajal, mil kogumeeste pojad seisid oma meeste armust staapides, nagu ma ise nägin, siis wõib sarnane olukord häda-

ohtlikuks saada tulewiku mõttes. (Wahelhüüded põllumeeste keskel.) Mina ise olin ka sõjawäes ja nägin seda väga hästi. (Wahelhüüded.)

Juhataja K. Wirma: (Kõlilitab.) Ma palun waikida juhataja korralduste ajal ja mitte kära tõsta. Härra Köster, ma kutsun Teid päewakorra juurde.

O. Köster (as.): Nagu ma tähendasin, on mõisatöölise pojad suure protsendi Eesti sõjawäest wabadussõjas moodustanud ja neil on sellepärast õigus nõuda, et nende õiglased maasaamise soowid rahuldatud saaks. Kuid pean weel oma kohuseks arupärimise sisseandjale, pahemal poolel, tähendada, et on tulnud kohtadelt teateid, mis näitawad, et tihti peale mõisatöölised, saades omale maa, ei oska maaga muud peale hakata, kui seda endisele parunile tagasi anda. Materjaalid selle kohta on mul olemas. Pean tähendama, et iga mõisatööline pole maa väärt, waid ainult need, kel isu põllu järele on, kes seda tahawad harida ja ise tööd teha. Wõin tuua näituse Kloostri mõisast, kus maa paruni kätte tagasi on antud: Ligi 10 mõisatöölist, kes krundid saanud, on neid parunile kasutada andnud. Ei saa ühe mõodupuu alla kõiki mõisatöölisi wiia. (K. Tonkman (põl.): Kuulake nüüd, sotsid!) Muuseas imestan ma weel ühte asjaolu härrade kommunistide poolt, et nemad nimelt eriti mõisatöölisele kruntide andmist nõuawad. Kui need inimesed, see on mõisatöölised, maad saawad, siis on kindel, et teie nad oma ridadest välja lööte ja sellega oma seisukorra ja kasude wastu töötate, riiklikust seisukohast on see nähtus soowitaw. Siin käsitati küsimust, kust maad wõib saada... (J. Temant (põl.): Adwokaat!) Adwokaat — Jumal hoidku selle eest, kui ma Temant'i sarnane peaks olema.

Juhataja K. Wirma: Rkl. Köster, ma palun Riigikogu liikmeid mitte haawata.

O. Köster (as.): Ma näitan, kust meie mõisatöölisele maad wõime saada. On olemas rida mõisaid, milledest mõned esile toon, näituseks Küti mõis Wirumaal, mis olla määratud põllutöökoolile, kuna ajutine kasutaja oleks endine omanik. Kas ta juba kinnitatud on, seda ma ei tea, aga kohapealsed elanikud, isegi põllutöömisteeriumi kõrgemad ametnikud tõen-

dawad, et see mõis selleks otstarbeks kohane ei ole, ei oma hoonete, ei sisseseade ega ümbruse tõttu. Sealsamas naabruses on Woore mõis, mida väga hästi wõiks põllutöökooli alla wõtta oma kohasuse tõttu. Mis tõukejõud aga Küti mõisa sundis põllutöökooli jaoks endise omaniku kätte jätma — ei tea keegi peale põllutöömisteeriumi. Kas see, et omanik 1905 aasta karistussalkadega piitsa ja nuuti tarwitas ümbruskonna elanikkude hulgas? Niisugustelt isikutelt, kes näidanud, et nad Eesti riiki, kui niisugust, ei toeta ja kes 1905 aastal koguni piitsa ja nuuti rahwa wastu kasutanud, peab maa ära wõetud saama. Omal ajal oli arupärimine esitatud ka Püssi mõisa kohta, kus 29 mõisatöölist ilma maata jäeti, kes kõik tahaksid maad harida, kuid seda on saanud kõigest alla ühe hektari, katsugu seal siis keegi ära elada. Kuna see, kes mõisa keskkohata eriotstarbeks kasutab, mööda mõisatöölise maid tõldades sõidab. Samasugune nähtus on ka Kloostri parun Fersen'i mõisas, kus jälle maad wõiks väga hästi välja anda ja mõisatöölisi rahuldada. Põllutöömisteeriumil, pean tähendama, seda püüet ei olnud. Ma usun, et härra Rostfeld'il ei olnud seal kõike wõimalik teha, sest tean juhtumise, kus härra Rostfeld ei julgenud oma abi härra Raamot'i resolutsioonile wastu waielda. Moisekatsi mõisas on antud maalahmakas seakaswatajale seltile ja seda walitsema toodi narwatagant kiires korras kellegi wõimumehe wend. Õige palju on olemas selle kohta näitusi, et maad on olemas, kuid maad ei taheta nende kätte anda, kes teda otsekohe ise harida soowiwad. Härra Tonkman tõi ette, et asunikkude esitajaist 75% maad ei hari. Ma usun, et meie, asunikkude esitajad, sel momendil, kui meie siin Riigikogus oleme, maad ei hari, aga härra Tonkman wõiks ehk tutwuneda ja waadata, kas põllumeeste kogude rühmas on palju maaharijaid. Tuleb meelde wanasõna: „Pühkige enne oma ninaalune puh-taks, enne kui teisel pühkima lähete“. Seda wanasõna soowitaks ma arwesse wõtta sellel, kes meile etteheite on teinud. On weel teistsugune wanasõna: „Päikese all ei muutu midagi“. Ka põllutöömisteerium läheb nähtawasti sellest seisukohast välja. Seal ei ole midagi muutunud ja wanu sihte wiiakse edasi. Praegu tähendati, et Riigikogu maa-kommisjonil ei ole tööd. Seaduseelnõusid

on komisjoni antud, isegi põllumeeste kogude poolt on üks seadus esitatud, kuid kuhu need on jäänud? Kui ei ole tööd, siis tuleb tööd muretseda ja eestkätt oleks põllutöoministeerium omal ülitähtsal alal kohustatud seda tegema. Edasi oleks mul näidata, kust maad leiaksime, et rahuldada mõisatöölisi ja rahuldada „poolnikka“: likwideeritagu ametnikkude palgamaa ja määratagu neile rahapalk. Lõpetatagu ajutised rendilepingud maaüksuste kohta, kuhu kandidaadid omavalitsuste poolt kinnitatud ei ole. Wõetagu rewideerimise alla kõik senni väljaantud eriotstarbe kohad. Maa wedeleb siin ja seal ja paljud, kes seda on tahtnud eriotstarbeks, on seda tahtnud „iluotstarbeks.“

Selle kohta lõpuks näituseks Maidla kontsessioon — missuguse alguses sai põhja puupapiwabrik — sellelt „Küttevedu“, sellelt „Kütte jõud“ ja sellelt wolnikuna endine omanik krahw Keller. Parem warustada maaga mõisatöölisi, kui anda seda kanaarialinnu ühisustele.

L. Johanson (sd.): (Segased wahelhüüded paremalt poolt) Teil on walgust rohkem tarwis. (Kõneleja waatab paremale poole ja kääneb elektrilambi põlema.) Härra Tonkman, kes siin kõnele nähtawasti põllumeeste kogude rühma nimel, kurjustas selle üle, miks on mõisatööliste küsimus üldse päewakorda wõetud. (K. Tonkman (põl.): Wabandage, mina kõnelesin oma isiku nimel.) Nähtawasti on mõisatööliste küsimus sarnane, mis Teie arwates parlamendis kõne alla tulla ei tohi. Nähtawasti asute Teie seisukohal, et see raske olukord, kus mõisatöölised praegu kannatavad, tuleb ära warjata. Ja see on ka arusaadaw Teie poolt, kellel ülesandeks on parlamendis demokraatliku korra wastu wõidelda. Teie, härra Tonkman, küsite, miks meie oleme tulnud Riigikogusse? Meie oleme tulnud Riigikogusse, et rahwa üldhuwisid kaitsta, rahwa hea käekäigu eest wõidelda, eriti töötawa rahwa käekäigu eest. (J. Holberg (põl.): Selleks, et demogoogiat teha.) Kuid ma küsin, miks teie olete tulnud? Ja ma pean tunnistama, teie, parempoolsed, olete tulnud selleks, et siit riigilt „laenu“ enesele soetada, mis oma pika tähtaja ja madalate protsentide tõttu kingituseks muutub. Seda teete ka siis,

kui meie riigi eelarwe on kokku seatud 707-miljonilise puudujäägiga. Need poliitilised „laenud“, mis teil korda läinud saada, mõjuwad meie eelarwe peale nii, et puudujääk juba üle miljardi on tõusnud. (J. Temant (põl.): Rohkem külma werd.) See on kitsa kildkonnahuwi tagaajamine. See kildkonnahuwi paistab wälja ka maareformi teostamisest, kus eesotsas teie, põllumeeste kogud, olete kogu aja olnud. Maaseaduse mõte oli see, et maa peaks minema maataameeste kätte. Kui seda põhimõtet ei oleks tunnistanud, siis ei oleks meil ka mitte oma rahwariiki. Ainult see lubadus wõimaldas iseseiswuse wõitluse korradamineku.

Maaseadus ei ole ka mitte, nagu teie ütlete, ühe wõi teise erakonna töowili, waid see on Asutawa Kogu erakondade kokkuleppe saawutus. Teie süüdistate maaseadust puudulikkuses. Siin peate aga alati meeles pidama, missugustes rasketes oludes tuli maaseadus wälja anda, ajal, kus oli waja iseseiswuse wõitlus lõpule wiia. Seda peaksite teie teadma. Peaksite teadma, et Asutawa Kogu pahempoolisel enamusel, kes maaseaduse eest wõitles, tuli samal ajal ka rahwa wabaduse kaitseks olla. Ajal, kus Eesti rahwariiki üles ehitati, tegid parempoolsed, maaliitlased eesotsas, Eesti walitsuse wastast kihutustööd.

Need inimesed, kes okkupatsiooni ajal peidetud wilja otsisid, käisid nüüd külas ringi ja ütlesid: Ärge andke mitte sõjawäele normiwilja, sõjawäele, kes liinil wõitles, kus iga tund ähwardas taganemist tuua. (Wahelhüüde paremalt poolt: See on laimamine!) Need olid inimesed, kellel küllalt moonat, kuid kelledest paljudel weelgi rekwiisiooni kohused on täitmata. (Wahelhüüded paremalt poolt.)

Tehti kihutustööd ka maaseaduse wastu. Tuletage ainult meelde, missuguseid kõnesid pidas maaseadusest teie härra Uluots Asutawas Kogus. Tuletage meelde, missuguse kirjutuse maaseaduse wastu awaldas Riia Saksa lehes teie, põllumeeste kogude, liider. Maaseadus tuli nii mõneski paragrahwis parempoolsete ja keskerakondade nõudmisi tähele panna. Maaseadus on Asutawa Kogu enamuse kokkuleppe wili. Ka paremal juhtumisel ei oleks maaseadusse kõiki, mis tarwis, saanud mahutada.

Härra Tonkman tähendas, et wiimasel ajal on hakatud mõisatöölistele maad andma ja seda tulewat ministri teeneks lugeda. Mina aga ütlen, et see, et mõisatööliste mõnel korral wastu on tulnud, ei ole mitte ministri teene, waid 1-se Riigikogu otsus. Et tuleb rohkem rahwa tarwidust tähele panna, mõisatöölistele maad anda. See ei ole mitte teie ministri teene, see oli tema kohus. Need arwud, mis ministri poolt ette toodi, ei tõenda, et mõisatööliste raske seisukord oleks tarwiliselt lahendatud. Toodi ette, et mõisatöölisi on olnud 1132. Mõisatöölisi on aga ligi 20.000. Ja muidugi wõite ka teie tõendada, et ka teie andmed wastawad tõele, sest ministeeriumi poole pole enam pööratud.

Missugune maareformi teostamine on, sellest olgu toodud weel paar iseloomulikku näitust: Põllutööministeeriumi otsuse põhjal anti Räpina põllumeesteseltsile põllutöökooli asutamiseks Räpina „Sillapää“ mõisas normaaltalu mõisa südames. Selle asemel, et põldu korralikult pidada ja majapidamist korralikult sisse seada, anti maad wälja linamaaks. Teine sarnane juhtumine: Räpina Alamõisa südames anti kõige parem normaaltalu kasutada riigimaadewalitsejale ja see on osa maad linamaaks wälja rentinud. (W a h e l h ü ü e p a r e m a l t p o o l t.) Ma palun mind mitte segada, mul on üldse 15 minutit aega kõnelemiseks. Siis kolmas juhtumine: Põllutööministeeriumi eraldas Friedholm'i mõisa planeerimisel kolm normaaltalu ja seda maad kasutab hobustekaswataja sedawiisi, et tema seda kohalikkudele suur-talupidajatele annab jällegi linamaaks. Need on kolm erilist juhtumist. Peale selle on kellegile prouale maad antud kanakaswatuseks. Ja teie teate wäga hästi, et Räpina on raudteejaamast kaugel ja et kanakaswatamine seal ennast ära ei tasu. (W a h e l h ü ü e p a r e m a l t p o o l t: L a e w a t e e!) Wabandage, sealt kohalt on laewatee ka kaugel. Nähtawasti on Teie teadmine geograafias wäga nõrk!

Niisugused on nähtused, mis maareformi teostamisel ilmsiks tulewad. Kui selle asemel, et maad anda neile, kes seda edasi rendiwad, oleks sõdurid ja maata-mehi püütud enam maaosaliseks saada, siis oleks rahulolematu ka palju wäiksem. Kui ei oleks üksikutele inimestele, nagu ametnikkudele, eriotstarbeteks jne.

niisuurel määral maad antud, siis oleks seda enam wõimaldatud ka mõisatöölistel saada. Nüüd ei tea aga suurte maade saajad isegi, mis temaga teha. Nad ei ole ka põlluharijad. Näituseks professor Paldrock'i tuntakse kui head paabulinu kaswatajat, mitte aga kui põlluharijat. See peab temale arstiteaduse kõrwal eralõbuks jääma. (S a g e d a d w a h e l h ü ü d e d p a r e m a l t p o o l t.) Nii siis, mu härrad, ma ei saa kõigi härra Tonkman'i wäidete wastu waielda, sest minu aeg läheb mööda, ma ei saa mitte lõpetada, kodukord ei lase. (W a h e l h ü ü e: S e e o n T e i e t e r w i s e l e k a s u l i k. N a e r.)

Et maaseaduses kõige halwa põhjus oleks, see on ainult sihilik etteheide. Kuigi sotsiaaldemokraadid tahtsid mõisatööliste seisukorda maaseaduses kindlustada, siis ei saanud nad seda mitte teha, sest erakondade wahekord ei lubanud.

Maaseaduse teostamine, mitte aga maaseadus, on need pahed ellu kutsunud ja see on tulnud just sihilikult nende poolt, kes sellest huwitatud ei ole, et maa lähaks tõsiste maaharijate kätte. On ju parempoolsete igapäewane ja alatine püüe oma seljataguse majanduslikku ja poliitilist wõimu kaswatada selleks, et ikka enam ja enam majanduslikku ja poliitilist wõimu oma kätte koondada.

Kuigi teie praegu olete loonud meie maal raske reaktsooni, kus meie tööliklass, nii linnas kui maal wäga raskes seisukorras on, siiski ärge arwake, et see reaktsoon on igawene. Tuleb aeg, kus teie ise tunnistama peate, et teie eneste taktika ja poliitika on wäga ekslik ja meie rahwa hea käekäigu ja tulewiku wastu sihitud olnud. Kuid wististi on siis see hilja. (W a h e l h ü ü e J. H ü n e r s o n ' i (põl.) p o o l t.) Teie olite tagawara lipnik, mispärast Teie siis, kui iseseiswuse wõitlus oli, maaliidu agitaatorina... (W a h e l h ü ü e: K u s T e i e o l i t e ?) Teie oleks pidanud ka iseseiswuse eest wõitlema ja oleks saanud ka maad.

(S a a l i s m ü r a. J. R e e s e n (wäljasp. rhm.): P r a n t s u s m a a o n e t t e p a n e k u t e i n u d l a n d e s w e h r i g a ü h e s n õ u k o g u d e W e n e m a a l e k a l l a l e t u n g i d a... P a r e m a l t p o o l t: S u u r p o l i i t i k e r R e e s e n t a h a b s õ d i m a h a k a t a.)

Juhataja **K. Wirma**: Ma palun rahu! Palun kõnelejat mitte segada. Temal on lühendatud kõnelemise aeg.

R. Penno (as.): Käesolewa arupärimise puhul on mitmel korral tähendatud, et ei ole sarnast paragrahwi, härra Temant, wist Teie ütlesite, mille põhjal mõisatöölisi wõidakse maaga rahuldada. Maaseadus ei andwat õieti õigust selleks. Kui siin härra Rostfeld tähendas, et maaseaduse § 15 p. d. ja ainult sel alusel on wast õigus neile inimestele siiski maad anda see on — lühikeseks ajaks üksikutele isikutele. Tähendab, mõisatöölised on selle punkti alla kantud. Mina wõtsin ainult sõna, et näidata ära, et ei ole maaseaduses ühtki paragrahwi, kus endisele omanikule, parunitele, okkupatsiooni tegelastele nüüd wõimaldatakse maasaamine. See on ka antud sellesama paragrahwi põhjal, sellesama § 15 p. d. põhjal antakse ka neile maad. Mul oli juhus tähendada eriti mõisasüdamete kohta. Siin on ka terwe rida teisi ette toodud, kus näidatakse, et neile antakse maad sellesama paragrahwi märkuse põhjal. Kuid neile määratakse suuremad maalahmakad, kui mõisatöölisele. Heal tahtmisel ja soowil wõidakse ka selle seaduse juures väga hästi mõisatöölisele wastu tulla. Mina ei hakka kordama neid soowiawaldusi, mis meie poolt, härra Köster'i ja minu poolt siin enne tähendatud on. Ma tähendaksin aga ühte: niikaua, kui mõisatöölisi ei asetata teiste asunikudega ühesugustesse tingimistesse, niikaua, kui neid ikkagi ajutisteks asunikudeks loetakse, kelle seast üks on koha peal peremees, teised aga temale alluwad, niikaua ei ole üldse mõisatöölise küsimus lahendatud. (M. Juhkam (töer.): Rkl. Köster rääkis, et nad maa ära annawad!) Rkl. Köster rääkis sellest, aga see ei ole ka wale. Niisuguseid juhtumisi on küll olemas. Aga see ei tähenda weel, et terwe mõisatöölise klass maal mõne üksiku juhtumise all kannatama peaks. Kui siin toodi see näitus, siis taheti sellega tähendada, et siin peab ette waatlikult talitama. Kuid need mõisatöölised, kes oma pisikese maalapikese peal asuwad, neile tuleks maad juurde soetada selleks, et nad elada wõiksid. Ma ütlen, et nad tingimata nende praeguste maalapikeste peal wälja surewad. Esiteks ei ole nende ümbruskonnas tööd leida. Asunikud on siiski kehwad. Olgugi, et nad kohtade peale asuwad, tööjõudu wäljast poolt nad tarwitada ei saa. Ja mujale minna ei ole ka kuhugi. Iseäranis meil Põhja-Eestis. Ja just popsid on töötsemi-

mise juures saanud wõistlejateks endistele mõisatöölisele. Ei saa ette kujutada, et see, kellel on wäikene põllulapikene, saaks selle juurest ära minna tööle kõige kibedamal töö ajal. Kui tal maalapikene on, siis kasutab ta seda ise, tal on endal wiljakoristamine ja siin ei saagi õieti teisale minna ka ajutiseks tööjõuks. Nii on see küsimus igatahes teraw. Tuleks tingimata neid maaga püüda enam rahuldada. Mis sellesse puutub, et mõisatöölised maad annawad üksikutele juhtumistel endiste omanikkude kasutada, siis siin üksikuid näiteid wõib tuua. Nimelt Sauste mõisa inwentaari wõõrandamata jätmise puhul. Mõisatöölised on tõesti krundid edasi andnud, mitte omanikule, waid selle rentnikule endisele mõisawalitseja Wänder'ile. Sel põhjusel, et maad anti kätte maikuu sees, maikuu esimeste päewade sees määrati inimesed kohtadele, mille juures nad sugugi inwentaari ei saanud. Laadad olid ümberkaudu kõik läbi, hobusekronu kusagilt osta ei saanud. Ja siis, härra Juhkam, peab inimesel ometi mingisugune wäljapääsetee olema. Ta läheb ja kaupleb ennast sulaseks sellele, kes oma inwentaari alalhoidmiseks saab 6 normaal kohta. Loomulik on, et need inimesed oma kohtadel tööd teha ei suuda, sest et Wänder oma sulastele selleks päewi ei jäta. Loomulik on, et see tööline nii maatüki saamise edasi liukkab, sellepärast on üksikud niisugused juhtumised. Kuigi neid pealiskaudselt waadeldes ei saa õigeks mõista ja pealiskaudsel waatamisel näewad nad väga iseloomulikudena, siiski kui neid ligemalt waadata, on ometi põhjusi edasiandmiseks. See oleks kõik, mis ma tahtsin ütelda.

Juhataja K. Wirma: Sõna on rkl. Janson'il, kuid teda ei ole saalis. Sõna on rkl. Pälson'il.

R. Pälson (töörp.): (Kõneleja poolt stenogramm parandamata.) On siin juba werstapikkuseid kõnesid maha peetud ja näritud statistiliste andmete kallal, kuid lõppude lõpuks saadakse lihtsa käeliigutusega sellest üle. wõetakse wastu lihtülemineku-wormel ja kurnajate klass wõib kerge südamega kinnitada, meil pole olemaski mõisatöölise küsimust, ega nende rasket ja wiletat seisukorda. Kõik on korras ja härra siseminister wõib kätt liigutades ütelda: „see pole muud midagi, kuj lihtne kom-

munistide ässitus,“ millele lõpp peale tuleb teha. Kui meie aga tagasi vaatame Riigikogu walimistele, vaatame neid tagajärgi, millal suur hulk häali meie kandidaatidele sai antud, ja härrad sotsid ning isesotsid, ning teised kurnajad waewa nägid seletamises, kuidas meie selle hulga häälj olla saanud, siis seletas teie endi häälekandja, et need hääled ei tulnud mitte üksi wabrikumüüride wahelt, waid nad tulid mõisade põldudelt, neist wiletatest saunaüttidest, mis seal asuwad. Kuid mina ei hakka siin seletama, kust need hääled tulid, igatahes on laiemad töölisklassid arusaamisele jõudmas ja klasiwõitluse seisukohtadele asumas, mis paratamatu wälja tüürib tööliste walitsuse juurde.

Juhataja **K. Wirma**: Rkl. Pälson, ma kutsun Teid päewakorra juurde.

R. Pälson (töörp.): Siin on pikalt waieldud ka korterihäda ja elukalliduse tõusu juures, kuid kaugemale pole siiski saadud.

Juhataja **K. Wirma**: Rkl. Pälson, ma kutsun Teid teist korda päewakorra juurde.

R. Pälson (töörp.): Siin on ka wäga palju räägitud praeguse mõisatöölise wiletsa seisukorra üle, aga waewalt, et kaugemale jõutakse. Siin aetakse seda hirmsat jäledat onupoja poliitikat, seda poliitikat, mille tagajärjel laialdased töörahwakihid ilma maata on jäänud, ja mille tagajärjel on maa üksikute sahkerdajate ja kindralite kätte kuhjatud. Ja kui meie vaatame seda maareformi, siis peab tähendama, et see otsekohe kogu põllumajandusliku elu allamäge weerema on pannud. Maa ja maaharija wahel on tekkinud kõrwalised kolmandad isikud, kes ainult, käed taskus, pealt waatawad ja ainult sellest huwitatud on, kuidas seal protsenta lõigata, ilma et nad ise seal midagi teha pruugiks. (W a h e h ü ü e p a r e m a l t p o o l t : N e e d o n i k k a k o m m u n i s t i d !)

Noh, kuulge, härrad, niisuguse wahelhüüde eest ei annaks ma mitte wiit penni (N a e r.) Need on isandad, kes suwel siidikindad kätte tõmbawad ja kepp käes, maale suwitama sõidawad ja pealt waatawad, kuidas orjad maa kallal töötawad. Sarnasel korral ei saa mingisugusest põllumajanduslikust seisukorra tõusmisest juttugi olla, wõime rääkida ainult

allaminemisest. See tuleb seepärast, et need orjad, kes wiletsa palga peal tööd teewad, ei saa korralikult ära elada, ja need härrad, kelle kätte maa on antud, ei ole mitte sugugi huwitatud, kuidas seda põllumajanduslikult paremale järjele tõsta. Nad on huwitatud ainult sellest, kuidas ise wõimalikult wähe waewa nähes oma taskuid täita, ise maal suwitada ja kergelt elada. Nii on maa jagatud põliste peremeeste poegadele, 100 wakamaad neile kätte antud, kuna aga mõisatöölisele on antud üle riigi 1—2, —3, —5, 6— jne. wakamaalisi kohti. See on sarnane narrimine ja nii lihtsalt tühipalja kondi töörahwa kätte närimiseks andmine, et „sähke, wõtke ja sööge“.

Et nüüd töörahwa perekonnad sarnasest maajagamisest midagi ei saa ja sarnaste lapikeste peal kuidagi wiisi ära elada ei saa, muidugi on see natuke palju suremiseks, kuid liig wähe on teda elamiseks. (A. Tupits (põl.): Nagu praegu kommunistide Wene maalt rahasaamise lugu on.) Noh, sarnase haukumise eest ei maksa ma Teile wiitkümmet penni. (Juhataja **K. Wirma** kõlistab.) Ja kui siin maareformi teostamise juures wigu on tekkinud, mis töörahwa waesusesse ja wiletsusesse on paisanud, siis pole need mitte juhuslikult tekkinud wead, waid sihikindel poliitika, mida aetakse oma taskuhuides. Kui küsin, et mispärast siis sarnast poliitikat maajagamise juures on aetud, siis wastus, et sellepärast, et Eestis ära ei kaoks waene põllutöölise kiht, keda härrad wõiksid suwisel tööajal nõrist tõmmata ja odawat tööjõudu oma salwede täitmiseks ära kasutada. Et see kiht mitte ära ei kaoks, selleks on laiemad mõisatöölise hulgad ilma maata jäetud. Kujutage ette, et need taskurätiku suurused maalapid nende perekondi ülewal ei pea, waid nemad on sunnitud koputama mõisasüdamete kindralite ja hallparunite uste pihta ning paluma, et wõetaks paariks päewaks tööle. Just niisugune töötamine on teile kasulik, sest siis on teil alati käepärast odaw orjade tööjõud oma salwede täitmiseks. Kui oleks mõisatöölisele antud niipalju maad, mis nad suudaks ise ära harida oma perekonna ülewalpidamiseks, kes läheks siis weel hallparunite uste taha paluma, et wõtke tööle, kes oleks siis oma peremehe eest walmis 16 ja 18 tundi töötama? Siis ei oleks sarnaseid inimesi ja siis ei oleks

ka niisuguseid härrasid, kes nüüd, kepp käes, mõisasüdamesse tulewad ja seda wilja lõikawad, mis tööliste waew neile andnud, et prassida saaks, selle peale waatamata, et neil linnades head pirukakohad on. Kas maksab meelde tuletada seda jämedat demagoogiat, mis tehti sõja ajal, kus käidi mööda polkuseid ja rooduseid, werstapikused paberirullid käes, ja lubati igale sõdurile maad niipalju, kui tahab. Seda oli tarwis teha selleks, et tõsta sõdurite meeolu, et nad kaitseks seda kuldset kodumaad ja isamaad. Õeldi, et kui siit tagasi lähete, siis hakate uhkelt elama. Waatame siis nüüd, kas on waesed sõdurid, kes koju tagasi tulid, maad saanud? Neil pole inwentaari, neil pole warandust, et maad wõtta. Ka siin istub niinimetatud, demobiliseeritud sõdurite esitaja, kuid ma ei kahtle sugugi selle juures, et see mõisasüdamete kindralid esitab ja demobiliseeritud sõdurite kasuks sõnagi pole lausunud. Nüüd näewad need sõdurid, et neid kõige jõledamini ja koera kombel on petetud.

Kui meie waatame mõisade inwentaari äramüümist, kas see läheb waesemate inimeste ja mõisatöölise kätte. See müüakse oksjoniteel ära, kuid ostja on ikkagi see, kel tugew rahakott. Mõisade inwentaar, see on — põllutööriistad, masinad, loomad jne. rändawad hoopis kauge- masesse kohtadesse, teise walda jne. Sõidawad sisse rahamehed ja wõtawad ära tööliste käest kraami, kuna töölisel, kes 1½ wakamaad maad saanud, ei ole mingi- suguseid võimalusi teda harima hakata. Waatame kord ka mõisade hooneid. Need uhked lossid müüakse naeruwäärt odawa hinna eest jällegi ohwitseridele, et nad wõiksid seal omale telefone sisse seada ja kanakuurides elektrilampe põlema panna, kuna tööliste perekonnad kümnete kaupa topitakse hunnikusse kuhugile hal- litanud rōskesse mõisamajakesesse ja sel- lile eest wõetakse kõrget üüri, mida mõisatöölised tasuda ei suuda. Peab tähenda- dama weel seda, et kui oli mõisade jagamise ajal maade peale kandidaatide kindlaksmääramine, siis sai maad ikkagi see, kes jõudis wallaisasid ja ringkonna- walitsejaid wabariigi porujonimiga hästi täis joota. Wõtame, näituseks, Walguta mõisa, kus maasaajate kandidaatide nime- kirjade kokkuseadmise juures rahamehed wallaisad täis jootsid ning selle läbi neid esimese liini sõdurite asemele pandi, kuna aga hulk mõisatöölise perekondi pekseti

ära soorabade serwale, karjamaa serwa- kestele. Mõnele anti 1½ wakamaad kätte, mõnele ei antud sedagi ja nad pidid sel- lega rahul olema. Töörahwad esitajad tea- wad väga hästi, et sennise maareformi isad ja teostajad ei aidanud mõisatöölise wiletsat seisukorda parandada, waid seda parandaks töörahwad walitsus ise, wõttes oma kätte terwe maa poliitika, luues sarnast töörahwad walitsust, kes põlluharija rahwakihi huwisid kaitseks. Ma saan aru, et see deklaratsioon, see lause torkab väga ja et need härrad, kes nii julged näi- wad olewat siin linnamüüride wahel, neil nüüd midagi karta ei ole. Siin wõib lihtsa ülemineku-wormeliga sarnaseid tähtsaid küsimusi ära otsustada, mille all ägawad hulgad töörahwad. Siin nende linnamüü- ride taga on ka inimesi, kellel kannatus otsa lõpeb ja kes warem wõi hiljem oma kurnajaid Kui teie tahaks midagi mõisatöölise seisukorra parandamiseks ette wõtta, siis ei häbeneks teie seda mitte. Teie walate ainult krokodilli pisa- raid ja kui teilt küsitakse, mis mõtlete sel- leks teha, et mõisatöölise rasket seisukorda parandada, siis punastate teie. Kas wõtate rewideerimise alla sennise maa- poliitika, kas kupatate mõisadest minema päewawargad ja sahkerdajad, kes pare- mad maatükid eneste kätte on saanud ja kas annate maa waesematele rahwakihti- dele, kellele maa on saanud elu- ja surma- küsimuseks. Kuid teie ei taha seda mitte teha ja teie waikite selle juures, kuid töö- rahwal lõpeb ka kannatus ja warem wõi hiljem tuleb töörahwad omal walitsus maksma panna ja paneb ka maksma ning saab maaküsimuse niiviisi ära otsustama, et sellest kasu wõiks tulla laiematele töö- rahwad hulkadele.

K. Tonkman (põl.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Mina omas kõnes ütlesin kohe, et mina ei räägi mitte rühma nimel, waid kuj tegelik põllumees ja selle- pärast jääwad need wäited täiesti kõr- wale, nagu härra Gustawson ütles, et mina olla põllumeeste rühma esimaadleja. Mina ei ole seda mitte olnud ja ei taha seda ka mitte olla. Mina olen rääkinud isiklikult nendel põhjustel ja asjaoludel nii kuidas mina maatöölise seisukorrast ja nende maaga warustamisest aru saan. Maatöölise seisukorda ei ole mina mitte eitanud, et maatöölise küsimust, nagu niisugust, olemas ei ole. Endiste mõisa- töölise küsimus on olemas ja see on minu

poolt esitatud asjaolude põhjal tekkinud. (L. Johanson (sd.): Teie ütlete, et Teie töolisteküsimust ei karda, et ta olemas on.) Kuidas? Mida Teie räägite? Rääkige kõwemine. Kui Teie omale käisesse räägite, ega see minu süü ei ole, kui ma Teile ei wasta.

Edasi wõiks tähendada, et härra Johanson näib kangesti wihane olewat maaparanduse laenu peale, isegi praegusel tööliste seisukorra arutamisel. Rkl. Johanson toob ette, et maaparanduse laen olla üks pahe, ütlemata jättes, missugustel põhjustel praegusel korral. Mina saan sellest hoopis teisiti aru. Maaparanduse laen, kui niisugune, sõna tõsisel mõttes, lahendab ka maatöölise küsimust. Maaparanduse laenuga ühenduses on kaugele ulataw põhjapanew loow töö ja sellepärast wõiks härra Johanson ainult rõõmu tunda, et kapitaal maa sisse juhitud saab, et töölised selle läbi tööd saavad ja leiba teeniwad. (Hulgalised wahelhüüded pahemalt poolt.) Wõin ainult ühte ütelda, et praegu puudutati ka siin popsideküsimust. Nii pea kui popsideküsimus tõsisemalt arutusele tuleb, ütlete teie otsekohe, et talude küljest teatawad tükid popside kasuks tulewad ära lõigata. Aga et praegu haritud maapind meie taludes wäike on ja sellest midagi ära lõigata ei saa, seda teie ei usu. Kui meie põllumehed talukohtade kasuta maid parandada tahame, maad tulutoowaks teha tahtes, seda teie mitte näha ei taha ja püüate tõsiasju naeruwääriliseks teha. Siin tähendas härra Johanson, et Uluots olewat Asutawas Kogus rääkinud maa-seaduse arutuse puhul ja tema olla selle maareformi wastu rääkinud. Mina Asutawas Kogus ei ole olnud, olen jälginud asjaolu ajakirjanduse kaudu. A'akirjanduses on otsekohe öeldud, et professor Uluots selge sõnaga on öelnud, et niisuguse järsu maareformiga tuleb suur töolisteküsimus päewakorradele. Seda sel ajal ei ustud. Seda tõsiasja on tema ütelnud põllumeeste nimel, mis nüüd karwa pealt täide on läinud. Nüüd on see küsimus päewakorral, ja teie tõendate härra Uluotsa poolt Asutawas Kogus ettetoodud tõsiasja — et endiste mõisatöölise seisukord on raske. Sellest selgub, et põllumehed nägid kurba tõde juba ette ära. Teie ei saa üldse sellest asjast aru ja see käib teil üle pea. Teie tahate ainult jagada, aga mitte midagi luua. Härra Johanson ütles, et tema minu kõne wastu

waielda ei saa, tähendab, et minu kõne on tõsi. Edasi tähendas tema, et parempoolne poliitika olla just see, mis meie põllumajanduse poliitika halwale teele wiib, ära näidata tahtes, et mõisatöölise küsimus on meie halwast maapoliitikast tekkinud. See wäide ei wasta tõsioludele — sest teie olete maareformi isad. Teie tulete ainult sõnade walingutega, millel mingisugust tõsialust pole, kuid tõsiasi on see, et maa-seadusesse olete teie augu sisse jätnud, mis teid nüüd ära uputada ähwardab ja teie ei ole suutnud seda parandada. Tehke tööd, aga mitte ainult sõnu.

Põllutööminister A. Kerem: Wäga lugupeetud Riigikogu liikmed! Lõpuks tahtsin mõne lühikese märkuse teha siin ettetoodud asjaolude kohta. Läänud koosolekul räägiti, et eriti Tartu maakonnas palju maata töölisi olemas on, ja et nende arw tuhandeteni ulatab. Põllutööministeeriumil on korda läinud kontrolleerida nende arwu. Ma wõiksin ringkondade wiisi ette kanda, kuidas siin maata töölise arw kujuneb, kuid ma arwan, et nende arwude ettelugemine asjata pikale wiib, sellepärast ütlen ühe sõnaga, et need andmed, mis täiendawalt on saadud, on kooskõlas nende andmetega, mis mina ette kandsin möödaläänud koosolekul.

Mõned üksikud nähtused, mis härra Johanson ette tõi, wõin seletada: Ilmatasalus pidi mõisatöölise lageda taewa alla wälja tõstetud olema. Kohapealsed andmed tõendawad, et see tööline on asunud asuniku krundi peal ja asuniku korteris, kellele tööline ei ole tahtnud üüri tasuda ning mille pärast asunik kohtusse kaebanud. Kohus on töölise wälja tõstnud. Wäljatõstetud töölisele on antud uus korter, kus ta ka juba elab. See korter on 4 sülda pikk ja 3 sülda lai, korralik tuba, mis kaheleliikmelisele perekonnale küllalt rahuldaw on. Teine nähtus Meeri mõisa kohta. Toodi ette, et Bär'ile on määratud koht, olgugi, et seal wallawalitsus on sama kohta soowinud. Koha Bär'ile määramine on olnud 16. weebbruaril, kuna wallawalitsus alles 2. märtsil samal aastal oma soowiga on arwanud esineda. Põllutööministeeriumil on 1921 a. wõimalus olnud Meeri mõisast kooli otstarbeks härrastemaja anda, kuid wallanõukogu ütles toll ajal sellest lahti, s. o. 1. augustil 1921 a. protokoll nr.8, punkt 1 all. Siis räägiti ka Wõnnu kirikumõisast, mis planeeritud ei ole.

On üldiselt teada, et ministeeriumil rüütlimõisade planeerimisega tegemist, tänawune töökawa on pea täies ulatuses kaetud rüütlimõisade planeerimistega, ainult üksikuid kirikumõisaid on wõidud nende hulka wõtta. Siis weel teised nähtused..., kuid ma arwan, nende kõikide ümberlukkamine ei ole tarwilik. Kui waadata motiweeritud ülemineku-wormelid, mida soowitakse wastu wõtmiseks esitada, siis paistab minule silma järgmist: soowitatakse eriotstarbe kruntide rewideerimisele wõtmist. Selle kohta wõin tähendada, et sellekohane kokulepe on walitsuse kujundamisel wastu wõetud ja ministeeriumil on ettevalmistuse tööd käimas, et eriotstarbe kruntide kawa lõpuliikumiseks walitsusele anda. Eriotstarbe kruntide wõrk ei kujune mitte üle 130 normaaltalu, see oleks 10—12 mõisa kohta üks normaaltalu. Arusaadawalt, kaalub walitsus asja igakülgelt läbi ja teeb ka wastawa otsuse. Praegu muidugi oleks sellest wara rääkida, kuid igatahes kui see otsus jaataw saab olema, ja kui eriotstarbete jaoks 10—12 mõisa kohta üks normaaltalu reserweerida arwatakse, siis saab nende talude wäljaandmine awalik olema, et kõik soowijad konkureerida wõiksid. Ma julgen arwata, kui wäljaandmise korda niiviisi muuta, siis ei wõiks küll kellegil eriotstarbeteks wäljantawate talude kohta midagi olla, liiategi weel, kui nende arw piiratud saab olema. Mis arupärimises normaal-kohtade suurusesse puutub, siis arwan, et wäljantud kohtade maa suuruse rewideerimine ette wõib wõetud saada maatarwitamise seaduse alusel, enne kui põline leping sõlmitakse. Edasi, härra Köster tähendas, et maakommisjonil tööd ei ole, miks ei ilmu põlise maatarwitamise seadus ning miks seda Riigikogule ei esitata. Siin tahan tähendada, et seda seadust homme wõi ühe homme esitada wõidakse, kuid minu ka-watsus on, seda seadust täiendada osaga, mis piiraks maatarwitamise hinda. Minu arwates maatarwitamise seadus ilma hinnata ei paku asunikulede peaaegu mitte midagi. Tahtes seda küsimust täies ulatuses otsustada ei ole mitte otstarbekohane seadust ilma selle täienduseta esitada. Selle mõttega olengi ma seaduse ümber-töötamisele asunud. Kui arwatakse, et see iseenesest wäga lihtne asi on, siis tahan tähendada, et see käelligutus wäga suure ulatusega ja ei ole soowitaw seda järele-

mõtlemata üleöö wälja wisata. Kui muidugi Riigikogu arwaks, et wõiks maatarwitamise seadus ilma selle täienduseta Riigikogusse tulla, siis wõib walitsus seda juba lähemal koosolekul esitada.

Edasi ülemineku-wormelis puudutatakse seda, et inwentaari raiskajaid tuleks wastutusele wõtta ja soowitakse, et ministeerium seda teeks. Niipalju, kui minul andmeid on selle kohta, on ministeerium seda teinud ja need, kes on inwentaari raiskanud, saawad wastawalt wastutusele wõetud ja riigi kahjud sisse nõutud. Niisamuti inwentaari wõõrandamata jätmise asjus pean ütleva, et senni ei ole ka käesolewa arupärimise puhul siin selgeks teha wõidud, et siin midagi ülekohtuselt wõõrandamata oleks jäetud. Need aktid on osalt pooleli ja nende lõpetamise korral saab ministeerium igakord rewideerima, kas oli õigus wõõrandada wõi mitte. Teiselt poolt on omanikud hulga protsessidega ministeeriumi wastu esinenud ülligse wõõrandamise wastu. Protsesside arw, kus omanikud kaebawad just selle üle, et inwentaar on wõõrandatud, on järgmine: 1920 aastal 6 juhtumisel, 1921 a. 30 juhtumisel, 1922 a. 12 juhtumisel, ja 1923 a. 63 juhtumisel. Esimeste aastate protsessidest on juba osa lõpul. Niipalju kui minul umbkaudu teada, on pooled kaebtused ehk natuke vähem kohtu poolt rahuldatud, teised on rahuldamata jäetud. Nähtawasti ministeerium ei ole kõrwale hoidnud ja keeldunud inwentaari wõõrandamisest, waid nii mõnelgi juhtumisel on enam wõõrandatud, kui selleks seaduslikku alust oli.

Siis paljude pahempoolsete kõnelejate arwustustest wõib järeldada, nagu soowitakse mõnda üldist rewisjoni ette wõtta maa wäljajagamise asjus. Kui ühelt poolt oletada, et töölisi ilma maata on jäänud 10.000 inimest nagu räägitakse, teiselt poolt aga oletada, et need tööllised oleks pidanud saama normaaltalu, siis ma praeguse maatagawara juures seda küsimust muidu ei oskaks otsustada, kui et wõib olla sõdurid tuleks maast ilma jätta, ja kohad mõisatööliste jaoks anda. Imestama sunnivad mind eriti härra Weiram'i põhjendused, kes ühelt poolt töölisi kaitseb, teiselt poolt aga sõdurid. (E. Weberman (rhws. w.): Maa on ametnikkude käes.) Härra Weberman, siin üksikuid leidub, kellelt maad wõiks ära wõtta, aga et nende üksikute arwel 10.000 töölist wõiksite rahuldada, seda ei

maksa mõelda. Wõin ütelda, et eriotstarbeks on mõeldud umbes 130 krunti, ringkonnawalitsete käes 85 ehk 100, metsaülemate käes 100 normaaltalu ja kui liisame sinna juurde veel 60 nõnda nimetatud kindralite krunti, siis kõik kokku umbes 400 krunti. (Wahelhüüe pahemalt poolt: Kas need kanakaswataja krundid ka?) Ka need kanakaswatuse krundid on siin hulgas. Mis põhjendatult nurinaks õigust on annud, need on ehk ajutised krundid, kus pidajad heades lootustes asjata meeoleolu on sünnitanud. Mina aga pean ütleva, et minul mingisugust kawatsust ei ole neid ajutisi kruntisid eriotstarbeks määrata ja ainult nende eriotstarbe kruntidega piirduda, mis Wabariigi Walitsuse poolt selleks määratud. Need kellel krundid juhuslikult ühe ehk teise põhjenduse all ajutiselt tarvitada antud, nende tarvitamise õigus lõpeb juba järgmisel aasta wahetusel. Kui aga ülemalnimetatud 400 krundiga rehkendada, ja sellel arwel mõisatöölisi, popsisid, kalamehi rahuldada, siis võib ette ütelda, et väljawaated väga roosilised ei ole. Mõisatöölisi kõiki normaaltaludega rahuldada meie ei suuda. Mis meie aga teha võime, see on, et mõisatöölisi rahuldada väikeste kruntidega, senniste ühiskruntide asemele. Muidugi see wõtab natukene aega, nõuab maamõõtjate tööd, ja et tulewal suwel kõik korras oleks, seda on raske lubada. Ma arwan, nii palju ei tohiks meie maamõõtjate jõudu ära tarvitada mõisatöölise kruntide korraldamiseks, kuid tulewal suwel võib ehk suurem osa ühiskruntisid korraldamise alla wõetud saada. Eelolewa väljaandmise hooajaks on minu poolt korraldus mõisatöölisele reserweerida peasjalikult just väikseid krunte.

Need oleks umbes väljawaated, mida Wabariigi Walitsus pakkuda võiks mõisatöölisele maaga warustamise kohta. Siin peab waade selge olema ja kes tahawd sinna jõuda, et igale mõisatöölisele normaalkoht saaks määratud, see peab ütleva, et need sõdurid, kes on õigustatud maasaajad ning kes maaseaduse alusel maa peale on sattunud, need peawd siis sealt ära minema ja nende asemele tuleks ainult mõisatöölised paigutada. Mina isiklikult niisugusele teele asuda ei saa ja pean tähendama, et osa mõisatöölisi on muidugi saanud normaalkohti üldistel alustel teiste kodanikkudega, aga väljaspool harilikku korda võib minis-

teerium mõisatöölisi maaga warustada vähemal määral.

O. Liigand (rhw.): Wäga lugupeetud Riigikogu liikmed! Kõige pealt lubatagu mul öiendada pisut rkl. Gustawsoni poolt ettetoodud lugu heinamaade jagamise kohta Kawastus. Näitusena ettetoodud jagamisel Kawastus ei olnud mingisugust tegemist heinamaaga waid seal jagati ära ainult karjamaaks nõndanimeetatud „tõrwa soo“, mis riigimetsade piirkonda kuulub ja mis peaaegu terwelt on rabasoo maa, ja mis kitsa ribana ulatab osalt asunikkude, osalt ka wanade talumaade wahele. Jagamisele kutsuti kõik ümberkaused riigirentnikud wõi asunikud, wiimastele andes jagamisel täielist eesõigust, peaaeguainuõigust. Et maa ainult karjamaaks kõlbab, siis soowisid asunikud seda maad ainult oma piiride äärest. Igähele sai tükk tema soowi järele. Lahkarwamised tekkisid ainult ühe osa kohta, mis asub kahe asuniku wahel. Ühel pool seda tükki on asunik, kellel on umbes 4 tiinu põllumaad, ja teisel pool ka asunik, kellel normaaltalu.

Kuna wäiksema koha pidaja enesele soowis terwet seda sootükki, soowis teiselt poolt asunik normaaltaluga saada osa sellest tükist ka omale karjamaaks. Selle normaaltalu omanik soowis omale ka sellest soost tüki karjamaaks saada, ja jagamisel jagati nii, et suurem osa sellest sootükist mõõdeti välja normaaltalule selle järele rehkendades, et temal suurem kari on, ja wäiksem osa tükist jäeti wäikse talu pidajale. Wiimane aga ei olnud niisuguse jagamisega rahul ja pööras selles asjas riigimaadeülema poole, mis wististi ilma tagajärjeta jäi. Mujalt kohest maad üldse ei soowitud. Wäikse maapidaja soow käis ainult selle teatawa tüki kohta, mida soowis ka tema kõrwal olew teine asunik. Üle jäi selle soo jagamisest tükk, mis läbi ja läbi rabasoo oli ja mis ulatab kahe wana talu piiride wahele. Seda ei tahtnud keegi asunik saada, sest et see nendest eemal on ja nad ei saa oma karja sinna saata; ja muuks see maa ei kõlba, kui karjamaaks. Ilma, et need wanade talude omanikud, kelle piirid sinna juurde ulatasid, ise soowi awaldanud selle kohta oleksid, pakuti sood neile rendile lihtsalt sellepärast, et metsade walitsus walwamise kohustusest pääseks, sest, nagu tähendasin, see maatükk on metsade piirkonnas. Selle ettepaneku peale rentisid

ülejäanud tüki, mis asunikudest eemal, need kaks talupidajat, kelle maade wahele see soo-ots tuli. Üks nendest rentijatest olin mina, ja teine oli minu naaber, ka wana talupidaja. Niisugune oli see jagamise lugu, nagu ma tähendasin, ja teistwiisi seda kuidagi kujutada ei ole õige. Kui mõned ettetoodud arupärimised niisuguste näituste peale põhjenesid, siis on niisugustel arupärimistel väga nõrgad jalad, (J. T e m a n t (põl.): N e i l p o l e g i j a l g u a l l !) Nüüd, edasi, lähen ma tänase päewakorra juurde. Täna päewakorras on jälle terve rida arupärimisi Wabariigi Walitsusele, mis käsitawad asju walitsuse tegewusest mitte tema praeguses, waid endises koosseisus ja on esitatud ka mitte praegusele, waid eelkäiwale walitsusele, ka selle tegewuse ajal. Niisama on ka lugu olnud pea kõigi arupärimistega, mida arutatakse Riigikogu koosolekute praeguse istungjärgu looksul. Ei saa, minu arust, mitte loomulikuks pidada, et Wabariigi Walitsus peaks wastust andma mitte enese, waid teise walitsuse ja teiste isikute tegude eest ja et niisuguste asjadega Riigikogu oma aega wiidab. Siin, näituseks, peab praegune põllutööminister aru andma asjade kohta, mis endise walitsuse ajal ei ole suudetud ära korraldada wõi on korraldatud arupärijatele soowimata wiisil, — näituseks, sotsiaaldemokraatide arupärimise kohta endiste mõisatöölaliste raske seisukorra üle, mille lahendamise tarwisuses nii praegune põllutööminister, kui ka tema taga seisew Riigikogu rühm on kaasa tunnud. Samuti on lugu ka teises arupärimises awaldatud soowiga, et mõisade inwentaari wõõrandamine seaduslikku rada käiks. Samuti ka kolmandas arupärimises awaldatud nõudmistega, et riigi heina- ja karjamaade jagamine seaduse ja korra järele sünniks. Rühm, kuhu mina kuulun, tunneb kaasa rkl. Johanson'i ülemineku-wormelis awaldatud soowiawaldusele, millega eriotstarbeks antud majapidamiste wäljaandmine rewideerimisele peab tulema. Seesama seisukoht ja soow on selgunud nüüd ka põllutööministri seletustest arutatawate arupärimiste peale. Siin oleme kuulnud ühtlasi ka, missugused kawatsused Wabariigi Walitsusel nende asjade korraldamisel on. Et siin praegune walitsus weel palju ära teha ei ole suutnud, ei ole ime. Et ta ainult eeltööde juures on olnud, tuleb sellest, et praegune walitsus funktsioneerib alles

lühikest aega. Ei ole ka ime, kui ei suudeta kõike nii korraldada, nagu see kõige soowitawam oleks, sest kõigi hea soowide täitmiseks on seotud, nagu see igapähele teada, ka teatawad kulud, ja peawad eeldatud olema teatawad wõimalused. Nendest ülesaamine ei ole meie noorel riigil, kes ise ka alles asunik on, mitte kerge. Wähemalt mitte nii kerge, nagu see hariikkudele kodanikkudele wahest näib. Sellepärast arwan ma, et peaks soowiawaldustega ettewaotlik olema. Mulle näib, et wõime Wabariigi Walitsuse seletustega täna ja eelmisel koosolekul rahul olla, silmas pidades ja uskudes, et walitsus pahesid, mis arupärimised käsitawad, kõrwaldada püüab, nagu walitsuse esitajate seletused seda lubawad. Sellepärast, arwan mina, et praegu mitte ainult enneaeagne, waid ka ilmaaeagne ja põhjendamata oleks esineda ülemineku-wormelis eriliste soowiawaldustega, waid mina arwan, et kõige õigem oleks praegu päewakorras edasi minna lihtülemineku wormeliga. Ja, kui nähtakse, et walitsus oma antud lubadusi ei täida, siis wõib ju uute arupärimistega esineda praegusele walitsusele. Sellest seisukohast wälja minnes, teen ettepaneku päewakorras edasi minna lihtülemineku-wormeliga.

J u h a t a j a K. W i r m a: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Johanson'il.

L. J o h a n s o n (s d.): Härra põllutööministri kõnest wõis järeldada, nagu nõutakse arupärijate poolt, et sõduritele seniantud maad ära wõetakse selleks, et anda neid mõisatöölilistele wälja normaaltalu suuruses. Seda ei ole arupärijad toonitanud ja seda ei ole nad mitte nõudnud. Kui siiski põllutööministeeriumi poolt sarnane järeldus tehakse, siis näitab see, kui wõrd tema on tunginud sellesse küsimusesse, mis siin ülesse on tõstetud ja juba seegi ütleb, et härra Liigand'i waga soow wastukõla ei leia põllutööministri poolt. Meie oleme nõudnud, nagu seda ka esitatud resolutsioonist näha on, et eriotstarbeks maade wäljaandmine rewideerimisele wõetakse, niisama ka ametnikkude ja need maad, mis on antud suuremal määral, kui see maaseaduses ette on nähtud. Ühe sõnaga maaseaduse wäärnähtuste rewideerimist oleme nõudnud. Meie ei ole ka nõudnud, et igale mõisatöölilisele antakse normaaltalu, waid niipalju, kui tema eluülespidamiseks tarwitab. Aga kui nüüd siiski katsutakse mõisatööliliste wastu

seada teiselt poolt sõdurid, siis see tundub, nagu mingisugune meeoleolu sünnitamine enese kasuks.

Juhataja **K. Wirma**: Sõna on faktiliseks märkuseks rkl. Gustawson'il.

O. Gustawson (is.): Riigikogu liige Liigand püüdis faktilise märkusena ümber lükata asjaolu, mille peale mina täna hommikul tähelepanu juhtisin. Peab ütleva, et ma tõesti eksisin nimetades karjamaa asemele heinamaa, aga selle wea parandasin ma kohe. Arwan ka, et see asja suurt ei muuda, kas seal seadusvastaselt välja anti heinamaa või karjamaa. Ma arwan, härra Liigand, et Kawastus ettetulnud juhtumise tõsiasjalise külje kindlaks tegemiseks on tarwis peale ühe poole seletuste ära kuulata, mis teine pool ja nimelt kannataja pool selle sama asja kohta põllutöoministeriumile ja Tartumaa riigimaadeülemale antud kaebtuses ütleb. Seal leiame järgmist: „Metsaülema abi poolt anti eelnimetatud riigirentnikkudele ja päriskohaomanikule kõik Kawastu mõisa järele olev tagawara-karjamaa, mida kaugelt üle (200) kahesaja wakamaa on — välja. Suurem jagu sellest karjamaast on ka karjamaaks kõlbmata. Sellel karjamaal oma karja käimiseks võtsin mina Kastre metskonnast karjatamise pileti 4. juunil nr. 29 all, mille järele maksin kahe sarwlooma pealt 400 marka ja 13 lamba pealt 520 marka, sellega kokku 920 marka. Selle juures anti mulle teada, et minu loomad võivad sellel karjamaal kunni karja väljaskäimiseni karjatatud saada.

Kuidas seda karjamaad jagati põllumaa järele olgu tähendatud järgmist:

1. Semelil on põllumaad umbes 60 wakamaad, peale selle on karjamaa ja heinamaa olemas.

2. Kusmal on põllumaad, karja- heinamaad samal määral nagu seda Semmel'il kasutada.

3. Tintsul on 100 wakamaad põldu ja heinamaa. Karjamaa aga kündis ta üles ja tegi põlluks.

4. Liigandil on päriskoht umbes 70 wakamaa põllumaaga ja wastawail määral karja- ja heinamaaga.

Minu krundi suurus on rendilepingu nr. 3068 järele 3,1 tiinu põldu ja 1,3 tiinu heinamaad. Karjamaa aga puudub täiesti.

Nagu eelpool tähendatud aeti 14 ja 15. augustil, karjamaale, kus pileti järele senni minu ja mõne teise riigirentniku

karjad käisid, piirid sisse ja pandi tikud üles. Selle järele näidati minule umbes 2 wakamaad karjamaad ja umbes 3 wakamaad metsa, kus heina sugugi ei kaswa, karjakäimiseks kätte ja kutsuti 1-seks septembriks Kastre metskonna ülema juurde wastawat lepingut sõlmima. Tagawara-karjamaa sarnase jaotamise wastu awaldan mina protesti, sest see korraldus ei ole „Riigi Teataja“ nr. 81/82 awaldatud määrusega kokkukõlas, lisades siia juurde, et suurte kohtade rentnikkudest, kellele karjamaad anti, ei ole keegi sõjawäeski teeninud ja mingisuguseid eesõigusi neil maade saamiseks ei olnud.

Palun Tartumaa riigimaadeülemat, maakonna metsaülemat ja maakonnawalitsust seda asjaolu teatawaks wõtta ja wastawa komisjoni korraldus, kuj see „Riigi Teataja“ alusel karjamaad jagas, ehk Kastre metskonna ülema korraldus, kui selle poolt karjamaad ära määrati, ära muuta ja minule vähemalt 20 wakamaad karjamaad minu krundi alt määrata, wastawal korral pean omast õigusest raiepileti järele kinni ja karjatan omi loomi terwel sellel „Kraabi“ wahtkonnal edasi.“

Käesolewa loo kohta tähendasin ma, et siin on karjamaa määramisel mööda mindud sellest, kellele karjamaad tõesti tarwis oli. Veel rohkem: on isegi ära wõetud karjamaa isiku käest, kellele maksupileti järel selle peale täieline õigus, ja on antud karjamaa välja inimestele, kellel omal karjamaad ja heinamaad küllalt käes.

Juhataja **K. Wirma**: Esitatud on järgmised ülemineku-wormelid: üks ülemineku-wormel on rkl. Johanson'i poolt: „Ära kuulates põllutöoministri wastust arupärimise peale endiste mõisatööliliste raske seisukorra kohta awaldab Riigikogu soowi, et Wabariigi Walitsus rewideermisele wõtaks eriotstarbeteks ja ametnikkudele, aga ka kõigile teistele isikutele, kes elukutselised põlluharijad ei ole, maa-deandmise, endistele mõisatöölilistele maa, korteri ja töö wõimaldamiseks tarwilikka korraldusi teeks, tarbekorral wastawaid seaduseelnõusid Riigikogule esitades ja läheb päewakorras üle“.

Teine ülemineku-wormeli ettepanek on rkl. Kütt'i poolt, mis järgmiselt käib: „Riigikogu, ära kuulates Wabariigi Walitsuse seletust mõisade inwentaari wõõrandamata jätmise ja häwitamise asjus. leiab: 1) et on tarwis kiires korras kind-

laks teha mõisade inwentaari raiskajaid nende wastutusele wõtmiseks; 2) dokumendid, millede põhjal inwentaarid wõõrandamata jäetud, tulewad rewideerimisele wõtta, — ja läheb päewakorras üle“.

Siis on rkl. Reesen'i ettepanek: „Riigikogu, ära kuulates Wabariigi Walitsuse wastused arupärimiste peale mõisatööliste ja popside raske seisukorra kohta, millest näha, et walitsus midagi teinud pole mõisatööliste ja popside seisukorra parandamiseks ja seda ka edaspidi teha ei kawatsse, tunnistab wastused mitterahuldawaks“.

Ja lõpuks on rkl. Liigand'i poolt esitatud lihtülemineku-wormel. „Riigikogu, ära kuulates Wabariigi Walitsuse seletusi arupärimiste peale endiste mõisatööliste raske seisukorra kohta, mõisade inwentaari wõõrandamata jätmise ja häwitamise kohta ning Suuremõisa walla piirides asuwate riigi tagawara karja- ja heinamaade ning Suuremõisa ja Leerimetsa nimeliste heinamaade asjus, — läheb päewakorras edasi“.

Ma kawatsen need ülemineku-wormelid selles järjekorras hääletamisele panna, nagu ma ette kandsin. Asun hääletamisele. Kes on rkl. Johanson'i poolt esitatud ülemineku-wormeli poolt? (Hääletatakse.) Enamus on wastu. (Wahel hüüed: Wähemus, ära luge da!) Palun siis weel kord neid, kes selle ettepaneku poolt on, kätt üles tõsta, kunni hääled ära loetakse. (Hääletatakse, loetakse hääli.) Poolt on 29, wastu—30 häält, sellega tagasi lükatud.

Kes on rkl. Kütt'i ettepaneku poolt? (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek tagasi lükatud.

Kes on rkl. Reesen'i ettepaneku poolt? (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek tagasi lükatud.

Kes on rkl. Liigand'i poolt esitatud lihtülemineku-wormeli poolt? (Hääletatakse.) Wähemus on wastu. (Hüüed: Ära luge da!)

Palun siis uuesti neid, kes on lihtülemineku-wormeli poolt, kätt üles tõsta. (Hääletatakse, loetakse hääli.) Poolt on 29, wastu 26 häält, sellega wastu wõetud.

Kirjalikult on ettepanek tehtud määrata waheaeg kunni kella 5-ni. (Hüüed: Lõpetada!) Palun kindlat ettepanekut teha.

A. Tupits (põl.): Teen ettepaneku koosolekut lõpetada.

Juhataja **K. Wirma**: Rkl. Tupits'i poolt on ettepanek tehtud koosolekut lõpetada. (E. Weberman (rhws. w.): Palun sõna ettepaneku kohta.) Sõna on rkl. Weberman'il ettepaneku kohta.

E. Weberman (rhws. w.): Ettepaneku kohta tänast koosolekut lõpetada on mul järgmist ütelda. Et meil päewakorras on suurema tähtsusega küsimus, nimelt seisukoha wõtmine Wabariigi Walitsuse kokkuseade ja töökawa mittetäitmise kohta, ei saa mitte õigeaks pidada ettepanekut koosolekut lõpetada. Kui nüüd põllumeeste poolt ettepanek tehakse, koosolek lõpetada, siis pean mina arwama, et see põllumeeste rühma poolt, kellel walitsuses enamus, mitte õige seisukoht ei ole. Riigikogul oleks wäga tähtis see punkt läbi arutada. Sellepärast teen mina ettepaneku täna mitte koosolekut lõpetada, enne kui meie oleme selle punkti läbi arutanud, waid määrata waheaeg kaheks tunniks, see on kunni kella wiieni. Teil jääb ju, härrad põllumehed, wõimalus arupärimise wastu hääletada, kuid olgu teil julgus seda wälja kuulata. (Müra paremal pool.)

Juhataja **K. Wirma**: Palun rahu, palun neid, kes on selle poolt, et waheaeg määrata, kätt tõsta. (Hääletatakse.) Wähemus on wastu, sellega on otsustatud waheaeg määrata. Ettepanek on tehtud määrata waheaeg kella wiieni. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on otsustatud waheaega määrata kella wiieni. (Müra saalis.) Ma palun rahu! Enne kui waheaega kuulutada, teatan, et Riigikogu liikme Keerdo poolt on nõudmine esitatud erakorraliseks teadaandeks. Mina ei saa selle rkl. Keerdo poolt minule esitatud kirjaliku teadaande alusel kodukorra § 70 põhjal mitte sõna anda. Kuulutan kella wiieni waheaega.

Waheaeg algab kell 2.45 min.

Peale waheaega jätkub koosolek kell 5.15 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma**.

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Wain**.

Juhataja **K. Wirma**: Sõna on rkl. Uibopuu'l küsimise ettekandmiseks.

5. J. Uibopuu küsimine Wabariigi Walitsusele Tapa ja Aegwiidu jaamadest Walga raudteeladude wagunite parandamiseks mädanenud laudade saatmise asjus.

J. Uibopuu (rhws. w.) (loeb): „Augustikuus s. a. platwormidel nr.nr. 1580, 1518, 1529, 1503 ja 15148, saatekirjade nr.nr. 45, 48, 55, 58 ja 68 järele, saadeti Tapa ja Aegwiidu jaamadest

Walga raudtee depoo juures asuwale ladule wagunite parandamiseks laudu. Walga laduametnikud, laudu kätte saades, leidsid, et saadud laud ei wasta raudteewalitsuse nõukogu poolt 19. juulil 1921 a. protokoll nr. 65 p. 15 kinnitatud sortiment tabeli nõuetele, seadsid akti kokku selles, et „laudad on pehkinud ja mädanenud palkidest saetud; laudu võib sõrmedega kergesti pudendada, südamed on mädanenud ja waguniwõtmega kergesti läbitorgatawad, seega ei kõlba wagunite parandamiseks.“ Akt 16. augustil s. a. nr. 750 all ühes laudade otsast asitõenduseks lõigatud tükkidega saadeti Tallinna warustusosakonda, palwega korraldust teha, mis laudadega teha. Samal ajal Tapa warustusametnik wahekirjaga nr. 231 nõudis Walga ladujuhatajalt laudade kwiteerimist II sordi all ja saatis Walga ladule faktuurat nr. 15, kus laudad 120 marka kantjalg hinnatud olid. Et Tapa ametnik Walga ladult kwiteerimist nõudis ja Tallinnast warustusosakonnalt weel korraldust polnud, siis Walga ladujuhataja, telegrammiga 27. augustist s. a. nr. 275 all, palus warustusosakonnalt wastust akti nr. 750 peale. Umbes nädal aega pärast seda järgnes warustusosakonna ülema abilt järgmine wastus: „ministri käsul laudad III sordi all wastu wõtta“, mida ka Walga ladujuhataja täitis, selle peale waatama, et makswas sortiment tabelis mädanenud laudade sort puudus.

Et Tapa raudtee saeweskis Jõgewalt saadetud tuhandest pehkinud palkidest laudu saeti, sellest teatas warustusosakonna rewident 8. juunil s. a. nr. 21 all warustusosakonna ülemale paludes wastawaid järeldusi teha.

Kirjeldatud andmete põhjal palun järgmiste küsimiste peale wastust:

1) Kas oli raudtee warustusosakonnalt teada, et Tapa raudtee saeweskis pehkinud palkidest laudu saeti ja raudtee ladudele wagunite parandamiseks laiali saadeti?

2) Kui oli nimetatud asjaolu teada, miks ei tehtud wastawat korraldust? ja

3) mis põhjusel sundis teedeminister Walga ladujuhatajat, tema proteste arwesse wõtmata jättes, laudu, väljaspool sortiment tabeli nõudeid, wastu wõtma?“

Juhataja **K. Wirma**: Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde. Sõna on rkl. Gustawson'il küsimise ettekandmiseks.

6. O. Gustawson'i küsimine põllutööstöministrile Sürgawere mõisa härrastemaja kohalikule wallawalitsusele üleandmisega wiivitamise kohta.

O. Gustawson (is.) (loeb):

„1920 a. põllutööstöministeeriumi ja Sürgawere wallawalitsuse wahel sõlmitud lepingu põhjal pidi Sürgawere mõisa härrastemaja samal sügisel wallale üle antama algkooli ruumideks. Põllutööstöministeeriumi kohustus härrastemaja ruume wabastama endistest elanikkudest. Kolme aasta jooksul pole aga põllutööstöministeerium enda peale wõetud kohustust täitnud — weel praegu on lepingu põhjal wallale kuuluwat 4 tuba mõisa endise omaniku Bock'i kraami all kinni. Wald tahtis juba möödunud õpeaastal mõisa ruumides awada algkooli 6-dat klassi, kuid ruumide mittekättesaamise tagajärjel jäi see teostatamata. Samuti ka tänawu. Pealegi peawad õpilased ruumikitsikuse pärast magama klassitubades ja niiskes keldiruumis.

Ülaltoodu põhjal palun põllutööstöministrilt wastust lähemal Riigikogu arupärimiskoosolekul järgmistele küsimistele:

1) Mispärast ei ole kunni siamaani wabastatud kõiki Sürgawere mõisa härrastemaja ruume, mis sõlmitud lepingu põhjal wallale tarwitamiseks kuuluwad?

2) Kas ja millal mõeldakse täies ulatuses täita kõiki kohustusi, mis Sürgawere wallawalitsuse ja põllutööstöministeeriumi wahel sõlmitud Sürgawere mõisa härrastemaja kasutamise kohta?“

Põllutööstöminister **A. Kerem**: Wäga lugupeetud Riigikogu liikmed! Käesolewa küsimise asjas on mul wõimalus olnud telefoni teel järgmisi teateid saada. Mõisa härrastemajas asuja endine omanik Bock ei ole wabatahtlikult lahkuda tahtnud. Seda on kohtukorras nõutud ja 5. septembril on Bock wälja mõistetud.

Temal on wabaks wäljakolimiseks ühekuuline tähtaeg määratud ja 5. oktoobril on täitmisleht pristawi kätte antud otsuse täidewiimiseks.

Juhataja **K. Wirma**: Riigikogu läheb järgmise päewakorra-punkti juurde. Küsimise ettekandmiseks on sõna rkl. Gustawson'il.

7. O. Gustawson'i küsimine põllutöoministrile Sürgawere mõisa endistelt töolistelt nende käes kasutada olnud maa ärawõtmise kohta.

O. Gustawson (is.): Et kolm aastat mõisnikku on wälja tõstetud, on meie arust natukene palju, teine inimene tõstetakse kolme päewaga wälja (loeb):

„Wiljandimaa riigimaadeülema wastawa korralduse põhjal on tänawu kewadel Sürgawere mõisa 8. endiselt-töoliselt ära wõetud maatükk, mis kohaliku wallanõukogu otsusega neile kasutamiseks oli määratud. Tähendatud maatükk on antud kohaliku tuulewesi pidajale lisaks waremalt tema käes kasutada olewale maatükile.“

Ülaltoodu põhjal palun põllutöoministrilt wastust lähemal Riigikogu arupärimiskoosolekul järgmistele küsimistele:

1) Mis põhjustel on Sürgawere mõisa 8 endist töolist karistatud nendele kasutamiseks määratud maatüki ärawõtmisega?

2) Kas, millal ja millisel määral mõeldakse tähendatud 8. töolist maaga warustada?“

Põllutöominister A. Kerem: Austatud Riigikogu liikmed. Ka käesolewa küsimise kohta on mul telefoni teel võimalus olnud materjaali koguda ja asjalugu selgub järgmiselt: 1921 a. 20 apr. on maakonnawalitsuse poolt kinnitatud otsus, mis wallanõukogu poolt tehtud ja mis wesi koha nr. 27 arwel osa põldusid töolistele ajutiseks kasutada määras. Töolistele on sellest mõisas kolm krunti kasutada otsustatud anda: nr. 43, 23 ja 24. 1921 a. aga ei ole krunti nr. 43 mitte wõidud kätte anda, sest sinna oli teine maasaaja peale määratud, kes pärastpoole on oma õigustest ilma jäänud. Osa nr. 27 krundist on ajutiselt kolmanda krundi asemele töolistele määratud. Läänud aasta kewadel, see tähendab, 1922 a. kewadel on võimalus olnud töolistele krunt nr. 43 üle anda ja käesolewa aasta kewadel on selle tagajärjel wesi krunt 15.750 hektari suuruses täies ulatuses wesi kasutajale tema nõudmise peale kätte antud.

Juhataja **K. Wirma**: Riigikogu läheb järgmise päewakorra-punkti juurde.

Sõna on rkl. Keerdo'l küsimise ettekandmiseks.

8. P. Keerdo küsimine Wabariigi Walitsusele töötöolistele toetamise asjus.

P. Keerdo (töörp.) (loeb): „Seniste töötöolistele hulkadele ja neile töolistele, kes lühendatud tööajaga ehk

juhuslikult töötawad, on uued hulgad juurde tulnud ja weelgi juurde tulemas. Tallinna wabrikutes lastakse igal nädalal töölisi lahti, nii on hiljuti jälle Lutheri wabrikus teadaanne wälja pandud, et 200 töolist lahti lastakse: metallitööstuse tehased on täitsa seisma jäämas. Narwa Kreenholmi wabrikus on töolistele lahtilaskmine päewakorras, niisama on lausaagimise wabrikus „Forestis“ mõnele kümnele töölisele lõpuarwe antud. Peale selle on ehitustööd, mis ühele osale töolistest suwisel hooajal pisutki tööd wõimaldasid, lõppemas. Eestimaa tööliklassil seisab weel kohutawam tööpuudus ees kui senni.

Kõike seda silmas pidades soowin Wabariigi Walitsuselt wastust järgmistele küsimistele peale:

1) Kas on walitsusel teada, kui palju on praegu töötöölisi Eesti demokraatliku wabariigis?

2) Kui töötöolistele arw walitsusele mitte teada ei ole — kas kawatseb ta sellekohaste andmete kogumiseks samme astuda?

3) Mida kawatseb walitsus ette wõtta töötöolistele wõimatu raske seisukorra parandamiseks?“

Juhataja **K. Wirma**: Riigikogu läheb järgmise päewakorra-punkti juurde.

Sõna on rkl. Weberman'il küsimise ettekandmiseks.

9. E. Weberman'i küsimine Wabariigi Walitsusele wäljaweo määruste põhjal ekspordist saadud wäliswaluutast 25% riigikassale sundusliku päewakursiga müümise mittetäitmise üle.

E. Weberman (rhws. w.) (loeb):

„Wabariigi Walitsuse poolt kinnitati 27. aprillil 1920 a. wäljaweo määrused („Riigi Teataja“ nr. 65/66—1920 a.), mille põhjal iga eksporditööri kohustatud oli ametliku päewakursiga riigikassale ära müüma

25% ekspordist saadud wäliswaluutat.

Mitmed ärid täitsid seda määrust. Wäga mitmed ja nende hulgas mõned suuremad eksportöörid on aga senni oma osad, see on 25% ekspordist saadud välisvaluutast, ametliku kursiga riigikassale müümata jätnud.

30. mail 1922 aastal pööras riigikassa peawalitsus sel puhul mitmete äride poole, kes oma kohustust riigi vastu veel täitnud polnud, järgmise kirjaga:

Eesti wabariik. Ä r a k i r i .
Rahaministeerium.
Riigikassa peawalitsus.
30. mail 1922 a.

Nr.
Tallinn.

Wabariigi Walitsuse poolt 27. aprillil 1920 a. kinnitatud väljaweo määruste põhjal („Riigi Teataja“ nr. 65/66 — 1920 a.) ja Teie poolt sisseantud aruannete järele olite kohustatud riigikassale müüma ekspordist saadud välisvaluutast 25% sundusliku kursiga üks kuu peale kauba väljasaatmist. Seda kohustust ei ole Teie senni täitnud, sellepärast tuleb Teil riigikassale ära tasuda kursiswaha sundusliku walutamüügi päewa- ja praeguse kursi wahel Eesti markades hiljemalt kümne päewa jooksul, wastasel korral nõutakse see Teilt sisse wastuwaidlemata korras.

L i s a: Arwe müümata välisvaluuta summade kohta.

Riigikassa juhataja (allkiri).

Olemasolewate andmete järele on oma osa välisvaluutast senni müümata jätnud ega ole ka ülemalnimetatud riigikassa kirjas nõutud kursiwahet Eesti markades riigikassale ära tasunud muuseas järgmistes summades:

1 äri	umbes 2.000 sterlingnaela,
1 „	2.500 „
1 „	2.500 „
1 „	2.740 st. naela ja 642 Rootsi krooni.
1 „	umbes 3.500 sterlingnaela,
1 „	5.000 „
1 „	5.000 „
1 „	5.000 „
1 „	5—10.000 st. nl. jne.

K o k k u umbes 33—38.000 st. naela.

Kui wõtta ainult siinnimetatud summased, mille mittetasumine allakirjutajal

teada (äride nimed olen seekord nimetamata jätnud) ja neid summased praeguse kursiga (1 st. nael = 1.570 Emk.) ümber arwame, siis saame ainult neist summadest üle 50.000.000 marga üldsummas.

Kirjeldatud andmeid arwesse wõttes palun järgmiste küsimiste peale wastata:

1. Kas wastawad ettetoodud asjaolud tõele?

2. Missugused eksportöörid ja kui suuri kursiswaha summased wõlgnewad senni riigikassale ülemalnimetatud väljaweo määruse mittetäitmise puhul („Riigi Teataja“ nr. 65/66 — 1920 a.)?

3. Mis on põhjuseks, et wõlgnewate summade sissenõudmine nii kauaks wiibitud?

4. Missuguse aja jooksul ja mil teel loodab Wabariigi Walitsus tasumata summad eksportööridelt sisse nõuda?

5. Mis kawatseb teha Wabariigi Walitsus, et tulewikus kaitstud oleksid riigikassa huwid?“

J u h a t a j a **K. Wirma**: Riigikogu läheb järgmise päewakorra-punkti juurde.

10. Rahvuslik-wabameelse partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele walitsuse kokkuseade kawa ja tööplaanii mittetäitmise üle.

(Arupärimise-ettepaneku tekst: „Wabariigi Walitsuse ametisse kutsumisel esitas härra Riigiwanem Riigikogule „Walitsuse kokkuseade kawa ja tööplaanii“, mille p. 5 käib järgmiselt:

„5) Ametnikkude osawõtmine ärilistest ettewõtetest tuleb rewideerimisele wõtta ja sel sihil korraldada, et riigiametnikkude ja kõigi nende, kelle läbi walitsemise wõim teostatakse, osawõtmine igasuguste äriliste ettewõtete juhtimisest ja asutamisest keelatud saaks. Eeltähendatud põhimõtet tuleb aga uue Wabariigi Walitsuse kokkuseadmisel maks waks pidada“.

Käesolewa aasta oktoobris, see on pärast Wabariigi Walitsuse ametisse astumist, saadeti a/s tsemendiwabrik „Aserin“ poolt, Tallinn, Meripuiestee 17, laiali ringkiri, kus nimetatud a/s teatab, et a/s tsemendiwabrik „Aserin“ juhatusesimeheks on walitud K. Ipsberg. Selles ringkirjas palutakse tähele panna, et nimetatud juhatusesimehel K. Ipsberg'il

on seltsi nimel seltsile kohustawa allkirja õigus.

Et ringkirja teisel küljel olewa härra K. Ipsberg'i allkirja proowil on tähelepainemise wäärt sarnadus praeguse teedeminister härra K. Ipsberg'i allkirjaga, siis tõuseb küsimus, kas mitte nimetatud a/s juhatuse esimees K. Ipsberg ja teedeminister K. Ipsberg ei ole üks ja sama isik.

Arwesse wõttes ülemaltoodud asjaolu ja Wabariigi Walitsuse poolt esitatud „Walitsuse kokkuseade kawa ja tööplaani“ 5-t punkti — soowib rahwuslik-wabameelse partei Riigikogu rühm wastust järgmiste küsimiste peale:

1) Kas on a/s tsemendiwabrik „Aserin'i“ juhatuse esimees K. Ipsberg ja teedeminister K. Ipsberg üks ja sama isik?

2) Kui ja, miks ei ole Wabariigi Walitsus Riigikogule esitatud „Walitsuse kokkuseade kawa ja tööplaani“ p. 5-da teist lõiget makswaks pidanud?

3) Missuguse aja jooksul loodab Wabariigi Walitsus „Walitsuse kokkuseade kawa ja tööplaani“ p. 5-at täies ulatuses maksma panna?

Seda arupärimise-ettepanekut palume Riigikogu järgmise arupärimis-koosoleku päewakorda üles wõtta.

17 oktoobril 1923 a.

Tallinnas.

Rahwuslik-wabameelse partei Riigikogu rühma nimel:

(Allkirjad) E. Weberman.

Joh. Uibopuu.

Theodor Tallmeister.“)

E. Weberman (rhws. w.): (Hüüe paremalt poolt: Kas hakkate paberilt lugema?) Ei, ma wõin deast ka rääkida (Naer.)

Lugupeetud Riigikogu liikmed! Wabariigi Walitsuse sennistes koosseisudes on olnud ministrid, kelle kohta teada on, et nad juhtiwat osa on mänginud mõneski suuräris. Kui waadelda „Riigi Teatajat“, kus wälja on kuulutatud aktsiaseltside ja teiste suuremate äride ja aktsiaseltside asutajate ja direktorite nimed, siis näeme imestusega, et meie demokraatliku riigi ministrite, nende abide ja isegi abikaasade nimede esinemine osauhisuste ja aktsiaseltside põhikirjades on õige suur. (J. Piiskar (is.): Wahwada bikaasad!)

See on nähtus, mis õigusega on meie wabadussõja kangelaste hulgas pahameelt üles tõstnud. See nähtus on häbiks meie

wabadussõja kangelaste weregale wõidetud iseseiswusele (Wahelhüüe paremalt poolt: Aga mis osa Teie seal edendasite?) Ma pean ütleva, et küll Eestist eemal olles, täitsin oma kohustust meie riigi wastu. Kui te paneksite, härra Holberg, lähemalt wabadussõja ajalugu tähele, siis Teie igatahes nii ei kõneleks.

Ma tean mulle wõidakse ütelda, et ka teistes riikides on ministrid äritegewuses tuntud olnud. Ma nimetaksin ise, et (K. Tonkmann (põl.): Kas Inglismaalt wõi?) Noh, kui härra Tonkman kardab, et Inglismaalt, siis ma wõin näiteid tuua kas wõi Wenemaalt ehk Prantsusmaalt.

Wenemaalt tuntud krahw Witte ja Kowkowses, Prantsusmaal minister Loucher ja ka Inglismaal, on, näiteks Lloyd George'i kabinetis, mis sõjaajal kõige tugewam poliitiline kabinet oli, mis maailmas üldse teada on, seal, Lloyd George'i kabinetis, oli kutsutud selle suure riigimehe poolt osa wõtma mitmed silmapaistwamad äriilma juhtiwamad jõud. Sarnaste tegelastena wõiksin mina nimetada kütteinete ülemkontrollööri, n. n. Coal Controller'i, kes ministri õigusega kabineti tööst osa wõttis, siis warustusministrit, ja ka kommunikatsiooni wõi teedeministrit. Kommunikatsiooni minister oli ühe suurema eriraudteeseltsi peadirektor, niisama oli eelnimetatud kütteinete peakontrollöör söekaewanduste asjatundja ja suurem äriiline juhtiw jõud sellel alal.

Milles on siis wahe ühe Lääne Euroopa ministri ja meie ministri äritegewuse wahel. Wahe on minu arwates oluline ja wäga tähtis. Esiteks, teistes riikides loobub ärimees wiibimata ja tõelikult, ministri toolile pääsedes, igasugusest äritegewusest, ja jääb sealt eemale kõigeks ajaks, mille kestes ta walitsuses püsib. See on iseenesest mõistetaw, see on aksioom. Ei ole kuulda olnud, et isegi kahtlastel sõjaaastatel, kus igasugused kalduwused kergel wiisil rikkaks saada, üle maailma nii sagedad on olnud, ei ole kuulda olnud, et teiste riikide ministrite kohta oleks kaebatud seda, et nad ühel ja samal ajal ka oma ärijuhiks oleks olnud. Kui wõtta neid samu mehi, keda ma ennemalt nimetasin, see on Prantsusmaa minister Loucher'i wõi Inglis teedeministrit, kes oli eraraudteeseltsi peadirektor, siis ei ole kuulda olnud ühtegi näpunäidet, ühtegi kaebtust, et ta oleks samal ajal kui

tema oli minister, mingisuguseid lepinguid sõlminud äriaga, ise samal ajal seal direktoriks olles. Niisuguseid asju ei ole kuulda olnud ka mitte nende kõige wihasemate waenlaste poolt. Isegi mitte Saksa ajakirjanduses, kes muidu küll Inglis riigielus ette tulewaid pahesid suureks-tegewa klaasi all alati waatleb ja paljastab. (Wahelhüüe paremalt pooli See on wäike asi.) ...wäike asi, — kellele wäike, kellele suur.

Teiseks, ministrite ja kõrgemate ametnikkude äritegewus teistel maadel käib hoopis teist rada, kui see meil käib. Selle ehk teise majandusministri kohale, wõi mõnele muule kõrgemale kohale tarwilikkudel silmapilkudel äriingonnast kutsutud asjatundjad jõud, ma kriipsutan mõlemad sõnad alla, asjatundjad, ja jõud, peawad juba enne ministri ametisse astumist oma äritegewusest loobuma, olgugi et nad igatahes äriilmas suurema kuulsusega tegelesed peawad olema, kui nad üldse ministri kohale pretendeerida tahawad. Meil aga läheb ministri — äri-mehe karjäär hoopis teist rada, see ehk teine poliitiline partei, mõnel juhtumisel ka üksik sõprade, wõi poolehoidjate ringkond, teistel kordadel isegi teatud üliõpilaste korporatsioon, tõstawad välja olematusest täiesti tundmata suuruse, kellel mõnel puhul puudub isegi eriharidus, ehk on see eriharidus puudulik, ja korruga on sellest endisest tundmata suurusest saanud riigimees. See on karjööri algus. Sarnane tundmata suurus, kes senni pole suutnud midagi silmapaistwat ära teha, muutub ministriks, ehk mõneks muuks kõrgemaks ametnikuks ja saab korruga täiesti teise wäärtuse, nõnda ütelda üle öö ja saab suurärde direktoriks, asutajaks ja silmapaistwamaks aktsionäriks. Tähelepäemise wäärt on, et inimene, kellel ei olnud mingit warandust, korruga funktsioneerib tuhandete aktsiatega. Sarnast nähtust ei tule ette teistes riikides. Ja waat see ongi meie üks iseäraldus, nagu ma juba nimetasin, et ühel ja samal ajal ollakse kõrge ameti peal ja äris juhtiwal kohal. Teine iseäraldus on, et tundmata suurusest muutub ta riigiametis kõrge koha peal olles, korruga äri-meheks ja on kas asutaja, direktor, ehk õige suuremõjuline aktsiapaki omanik. Nii tehakse meil ärilist karjööri, ministri toolilt äri leti taha minnes. Ministri portfelli andmete waral õpitakse kaubandusteaduse aabitsat, sest teisiti seda selgitada ei saa, et inimene, kes oli

ärielus tundmata, nii pea kui ta istus kõrgele kohale, walitakse äride direktoriks. (Wahelhüüe paremalt poolt: Ta silmaring laieneb.) Nagu ma juba ütlesin, teistes maades peab enne oma tegewuswõimet, oma jõudu näitama tugewa konkurentsi all äriilmas ja ainult siis ja ainult sel puhul satuwad äri-mehed kõrgemate riigiametite ette otsa, kuhu neid riigimajanduse raske seisukorra tõttu kutsutakse, aga mitte ümberpöördukt. Meie tunneme Eestis wäga palju inimesi, kes on omanud ärilise nime ja alganud ärilist karjääri ministrina ehk wärske eksministrina wõi tulles mõne muu wäga kõrge koha pealt. (J. Piiskar (is.): Mõned peawad seda enesele isegi auasjaks.) Nende eksriigimeeste arw, kes üle öö on sündinud, neid üle öö sündinud kapitaliste, neid näeme wäga suurel hulgal Eesti äri-direktorite hulgas. Nagu ma oma kõne alguses tähendasin, on seal kõige iseäralikumaid, kõige suuremaid karjääre: riigi majade ehitajad, riigimajadele tsemendi müüjaid, metsaäri omanikke, restoraani omanikke, riigile liiprid müüjaid ja riigilt jõumasinaid ostjaid, laewaehituse töökodade ehitajaid, uute pankade asutajaid, mehanika- ja laewatöökodade peadirektorid, laewaomanikke, kellel õige koht oleks põllutöös oma erihariduse järele. (Wahelhüüe paremalt poolt: Kas admiraal?) Admiraal oli enne merimees, kui teie saite potipõllumeeste kirja. Meie näeme riigimeeste nimekirja hulgas majaperemehi, kes ennem riigiteenistusse minnes olid ilma pennita, nüüd aga ostawad 10-miljonilisi maju. Riigiteenistusest said nad waewalt ühe miljoni, aga maja on ostate. Need olid kapitalistid, kes olid üle öö... (Wahelhüüe: Wõlgu wõib ka osta, kui usaldust on.) Jah, mehed, kellel usaldust on olnud, aga on ka aeg, et nende usaldus peab saama kõigutatud. Arusaadaw, et sarnane usaldus ärielus õonestab usaldust riigielus. See asjaolu on sünnitanud pahameelt üle terve riigi ja eriti iga tõsise isamaarmastaja südames. See on täiesti arusaadaw, sest meil on kallis Eesti riigi... (Wahelhüüe paremalt poolt: Kellel?) ... Igalet tõsisele isamaarmastajale on kallis iseseiswa Eesti nimi, tema juhtiwate jõudude prestiish. Niisugused ärilised ettewõtted jutumärkides

on andnud ääretu rikast materjaali neile, kes Eesti iseseiswuse aluseid õnestawad. Kuid arwate siis teie, härrad põlumehed, kes nähtawasti minu kõnest kõige rohkem puudutatud on... (Wahelhüüe paremalt poolt: Ei ole!)... no siis olge wait ja kuulake, nii kui seda teeb terve Riigikogu. Nähtawasti arwab parem tiib meie parlamendis, et sarnaseid wäärnähtusi, sarnaseid paiseid ei tuleks puudutada. (Wahelhüüe paremalt poolt: „Ajaleht „Eesti“.) Nimetati ajaleht „Eesti“, et see ollagi, kes wäärnähtusi paljastab, kuid ma ütlen, neid paiseid tarwitatakse Eesti iseseiswuse aluse õnestamiseks teisal ja niikaua, kui meil ei ole julgust neist rääkida. Meil on puhastustööd tarwis, mis oleks kõige paremaks tunnistuseks nij meie kodumaal kui ka wäljamaal, et meie wabariigi terwenemine on alanud, siin on puhastustööd tarwis, siin peab kindla käega tegutsema. Meil peab julgust olema ütelda ja tunnistada, et jah, meil on wigu, nii nagu praeguse sõja järele igal maal seda on. Meil, kui uuel riigil, on isegi palju wigu, kuid meil peab olema ka julgust arstimisele ja lõikusele asuda.

Rahwuslik-wabameelne partei, kelle esitajana mul on au siin esineda täna, on oma üheks tähtsamaks ülesandeks seadnud just korrupsiooni ja riigielus ettetu-
lewate wäärnähtuste wastu wõitlemise. Kui uus walitsus ametisse astus, selgus, et walitsuse hulgas on mitmedki nimed, kes ärielus niiwõrd seotud on, et neil raske oleks ministrina tegutsedes täiesti erapooletult talitada, siis oli arusaadaw, et rahwuslik-wabameelse partei Riigikogu rühm üksikute ministrite kandidaatide wastu oli. Meile wastati, et isikud ei ole tähtsad, waid tähtis on see põhimõte, mis põhjapanewa alusena seatakse töökawasse ja öeldi ka meile, et nüüd on töökawas uudis — nowellina niisugune punkt, mis igasuguste äriliste huwide segamist riigi tööga täiesti eitab. See on punkt 5-es. See punkt 5. on järgmine: tuleb rewideerimise alla wõtta ametnikkude osawõtmine äriliste ettewõtete juhtimisest ja asutamisest. See on esimene lõige sellest kokkuleppe punktist ja see räägib enam-wähem kawatsustest, kuid millal need kawatsused ellu wiiakse, ei ole härra Riigiwanema deklaratsioonist ega ka sellesama punkti redaktsioonist täiesti selge. Teine lõige on aga täiesti

selge ja ei lase enesest teist pilti mitte ette luua, kui ta tähendab: eeltähendatud põhimõtted tulewad aga uue walitsuse kokkuseadmisel makswaks pidada. (J. Soots (põl.): See käib ametnikkude kohta, aga mitte ministri kohta.) Kas Teie seda härra Temant seletas? (J. Soots (põl.): Ministrit ei loeta mitte ametnikuks ja ta ei saa ka mitte pensioni. Waadake seda riigiteenistuse seadusest.) Pensioni asjust ma ei räägi, Teie olete ehk pensioni-seadusega rohkem tuttaw. Nij siis Wabariigi Walitsus selles kokkuleppe kawatsuses lubab kõigile rühmadele esiteks, et ametnikkude osawõtmine äridest saab, nagu ma siin ette kandsin, rewideerimisele wõetud ja et ministrite osawõtmine kõigist ärielistest ettewõtetest ja asutustest keelatud on. See põhimõte andis lootust koalitsiooni rühmadele, et kõige pealt ministrite osawõtmine saab iseenesest nüüd wõimatuks ärielistes ettewõtetes, teiseks, et lähemal ajal hakatakse seda kokkuleppe punkti ka täiel määral teostama. Läks mööda rohkesti kaks kuud. Sellest ajast saadik pole mitte kuulda olnud, et walitsus oleks selles sihis wäiksematki sammu astunud. Unustati nii kaugele see lubadus, punkt 5. walitsuse tööplaani ja kokkuseade kawas ära, et käesolewa aasta oktoobris, see on — pärast Wabariigi Walitsuse ametisse astumist, saadeti a/s. tsemendiwabrik „Aserini“ poolt, Tallinn, Meripuiestee 17, laiail ringkiri, kus nimetatud aktsiaühisus teatab, et a/s. tsemendiwabrik „Aserini“ juhatuse esimeheks on walitud K. Ipsberg. Mina ja minu partei-seltsimeestele näib tema allkiri wäga sarnane olewat teedeminister K. Ipsberg'i allkirjaga. Kui see nii on, siis on see otse hirwitamine selle punkt 5-da üle. Nimetatud ärijuhatuse esimees K. Ipsberg'i ja teedeminister K. Ipsberg'i allkirjade sarnadus tekitab küsimuse, kas need kaks pole mitte üks ja sama isik. Kui see on nii, siis kardan, et sellest kokkuleppe kawast, mis meile suwel esitatud sai, mitte midagi wälja ei tule. Kardan, et kui Riigikogu oma mõjuwat häält ei tõsta, läheb kõik jälle oma endist rada. Sellepärast otsustas meie, see on rahwuslik-wabameelse partei Riigikogu rühm selle arupärimisega Wabariigi Walitsusele esineda ja soowiksin, et walitsus wõimalikult lähemal ajal nende küsimiste peale wastaks: 1) kas on aktsiaselts

.Aserini“ juhatuses esimees K. Ipsberg ja teedeminister K. Ipsberg üks ja seesama isik? 2) Kui „ja“, miks ei ole Wabariigi Walitsus Riigikogule esitatud „Walitsuse kokkuseade kawa ja tööplaani“ p. 5-da teist lõiget makswaks pidanud? 3) Missuguse aja jooksul loodab Wabariigi Walitsus „Walitsuse kokkuseade kawa ja tööplaani“ p. 5-dat täies ulatuses maksma panna. (Wahelhüüe pahemalt poolt: Kuidas on lugu „Waba Maa“ teatega minister Amberg'i kohta?) Seda küsige härra Amberg'i käest! Minu teada ei ole härra Amberg praegu üheski äris tegew.

Juhataja **K. Wirma**: Hääletamise motiivide kohta on sõna rkl. Johanson'il.

L. Johanson (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Sotsiaaldemokraatlik rühm toetab esitatud arupärimist järgmistel põhjustel. Sotsiaaldemokraadid ei ole küll osa wõtnud praegu walitsewa koalitsiooni loomisest ega selle kokkuleppe sõlmimisest, mille rikkumise wastu arupärimine on sihitud. Arwati koalitsiooni erakondade poolt, et pole praeguste poliitiliste wahekordade juures tarwis, et need laialised rahwakihid, kes sotsiaaldemokraatide seljataga, oma esitajate kaudu wabariigi walitsemisest osa wõtaksid. Oleks siis loomulik, kui niisugused lahkeliidid, mis tekkinud, seal lahendataks, kus kokkulepe loodi — nimelt koalitsiooni rühmade kodusel koosolekul. Seda aga mingisugustel põhjustel ka tehtud ei ole.

Nähtawasti on olud lühikese aja jooksul nii põhjalikult muutunud, et üks koalitsiooni rühm peab appelleerima Riigikogu üldkoosoleku poole oma senniste ustawate kaaslaste tegewuse wastu. Sel ei puudu muidugi üldine tähtsus. Riigikogu peab wõimalust andma selle arutamiseks, kuigi siit wähe tagajärgi loota on. Sotsiaaldemokraatlik rühm ei ole kunagi lootnud praeguselt walitsuselt, et ta täidaks neidki deklaratsiooni lubadusi, mis siit antud. Selle tõenduseks on senniste härra Pätsi juhatusel olnud walitsuste sennine tegewus. Ei lähe ju praegune walitsus oma kokkuseade ega töö-kawa poolt eelkäijatest lahku.

Siiski, kui koalitsioonist osawõtawatel rühmadel üksteise wastu kahtlusi ja etteheiteid on — oleme walmis seda kuulama, ega taha selle arutusele toomist takistada. Pealegi weel, kuna just ka selle

rühma liigete tegewuse kohta, kust arupärimine tuleb, samasuguseid etteheiteid ajalehtedes on awaldatud.

Juhataja **K. Wirma**: Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Arupärimine on nähtawalt üle 25 liikme toetusel wastu wõetud.

Sõna on rkl. Weberman'il täiendawa ettepaneku tegemiseks.

E. Weberman (rhws. w.): Ma teen ettepaneku käesolewa arupärimise peale wastamiseks 7-päewaline tähtaeg määrata.

Juhataja **K. Wirma**: Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

11. Wabariigi Walitsuse wastamine (Wahelhüüe pahemalt poolt: Kas minister wõi direktor!)
J. Uibopuu küsimise peale kõrgematele raudteeametnikkudele Teedeminister **K. Ipsberg**:
1922 a. jõuluks rahasummade andmise asjus. Lugupeetud Riigikogu liikmed: Riigikogu liige Uibopuu on siin küsimisega

esinenud, mis Riigikogu liigetele ette on kantud ja mille sisu, ma arwan, juba tutaw on nii, et ma teda ette lugema ei hakka. Ma teeks aga mõned wäikesed parandused selle kohta, mille põhjal Riigikogu liige Uibopuu oma küsimise kokku on seadnud. Riigikogu liige Uibopuu küsimisest on näha, nagu oleks lisatasu, wõi mingisugust maksu maksetud weosakonnas seitsmele isikule ja liikumisosakonnas 15 isikule. Tema on nimelt kõige kõrgemad ametnikud wälja walinud ja ainult nende kohta teateid andnud, kuid ma pean aga ütleva, et ei ole mitte 22 inimesele maksetud, waid 82-le ja nende hulgas ei ole mitte ainult kõrgemad ametnikud, nagu härra Uibopuu räägib, waid on ka wäiksemaid ametnikka, kelledele on wälja antud summad, mis alanewad kunni 380 ja isegi 270 margani. See oleks wäikeseks õienduseks, et mitte niisugust imelikku walgust selle asja peale heita. Siis on siin ka weel üks wäikene wiga, nimelt, et olla 8.500 marka maksetud raudteeülema abi härra Jemm'ile, kuid tema ei ole mitte ühte pennigi saanud. Siis on weel öeldud, et on maksetud liikumisosakonna ülema wennale Jaan Ri-

wes'ile, kuna meil niisugust kohta ei ole, nimelt: „ülema abi wend“. Ma olen nimekirjad läbi waadanud, seal on küll Jaan Riiwes, kuid tema on Tallinna kaubajaama ülem. See küsimises tähendatud nimetus kõlab ka nii imelikult, nagu oleks „liikumisosakonna wend“ mõni amet raudteel, seda meil aga ei ole. Need on need wäiksed parandused, mis sellele küsimisele rohkem autoriteeti wõiwad anda ja usun, et härra Uibopuu selle wastu ei waidle. Nüüd aga küsimise enese juurde. Esimene küsimine ütleb: „Mis alusel on riigi sissetulekute suurte summadena jagatud ülewalmimetatud isikutele raha?“ Siin on kaks kategooriat tasusajaid. Üks kategooria, kellele on lisatasu maksetud — on liikumisosakond ja teine on weosakond. Liikumisosakonna teenijatele on maksetud lisatasu „Riigi Teatajas“ 1921 a. nr. 25 wäljakuulutatud ja § 12-a põhjal maksuma pandud seaduse järele, milline seadus wälja kuulutatud 4. aprillil. See paragrahw räägib nimelt nii, et kui teenija temale kindlaksmääratud arwust üle on tööd teinud, siis maksetakse ületundide eest wastaw tasu, arwates sel korral, kui ületunde tükitöö wõi mõnesuguse preemiaga ei tasuta. See tasumaksmine liikumisosakonnale on umbes 300.000 marga ümber ja on ületundide tasu, mis teenijatele on antud ületundide tegemise eest liikumise suurenemise puhul, mis iseäranis oli 1921 a. ja 1922 a. talwe jooksul, just siis, kui meil see kõige suurem Wene transiit oli, kus inimesed sunnitud olid rohkem tööd tegema, sellepärast, et eelmisel aastal olid koosseisud tubliste kärbitud, ja ei saadud neid mitte täiendada enne aasta lõppu ja sel puhul oli ka suurematel jaamadel, nagu Tallinna kaubajaama kontoris, kus see tegewus koondatud, kõige rohkem tööd ja, et teenijatele teatawat kompensatsiooni anda, sai wäljamaks tehtud nimetatud seaduse põhjal. Et töö suurenes, seda wõib ka sellest järeldada, et ka raudtee sissetulek oli 1922 a. 160 miljonit rohkem kui tulude eelarwes oli ette nähtud ja see sissetulek langes kõige rohkem just 1922 a. esimese poole peale.

Teine osa wäljamaksu on tehtud weosakonna teenijatele, endise Wene raudtee korralduse, Wene tsirkulaaride põhjal. Tsirkuljarõi uprawlenia shelesnõh dorog, — mille järele korraldatakse erakorralisi ja juhuslikka töid, mis mitte eelarwes ei ole ette nähtud. Näituseks, ütleme,

kui keegi eraisik wõi mõni äri annab raudteewalitsusele mingisuguse tellimise, kas teed sisse seada oma hoowi jne. Niisuguseid juhtumisi ei ole raudtee eelarwes ette nähtud ja need wõiwad juhuslikult tulla, aga üldsuse huwides on raudteewalitsus kohustatud nende täitmist oma peale wõtma ja tarwitab need summad, mis ta eraisikute käest saab, otsekohe ära. Niisuguseid wäikeseid juhtumisi tuleb aasta jooksul mõnikümmend ette. Need summad ei ole sugugi eelarwes ette nähtud ja ei saa neid eelarwe korras läbi wiia. Muidu peaks, kui niisugune tellimine tuleb, igakord neid summasid riigi sissetulekuks wõtma ja luba küsima Riigikogu käest neid tarwitada, nende summade tarwitamise kohta on korraldused Wene ajast saadik olemas, mis meie teedeministeerium ka senni on tarwitanud, nimelt need tsirkulaarid on 1906 a. weebuarikuus ja 1911 a. septembrikuus antud. Seal on jaotus nii, et summade tarwitamine on waba raudteewalitsusele ja 75% ülejääkidest — kui peaks niisuguseid tellimisi olema — on wõimalik ära jagada ametnikkudele, kes seal tegewuses on olnud ja 25% peab riigi sissetulekuks minema. Käesolewal juhtumisel oli ülejääk 900 tuhat ja sellest on 515 tuhat ära kulutatud töötajatele lisatasuks. Töö seisis nimelt Wene wedurite paranduses. Omal ajal wõttis raudteewalitsus, wõi õieti meie wabrikud wõtsid raudteewalitsuse kaudu 23 Wene weduri parandamise oma peale 67 miljonit eest. Ja sellest sai raudteewalitsus tasuks 10 wedurit. Hiljem aga, kui wedurid siia jõudsid, selgus, et seal puudusid weel teatawad tagawaraosad ja Wene walitsus astus läbirääkimisesse raudteewalitsusega, et ta puuduwate osade muretsemist 23 weduri parandamise juures oma peale wõtaks. Wedurite parandamiseks nõutati krediit ja see läks eelarwe korras läbi. Aga tagantjärele tellimise wedurite puuduwate osade peale wõttis raudteewalitsus nii ütelda komisjoni peale wenelaste käest oma kätte eratellimisena. Wene esitajatel oli rohkem usaldust raudteewalitsuse kui wabrikute wastu ja raudteewalitsus lisas wäikese protsendi oma hinnale juurde, et neile isikutele, kes selle töö täidewiimise juures tegewad ja sellega lisatöödega koormatud olid, teatawat tasu anda. Ja sellest ülejäägist on 50%, mitte 75% nagu ette nähtud, ära jaotatud. See oli esimese küsimise kohta.

Teine küsimine: Kas on ka tegelikud wedurite parandajad 1922 a. jõuluks annetust saanud ja kui suurel määral. Ma ei saa aru, mis härra Uibopuu mõtleb tegelikkude weduriparandajate all. Mina mõtlen, need, kes tööd juhiwad ja järele waatawad, mis teha tuleb, kuidas tehakse, kes projekte teewad ja need, kes musta tööd teewad, töölised. Töö järelwalwe oli raudteewalitsuse juhatusel ja nii on just nendele tegelikkudele parandajatele see lisatasu antud. Mis puutub töölistesse ja teistesse tehnikutesse, kes wabrikutes töötasid, selle kohta mul andmeid ei ole, sest wedurite parandamine tehti erawabrikutes.

Siis kolmas küsimine: Kas on samal ajal ka nende jaamade teenijad, kus teenijad vähendati, annetusi saanud ja kui suurel määral? Selle peale on mul nii palju ütelda, et kõik jaamateenijad ja liiniteenijad on aasta jooksul ületundide eest tasu saanud, nii palju kui neil seda saada oli.

(Koosolekut hakkab juhutama abiesimees **L. Raudkepp**).

Kui palju nad ületunde tegid, see tasu on aasta jooksul wälja maksetud. See teeb wälja umbes 224.000 marka. Aga nende summade kohta, mille kohta see küsimine käis, on ka sisse wõetud jaamaülemad: Tallinna reisirijatejaama ülem, Tallinna kaubajaama ülem. Rakwere, Tapa, Tartu ja Walga sõlmede ülemad. Nii, et peab ütleva, et ka need teenijad on tasu saanud. Mitte kõigil pool ei vähendatud teenijaid, waid ülejääk, millest lisatasu wälja anti, ei kogunud mitte ainult selle tõttu, et ametnikka vähem oleks, waid selle tõttu, et mõnede ametnikkudele makseti vähem palka. Meie palgaseaduse järele on võimalik ametnikkudele, kes kohusetäitjad on, kahe kuu jooksul kahe astme palku vähem maksta. Neist kogusid ka teatud ülejäägid, senni kunni need palgad täie kõrguseni wiidi. Need oleksid siis need alused, mille põhjal lisatasu ületundide eest ja eratööde eest on maksetud. Rohkem minul selle kohta seletust anda ei ole. (J. Uibopuu (rhws. w.): Riigikontroll ei olnud mitte sellega nõus..)

Juhataja **L. Raudkepp**: Riigikogu läheb järgmise päewakorra-punkti juurde.

12. Wabariigi Walitsuse wastamine Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise peale Tartu maakonna, Alatskiwi metskonna, Kirepi ja Padakõrwa jaoskonna riigi metsatöölistel teoorjuse nõudmise ja nende metsatöölise raskete töötingimiste kohta.

Põllutöömister **A. Kerem**: Wäga lugupeetud Riigikogu liikmed! Kuna siin tegemist on eelmise aasta algul sõlmitud lepingutega, mille kestvus lõpeb tulewal aastal maikuu ja kuna metsatööstuse korraldamise asjus mõnesuguseid kawatsusi põllutöömisteeriumil olemas on, siis ei taha ma liiga pikalt käesolewa arupärimise juures mitte peatada, waid puudutan ainult mõnda tähtsamat üksikasja. Metsatöölise tarwidus riigi metsades saab ka edasi kestma, samuti, kui ta oli erametsades. Meie teame, et kõik erametsad metsatöölisi mitte ei tarwitunud. Sagedasti olenes see ära küll omaniku isiklikust waatest. Aga metsatöölise pidamisele metsamajapidamises sunnib sagedasti see asjaolu, et metsad on paigutatud ehk seisawad liiga kaugel keskkohtadest, kus töölisi tarwilisel määral leida wõiks. Sarnastes kohtades on tulnud ka warematel aegadel nii endistel omanikkudel, kui ka riigil metsatöölisi pidada. Minu poolt on metsade peawalitsusele ülesandeks tehtud, et metsades kaalumise alla wõetakse, kus kohal, kui suurel määral ja mis tingimistel tulewikus metsatöölisi palgata tuleks ja ka küsimus, kas ei ole võimalik osa metsatöölise käes kasutada olewatest kohtadest üle anda rendialusel wäikekohtadena. Praegu on mul esialgsed andmed olemas, et suurel määral seda võimalik teha ei ole, aga mõnes kohas wist läheb korda endiste metsatöölise kohtasid rendialusele üle wiia.

Käesolewa arupärimise üksikasjade juurde tulles katsun kohe lõpuküsimiste peale wastata, mis järgmised on: „Kas on Wabariigi Walitsusel teada Tartu maakonna, Alatskiwi metskonna metsatöölise raske seisukord ja see, et neilt nõutakse renditasumist tööpäewadega?“ Need lepingud, mis on sõlmitud läinud aastal, ei ole mitte kohalikkude metsamajapidamiste poolt kokku seatud, waid on keskwalitsuse poolt, töö-hoolekandemisteeriumi kaastegewusel ja riigikontrolli tsiwiilosakonna nõusolekul kokku seatud.

Need lepingu plangid on metskondadesse laiali saadetud ja seal on siis metsaülemad nende alusel lepingud sõlminud. Leping ise nimetatakse metsatöölise leping, nii, et siin rendilepingust ei või juttu olla ega renditasumisest tööpäewadega. Jutt on küll sellest, et töölisele antakse peale raha ka korter, teataw osa maad tarwitada, küte jne. Sarnaseid lepinguid leiame iga sammu peal, sest pea ükski põllutööline ei ole ilma maata ja ilma korterita ning peale selle saab ka maad tarwitada. Kui metsatööline lepingu teeb, et ta peale wabapalga weel natuuras tasu saab, kuidas wõib siis seda teorjuseks nimetada. Mina sest küll aru ei saa ega seda teorjuseks nimetada ei wõi, waid see on teenistuse leping, mille eest töötasu osalt rahas osalt natuuras tasutakse. Siis edasi: kui on teada, mis kawatseb siis Wabariigi Walitsus teha nende seisukorra parandamiseks ja kas ta tahab edaspidi rendi tasumist tööpäewadega lõpetada, määrates metsatöölise kasutada olewa maa ja ruumide pealt renti rahas, nagu seda seadus nõuab? Ma lühidalt juba nimetasin neid kawatsusi, mis ministeeriumil olemas on, aga ühtlasi tahaksin tähendada, et see seadus, mille peale käesolewas arupärimises tähelpanu juhatakse, minu arusaamise järele seda sugugi ei nõua, et töölisele ka natuuras ei tohiks palka maksta. See seadus, mis mul käes, räägib järgmist: „О прекращении отбывания на некоторых землях Прибалтийскаго края аренды рабочими днями. Временное правительство журналом от 15. апреля 1917 года постановило: 1. Воспретить включение в арендном заговоре на земли всех разрядов в Прибалтийском крае условий относительно отбывания аренды рабочими днями с барщиной или издельной повинностью“.

Nii et siin räägitakse rendilepingutest ja renditasumisest tööpäewadega, kuna aga juttu ei ole naturaalidega tööpäewa tasumisest. Ka tulewikus ei ole walitsusel niisugust kawatsust, et tööpäewadega kawatsetakse rent sisse nõuda.

3) Kas mõtleb Wabariigi Walitsus korraldust teha, et riigi metsatöölisele töö eest sarnane tasu määratakse, mis inimese moodi elamist wõimaldaks? Need lepingud on muidugi kokkuleppe lepingud ja siin ei ole walitsus mitte üldist normi tarwilikuks pidanud määrata, waid hinnad kujunewad turuhindade järele. Siis tahtsin weel ühe asja peale tähelpanu juhtida ja nimelt, et arupärijad ette toowad, et nii-

suguste lepingute põhjal kujuneb keskmine tööpäewa hind 81 marka 75 penni päewas, mis tööle ei wasta. Metsaametnikkude poolt on sootu teine kalkulatsioon tehtud, mille tagajärjed hoopis teistsugused. Selle järele kujuneb keskmine tööpäewa hind 130 marka päewas. See kalkulatsioon on lepingu alusel järgmine: 30 kantsülda küttepuid à 390 marka = 11.700 marka. 80 kantsülda hagu, muidugi raumine, à 15 m. = 1.200 marka; 20 jalamehe päewapalk à 120 marka = 2.400 marka; 10 hobusemehe päewapalk à 360 m. = 3.600 marka; ja 20 naisterahwa tööpäewa eest à 96 m. = 1.920 marka. Peale selle saawad hinnata: 2 kantsülda küttepuid hind 768 marka süld, s. o. 1.536 mrk.; 3 kantsülda hagu à 100 marka = 300 mrk.; siis korter ja kõrwalruumid 1.800 marka; maarent, see on põllu- ja karjamaa eest läbisegi wakamaa pealt 88 marka, s. o. 1.320 marka, see on kokku 25.776 marka. Selle teenistuseks kulub ära metsatöölisel 210 päewa, mille juures on arwatud 80 sülla hagude kokkupanemiseks 40 päewa, missugune norm metsameeste arwates suur ei ole ning palju rohkem teha wõib. Siin kalkulatsioonis on wõetud 90 sülla puude walmistamiseks 120 päewa. Nii jääb siis weel metsatöölisel wabu päewi 88 päewa, mida on hinnatud keskmiselt 150 marka päew, nii kujuneks kogusumma selle teenistuse eest 38.976 m., mis päewade peale jaotatult 130 marka wälja teeb. Et siin waba kokkuleppega tegemist on ja seega seadusel põhjened, siis ei leia mina midagi walitsusele ette heita.

Neljas küsimine: mispärast ei määrata riigi metsatöölisele tasunormid metsawalitsuse poolt kindlaks, waid see on jäetud kohaliku metsawalitsuse kätte? Kuna siin palga turg ja pakkumine reguleerib ja töö wäljaandmine waba kokkuleppe alusel sünnib, siis on loomulik, et seda kokkulepet keskwalitsus ühise normiga ära ei määra.

Juhataja **L. Raudkepp**: Palun teatada, kas arupärijad wastusega rahuldatud on.

L. Johanson (sd.): (kohalt): Teatan arupärijate nimel, et meie põllutöömistri wastusega rahuldatud ei ole ja teen ettepaneku läbirääkimisi kohe awada.

Juhataja **L. Raudkepp**: On ettepanek tehtud läbirääkimisi kohe

awada. (Hääletatakse.) Nähtawana musega on ettepanek wastu wõetud.

L. Johanson (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Härra põllutööminister esines selle arupärimise juures niisama, nagu see kõigile teistele arupärimistele osaks on saanud. Ta on jõudnud otsusele, et koha peal on kõik korras ja mingisuguseid muudatusi ei ole tarwis ette wõtta. Muidugi loodetakse selle juures lihtüleminekuwormeli peale, mida keegi koalitsiooni rühmade poolt parajal silmapilgul esitab ja mille wastuwõtmiseks on teataw arw käsi koalitsiooni luues kindlustatud. Et härra minister sarnase wastuse annab, seda wõis ette arwata juba siis, kui kuuldas, et Wabariigi Walitsus on heaks arwanud seda palwet, mis kohapealsed metsatöölised on keskwalitsusele saatnud, politsei kaudu tagasi saata. Peale selle oli juurdlust alatud selle kohta, kes palwekirja kokku seadnud. Nii tullakse wastu neile puudustele, mis koha peal ilmsiks tulwad.

Arupärimises oleme meie tähelpanu juhtinud nende raskete tingimiste peale, kuhu on riik ettetoodud juhtumistel oma töölised surunud. Ma ütlen sõna „surunud“ sellepärast, et nende tingimiste juures, kus metsatöölised praegu on, kus nemad selle kohaga seotud, kus nad kawa elanud, kus neile äraminek peaaegu wõimatu, et nende tingimiste juures ei ole juttugi mingisugusest lepingu sõlmimisest, kahe poole wastast tahtmisest, waid see leping kirjutatakse riigi ametkondade poolt ette. Nii on see sündinud ka Tartu maakonna Alatskiwi metskonnas, kelle kohta arupärimine käib. Riik aga ei tohi töölisi palgates neid sarnastesse tingimistesse asetada, nagu seda eraettewõtja teeb, kes wiimase wõimaluseni katsub töölise tööjõudu eksploateerida. Riik, kui tema oma tööliste töö- ja palgatingimisi määrab, peaks silmas pidama ka seda, et mitte ilmaaegu riigi elawat tööjõudu ei häwitaks. See oleks üks alus, millest wälja minnes rendilepinguid ja töötingimisi ka metsatöolistega tuleks sõlmida. Seda ei ole mitte tehtud. Härra põllutööminister ütleb, et see seadus, mis keelab ära rendilepingutesse wõi nendesse lepingutesse, mis maa kasutamise kohta käiwad, teopäewadega tasumise tingimisi wõtta, et see seadus ei ole maksew metsatöölise kohta, waid see on maksew popsnikkude

kohta. Popsnikkude seisukord eraomanikkude maa-alal on samasugune, nagu metsatöölise oma riigimetsades, järjekult peaks seadus käima nii ühe kui teise kohta. Pange oma lepingu pealkirjaks mis tahes, see asja sisuliselt ei muuda. Käesolewal juhtumisel on rendilepingu pealkiri — metsatöölise leping, kuna sisus on öeldud, et metsatööliline saab riigi poolt 1. maist 1921 aastast kuni 1. maini 1924 aastani elukorteri ja muud selle koha järel olewad maad, näituseks, aiamaa, karjamaa jne., mis 1920/21 aastal selle koha järele kasutada olid. Selle wastutirgimiseks metsatöölise poolt nõuataw muu hulgas peale raskete töötingimiste, mida teie ette kirjutate weel teopäewi. Muidugi mõista, metsatöölisel, kui nõrgemal poolel, on raske oma õigust kaitsta, iseäranis siis, kui tal ei ole tegemist mitte eraisikuga, waid kõikwõimsa keskwalitsusega ja selle agentide, selle ametnikkudega. Härra põllutööminister ütleb, et mõned töötingimised, mis metsatöölisele ette kirjutatud, mitte küllalt rasked ei ole. Teil on aga tarwitada antud sama rendileping, mis minu käes ja selle rendilepingu järele wõib ainult ühele otsusele tulla, et need töötingimised siiski liiga rasked on ja tööliste üle jõu käiwad, mis on ka wälja kutsunud nende protestiawaldused ja palwekirjad, kuigi neid ei ole wastuwõtte wääriliseks arwatud. Muu hulgas, kuulge, mis need töölised ise ütlewad:

„Juhime tähelpanu nende raskete tingimiste peale, mille all meie töötama peame, sellepärast et omale ulualust leida. Peame nälgides pealtwaatajad olema, kuidas meiega ühes meie naised ja lapsed, meie tulewased wabariigi kodanikud, nälgides ja alasti üles kaswatawad.“

Härra põllutööminister, kui Teie selle asemel, et usaldada oma metskonna ja metsade peawalitsuse ülemaid, oleks wae-waks wõtnud ja ise Alatskiwi piirkonda sõitnud — mina olen seal olnud, — Teie oleksite siis koguni teisele otsusele tulnud, kui nende paberite põhjal, mis Teie saanud olete. Ärge kunagi lootke wäga palju nende paberite peale, millega Teie kantselei on üle külwatud ja milledesse kõik nagu ähwardab ära uppuda. Kui Teie tahate ikkagi tõsioludega arwestada, kui Teie tahate näha tõsist olukorda, siis on ka Teie kohus koha peale sõita ja waadata, kas on see olukorra kirjeldus liialdatud wõi mitte. Seda Teie aga kahjuks teinud ei ole, sest nagu näha, oli Teil sei-

sukoht juba enne kindel. (K. Tonkman (põl.): Kassiiis minister peabiga üksiku töölise korteri mine-ma?) Ma arwan, kui minister töölise korteri läheb, see mitte väga halb ei ole, waid isegi väga tarwilik. Ma arwan, et see tarwilikum on, kui see, et ministrid käiwad härra Tonkman'ide ja Eigo'de korterites. See weel pilti meie tööliste elust ei anna. (K. Tonkman (põl.): Pole minu korteris käidud.) Ma ei ütelnud mitte, et Teie korteris, waid Tonkman'ide korteris. (K. Tonkman (põl.): Siin pole rohkem kui üks ainuke Tonkman. Eksite väga, kui arwate, et neid rohkem on. Wahel hüüe paremalt poolt: Siis ei saagi minister muud teha, kui sõitku ümber. Ministri on aga paremat teha.) Ma arwan, et selle juures tal weel küllalt aega jätkub teile laenude välja andmiseks. (K. Tonkman (põl.): Kas need teewad Teile peawalu?). Jah, ja mitte üksi minule, waid ka riigile teewad nad peawalu.

Edasi, ütlewad metsatöölised: „Kramplikult peame meie seda kõike nägema ja kannatama, teades, et oleme wabariigis, mille põhiseadus räägib kõigile kodanikudele äraelamise wõimaldamisest, meid on aga tegelik elu siiski weel raskemasse seisukorda paisanud, kui seda tunda oleme saanud läinud keisrite ja parunite ajal“, jne.

Ma arwan, et selle sisu peaks ka põllutöoministril teada olema. Kuulake siis neid rendilepingu tingimisi. Nagu ma tähendasin, on selle wäikese maalapikese, selle wäikese korteri eest, kus nagu kirjeldakse, ukсед-aknad puuduwad, mis on ära lagunenud, mis ei pea külma ega ära wihma ja mida nemad ise peawad remondeerima, kõige selle eest on nad sunnitud teerima, kõige selle eest on nad sunnitud järgmist riigile andma. Muu hulgas: „Lepingu järele oleme kohustatud walmistama talwekuudel 30 kuubiksülda põletispuuid. Et meil mitte alati raiestik lõigata ei ole, waid suurel määral ka üksikute puude mahawõtmisega tegemist on, siis ei jõua meie mitte lühema aja kui 120 päewa jooksul need 30 kuubiksülda puid ära lõigata, mille pealt meie kõige paremal juhtumisel wõime teenida 15.600 m.“ (J. Soots (põl.): Kurat, need on aga laisad mehed!) Noh, Teie ei ole ka oma wirkust kusagil metsatöös weel nii väga näidanud. „Nende 30 kuubiksülda

puude metsa praakimisel tuleb meil 80 sülda hagu kokku panna, mille kokkupanemine aega wõtab 40 päewa, sest et need sagedasti üksikute puude mahawõtmise järele kokku kandmisel väga palju aega wõtawad, millega wõime teenida 40 päewa jooksul 80 sülla pealt à 12 m. = 960 marka. Siis peame weel mitmesugustes metsatöodes aastas 36 päewa tegema, mille pealt teenime 36 päewa à 6 marka tund = 1.728 marka. Neljandaks peame hobusega metsatöodes 10 päewa olema, mille eest saame 10 päewa à 120 marka = 1.200 marka. Wiendaks on metsawalitsusel õigus lepingu p. 10 järele meilt 26 päewa hädaliste metsatööde jaoks nõuda, sellest ajast, mis meile wabaks on jäetud, kui metsawalitsus seda lubab, leiwawilja teenimiseks, missuguse päewa eest wõime teenida — 26 päewa à 48 marka = 1.268 marka. Kokku sellega oleme kohustatud metsatöodes olema ja selle eest tasu saama 232 päewa eest 20.756 marka“.

Härra põllutöominister, on siis see palk, mis wõimaldab metsatöölisele elu ülespidamist?

„Ja peale selle aja — 232 päewa kulub meie oma majapidamiseks, põlluharimiseks, heinategemiseks, wilja kokkupanemiseks, põletispuude walmistamiseks, mitmesugusteks majanduslikkudeks töödeks vähemalt 30 päewa ära, mille eest arwame tasu selle maa eest, mis meile riigi poolt tasuta kasutada on antud ja nimelt keskmiselt arwates riigirendi alusel 2½ wakamaa rent 300 marka, kuue wakamaa heinamaa rent 420 mrk., 7 wakamaa karjamaa rent 17 m. 50 p., üür ühe wäikese toakese ja wiletsa loomade ruumi eest kaheteistkümmne kuu eest 1.800 m. Selle järele jääks meil tööpäewade arwel wõimalus, wäljastpoolt tööd otsida ja leida, kui sellega metsawalitsus nõus on, mis lepingu järele tema nõusolekul sünnib, weel 37 päewa. Et meil tööotsimise tingimised piiratud on, siis wõime nende päewade eest arwata tasu 150 marka päewa eest. See teeks kokku 6.550 marka. Nii kujuneks meie aasta teenistus 299 päewa eest kokku 29.843 marka 50 penni, mille järele meie aasta keskmine sissetulek päewa kohta oleks 81 marka 75 penni“.

Teistsugune rehkendamine, härra põllutöominister, on siin täiesti wõimatu.

„Kõige selle juures tähendame“, ütlewad metsatöölised, „et meie käes kasutada olewast põllust ja heinamaast saak nii

wäikene on, et seda nimetada ei tulegi, pealegi on see meie isiklik teenistus ja riigil ei tohi selle eest rohkem õigus olla meie sissetulekust arwele wõtta, kui ainult rent ja üür. Nii saime meie oma heinamaalt ainult 15 saatu heinu“.

Edasi ütlevad nemad, et nendel suured perekonnad on, nii tuleb ühe perekonna peale 5—6 liiget. Kas siis 29.843 marka 50 penni on sarnane summa, mis peab wõimaldama 5—6 liikmelise perekonna ülalpidamise praegustel rasketel tingimistel, kus perekonnaisad, kes lepinguga seotud, teoorjadena igapäew peawad tööd tegema.

Kuidas hinnatud on tööwaew, seda näitawad ka need normid, mis selles lepingus on ette nähtud. 5 marka on naisterahwa töötund, 6 marka jalamehe ja 15 marka hobusemehe töötund.

Peale selle on metsatöeline kohustatud isegi ahjukiwid, salwepakud, katuselaastud ja muud oma ajaga ja ilma tasuta juurde wedama, kuna ainult parandustöö metsawalitsuse korraldusel ja kulul sünnib. Sõnnikut, heina, põhku ja ka põletismaterjaali on keelatud müüa ja wälja anda. Kui metsatöeline omal wolil peale lepingus tähendatud aja mujale tööle läheb, ehk ühel wõi teisel teel oma kohuseid ei täida, wõib teda wälja tõsta ilma, et ta tohiks tasu saada. Isegi tasu ei ole tal õigus saada, kui ta neid töö nõudeid fäita ei suuda. Metsatöeline wõib omal wabal ajal tööle asuda ainult metsawalitsuse loal, kuid peab selle aja eest rendi ja korteriüüri maksma oma põllu ja heinamaa eest.

Ma pean härra kindral Soots'ile, kes ütles metsatöölise kohta, et ta laisk olla, üht paragrahwi ette lugema, mis ka laiskusest kõneleb. Siin on § 15. Kui metsatöeline laiskuse, hooletuse ehk mõne muu mitte metsawalitsusest ärarippuwa põhjuse pärast lepingus äratähendatud töönormi walmis töötanud ei ole, siis maksab töeline iga lõikamata jäänud kuubiksüllä eest riigi metsawalitsusele 70 m. kahjutasu. (W a h e l h ü ü d e d.) Jah, muidugi, kui metsatöeline puudub laiskuse, hooletuse ehk mõne muu mitte metsawalitsusest ärarippuwa põhjuse pärast? Aga see „mõni muu“ põhjus wõib olla ka haigus, näituseks — kui metsatöeline kirwega omale jalga raiub ja tööd teha ei saa, siis peetakse seda ka mõne inimese poolt laiskuse tundemärgiks, kuna siin ometi ikkagi tegemist on ainult õnnetujuhtumisega ja riik peaks ometi ka sellel puhul oma töö-

listele arstiabi ja ülespidamist lubama. Kuid seda siin selle lepinguga küll ei tehta.

Hädakorralistel juhtumistel on metsatöeline kohustatud ilma wiiwitamata wälja tulema.

Waadake, need on need tingimised, kuhu on surutud need töölised, kes meie metsades asuwad, neis metsades, kust üks puu teise järele maha saetakse ja wälja saadetakse meie maalt ja kus wahelkasu läheb üksikute eraisikute taskusse, nende taskusse, kes metsamaterjaali wälja weawad. (Wahel hüüe paremalt poolt: Metsa müüakse oksjoni teel.) Ka oksjoni teel läheb mets üksikute jõukate wäljawedajate kätte. Meie riik ei ole wana. Kuid nende paari kolme aasta jooksul on üksikud inimesed metsamaterjaali müües, nii rikkaks saanud, et see igale ühele silma paistab. Sel ajal on aga need inimesed, kes riigi metsades raskest tööd teewad, kes metsa maha wõtawad, metsa raiuwad, niisugustesse rasketesse tingimistesse pandud, nagu siit ette kandsin. Mu härrad, põllumehed, siin peaksite teie ka wastolusid leidma, wäga suuri wastolusid, mis teie meeleolule sootu teise pöörde peaks andma, kui see teil harilikult siis on, kui töölisteküsimus üles tõuseb. Ühelt poolt surutakse tööliste, laialiste rahwahulkade seisukord wõimalikult ja äärmiselt alla, nõnda et inimesed selle all ägawad, et perekonnad häwitatud saawad ja inimesed selle all kokku langewad, kuid samal ajal teised, kes seda metsa edasi müüwad, need teeniwad kuulmata rikkusi. Kas siin ei ole tegemist teatud eesõigustatud seisukorraga, ja kas siin ei ole tegemist seisukorraga, mis meie riigile ja ka meie rahwa tulewikule hädaohtlik on, sest kui juba riik ise hakkab suure rahwahulga seisukorda nii alla suruma, et inimesed häwinewad, miks räägitakse siis weel meie kongressidel meie rahwa wäljasuremisest. Sarnased tingimised püüawad selleks kaasa aidata, et meie rahwas wälja peab surema. Sarnased tingimised raiskawad lubamatult meil meie riigi elawat tööjõudu ja ma arwan, et sarnase korra wastu, sarnase tegewuse wastu peaks iga korralik põllumees protesteerima, sest ega see õige põllumehe huwides ei ole, kui ainult sellest aru tahetakse saada.

Muidugi on minul selleks wäga vähe lootust, et selle küsimuse peale tarwilikku tähelpanu pöörataks. Meie walitsus, nagu ühe küsimuse puhul juba selgus, ei

ole isegi waewaks wõtnud, et neid wäikeseid punktikesi, mis seal koalitsiooni tares kokku sõlmitud, et neidki wäikeseid punkte täita. No, mis lootus on meil siis arwata, et see walitsus, kelle selja taga nii tugew parempoolne kiht on, et see walitsus metsatöölise, ütleme wäikese Alatskiwi metskonna metsatöölise, kes sinna metsa ära kaowad, seisukorra peale tähelpanu juhiks. Mina arwan, et ennem leiawad meie metsade peawalitsuse ja põllutöoministeeriumi poolt kaitset need hundid ja karud, kes weel järele on jäänud meie metsadesse, ennem kui metsatöölised, kelle seisukorra peale meie oma kohuseks oleme lugenud tähelpanu juhida. Pean siingi konstateerima seda, et praegu poliitilised wahekorrad meie maal niisugused on, et täiesti lootuseta on tööliseküsimuse lahendamiseks midagi teha, midagi otstarbekohast oodata. Kuid siiski peame oma kohuseks walitsuse tähelpanu selle peale juhtida ja esitame järgmise ülemineku-wormeli: „Wabariigi Walitsuse wastust Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise peale Alatskiwi metskonna, Kirepi ja Padakõrwa jaoskonna riigi metsatöolistelt teoorjuse nõudmise ja nende metsatöölise raskete töötingimiste kohta ära kuulates — awaldab Riigikogu soowi, et metsatöölise kohad nende sennistele pidajatele antaks asunikkude õiguste alustel, metsatöölisele palka maksetaks vähemalt selles suuruses, et see metsatöölisele inimwäärilisel eluülespidamist wõimaldaks, maa kasutamiseks sõlmitud lepingutesse aga teoorjuse nõudmist ei wõetaks, — ja läheb päewakorras edasi“.

O. Köster (as.): Põllutöoministri wastust sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise peale ära kuulates, tuleb sarnane mulje, nagu see ikka on tulnud, kui härra põllutöominister siin on esinenud. Ta on leidnud aluse, on leidnud resolutsiooni ja asi on täiesti korras ja sellega ka lõpetatud. Ta leidis ka lepingu nurga peal, et läbi waadatud ja heaks kiidetud töö-hoolekandeministeeriumi poolt ja riigikontrolli tsiwiilosakonnalt nõusolek saadud ja sellega on asi ilus. Härra minister tähendas, et kohapealsete andmete järele wõib, ehk ei wõi metsatöölise rendi peale üle wiia. Pean ütleva, et härra ministril on liig suur usk nende kohapealsete andmete kohta. Heal juhtumisel sõidab ise järele kuulama, muidugi

metsaülema juurde. Kui paberid seal korras — lepib sellega. Metsatöölise külasse ei ole mingisugust põhjust sõita. Wõib olla, ütleb mõni inimlikum metsaülem, et metsatöölise wõib raharendi peale wiia, kuid niisuguseid metsaametnikka on wäga wähe, sest wäga kerge on ära kasutada metsatöölise praegustel tingimistel, kui et neid palgata kõrwalt. Teisest küljest ei ole tööliste wahekord oma metsaülemaga hea. Kui kusagil Wirumaal metsatöölised selle rendilepinguga rahul ei olnud, mis siin on näidatud ja seda kohe alla ei kirjutanud, siis käratas metsaülem kohe: „küll ma teie kuradite kaelaluud murran ja näitan, kus ülemus on“ ja „miks teie mind ei walinud wabariigi presidendiks, ma oleksin teile õigust teinud“. Niisugustelt ülematelt ei ole lootust õigeid andmeid saada asjaolude seletuseks koha peal ja heasoowlikkust tööliste wastu weel vähem.

On ette toodud, et riik ei saa ilma metsatööliseta läbi. Tõesti, kas siis meie riik nii kaugel on, et tema metsa pärast orjastab teatud hulga inimesi ja lõppude lõpuks, kui riigil enam metsatöölise ei ole, siis, wõib olla, oleme ka meie teatud aja pärast metsatöölised, et riigimetsa omaga läbi aidata.

Rkl. Johanson'i poolt sai rendilepingut puudutatud, kuid ma pean tähendama, et see rendileping, mis nii korras on ja mida riigikontroll ja töö-hoolekandeminister läbi waadanud, teatud punktides palju pahem on, kui see, mis endistel metsatöölistel oli, kes rendilepingu tegiwad endiste mõisaomanikkudega. Mul on siin mõisaomaniku härra von Krause rendileping. Selles lepingus punkt 8 ütleb, et „metsatöölistel on wabal ajal luba mujal tööl käia, kas põllul, metsas wõi hobusega wedada.“ Kui meie nüüdse lepingu punkt 15. wõtame, siis leiame, et seal on öeldud: kui metsatöölise lähel ilma metsaülemuse loata mujale tööle, ehk ühel ehk teisel teel tööst puudub, saab ta wiibimata omast kohast tagandatud, ilma, et tal õigust oleks, mingisugust tasu nõuda. Selles asjas on nagu näeme natukene kaugemale endisest ajast mindud ja eluolud on palju pahemaks läinud, kui nad endistel aegadel olid. Seda kaebawad ka meie pool, Wirumaal, Sae metsatöölised. Lepingu punkt 16. on öeldud: kui metsatöölise laiskuse, hooletuse ehk mõne muu metsawalitsusest mitte ärarippuwa põhjuse pä-

rast lepingus äratähendatud töonormi walmis töötanud ei ole, siis maksab iga lõikamata jäänud kuubiksülla eest tööhinna ja tegemata jäänud tööpäewa eest näewaraha metsawalitsusele wälja, selles määras, mis see wiimasele maksuma liinud! Kes teeb selgeks, et tööline laiskuse wõi hooletuse pärast ära ei olnud, wõib olla ka mõni muu põhjus, nagu näituseks haigus, mida wäga kergesti wõib laiskuseks tunnistada. Metsatöoline peab ka rohkem maksuma, kui ise oleks saanud. Selle lepingu ning tema paragrahwide põhjal on metsatöölised täiesti metsaametniku walitsuse alla wiidud, kes nendega wõib talitada nii, kuidas süda kutsub. Härra Johanson'i andmed olid wähe teistsugused, kui ma kohtade pealt olen saanud! 20 mehe päewa à 100 marka teeb 2.000, 20 naistöölise tööpäewa à 60, mis teeb 1.200, 10 hobusepäewa à 250 teeb 2.500 ja 30 sülda puud à 500 teeb 15.000. Üldine teenistuse summa oleks 20.700 marka. Kui meie asja waatame eratöös, palju seal metsatöölised oleks teeninud, siis leiame järgmist: 20 mehe päewa à 250, see on kokku 5.000, 10 naistöölise tööpäewa à 150 marka, see on 1.500 marka, 10 hobuse tööpäewa à 500 marka, teeb 5.000 marka, 30 kuubiksülda puud à 675 marka. Nii tuleks töölise palk niisama palju päewade eest wälja maksetud 33.250 marka. Wahe teeks wälja selle järele 12.550 marka. (K. Tonkman (põl.): Teie ütlesite, et töölised ei saa nii palju ja nüüd ütlete, et nad saawad!) Ma ütlesin 250 marka, kuulake hoolega. Siin ei tähenda wäike wahe, waid siin juhitakse tähelpanu selle peale, et need palgad ei wasta turuhindadele, mis tööline peaks saama. Käesolewas arupärimises on ette toodud näitusi, mis metsatööliste lepingu küsimust puudutab. Lepingus on palju teisi punkte weel, mille juures wõiks peatada ja eriti niisuguseid, mis käsitawad metsatöölise seisukorda Eesti wabariigis ja teatawad, et nende elu tihtipeale wiltsam on, kui see endisel parunite ajal oli. Toetan sotsiaaldemokraatliku rühma poolt esitatud arupärimist ja meie ei saa mitte nende andmetega rahul olla, mis härra minister ette toonud on, sest need on ebaõiged. On tarwilik wiia metsatöölisi raharendi peale, et sellega olukorda parandada, ja neid teoorjusest wabastada.

O. Liigand (rhw.): Wäga austatud rahwasaadikud! Arutusel olewa arupärimise põhjenduses kui ka eelkõnelejate Riigikogu liikmete härra Johanson'i ja härra Köster'i poolt on ette toodud, et meie metsatöölise seisukord wäga halb on. Minul olewate teadete järele ei ole see asi siiski mitte nii halb, kui siin on püütud näidata. Siin on õige ohtralt liialdatud. Waatame kõige pealt arupärimise põhjendamiseks ettetoodud andmeid, millega arupärijad oma seletusi põhjendawad. On näituseks, ette toodud, et metsatöölisele, kellel põldu poole tiinu suuruses, 2 lehma ja 1 hobuse pidamise wõimalused ja wastaw osa karjamaad tarwitada, see on, kellel on § 8-s tähendatud osa põldu, sellele maksetakse tasu ühe sülla hagude tegemise eest 12 marka ja walmisraitud arsinapikkuste puude eest 130 marka, $\frac{3}{4}$ arsinapikkuste puude walmistamise eest 120 marka. Korjamise teel — esimesed hinnad olid, kui järjest raiutakse — puude walmistamise eest maksetakse arsinapikkuste puude sülla walmistamise eest 150 marka ja $\frac{3}{4}$ arsinapikkuste puude raiumise eest 140 marka. Alatskiwi ei ole Kawastust kuigi kaugel ja mina tunnen hindasid Kawastus ja tunnen neid ka Alatskiwi ümbruses. Minul omal raiuti puud mitte popsi poolt, ega mitte inimese poolt, kellele oleks niisugune maatükk tarwitada olnud, nagu riigimetsa puuraiujatel, just nende samade hindade eest ja isegi pisut odawamalt. (Wahelhüüepahemalt poolt.) Ei tule ometi inimene wabalt pakkuma, et teda nõoritaks. Siin on täied hinnad, ja samasugused on need ümbruses, nagu siin on ette toodud. Palkide walmistamise eest on riiklise töö tingimistes ette nähtud 70 penni palgi eest, mis 21—24 jalga pikad ja 80 penni palgi eest, mis 25—30 jalga pikad. Sellesamas ümbruses, aga erametsa omanikud lasewad raiuda ja raiutakse palkisid 50—60 penni eest, millest wõib järeldada, et käesolewas küsimuses maksetakse täit hinda. Siis edasi, siin on tähendatud selle peale, et metsatöölise peab weel tasu maksuma isikutele, keda tema omale abiks peab tarwitama. Noh selle wäikese maa, $\frac{1}{2}$ -tiinulise põllu juures ei ole abi tarwis pidada. Kui inimene ise oma maad aga ära harida ei saa ja mujalt abijõudu peab otsima, siis on ju iseenesest mõistetaw, et selle eest tasu peab maksuma. Härradel sotsiaaldemokraa-

tidel peaks see ka väga selge olema, et ilma tasuta ka tööline teiselt tööliselt tööd nõuda ei wõi. Siin on weel tähendatud, et metsatöölisel ei ole wõimalik mujale asuda. Asi on aga niisugune, et niisuguseid metsatöölise kohti väga soowitakse ja otsitakse ja huwitaw oleks teada, kui palju neid kohti üldse wabu on. Igäihel on teada, et töölistest maal tunatakse suurt puudust ja põllutöölise palgad ei ole praegu mitte wäikesed, neid leetakse wõrdlemisi rahuloldawateks, kui mitte headeks, ja ümberringi tuntakse põllutöölisest puudust. Ja waadake, siit ei taha nad ära minna. Siin peab ometi ningeisugune magneet olema, mis neid maalapi küljes kinni hoiab. Siin pannakse ette, et metsarajujate kohad antakse raharendile wälja, antakse rendi peale wälja. Siin on ometi teada, et neid kohti peetakse sellepärast, et metsatöölisi hoida koha peal, et nad mitte eemale ei läheks ja et neid kergesti saada oleks. Ja ei püsiks inimene seal, kui temal ei oleks tingimised nii soodsad, et tema nendes wabalt tööd teha wõiks. Selle kohta, kas naturas palgamaksimine seaduslik on wõi ei ole, selle kohta tõi härra põllutööminister seletuse ette ja näitas, et siin seadusewastast ka raske on leida. Siin arupärimises on tegemist liialdustega wõi arusaamatusega ja arupärijad on esinenud wast lihtsalt sisseweetuna mõnest üksikust kaebajast, nagu meil tihti leidub igasuguseid sihilisi kaebajaid. Ei tule igatahes seda asja nii tõsiselt ja traagiliselt mitte wõtta, nagu siin ette kantud on. Nii arwan mina, et siin on kõige õigem edasi minna lihtülemineku-wormeliga. Panen ette lihtülemineku-wormeli.

Juhataja L. Raudkepp: On 2 ülemineku-wormelit ette pandud. Esimene on rkl. Johanson'i poolt ja ta käib järgmiselt: „Wabariigi Walitsuse wastust Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise peale Alatskiwi metskonna, Kirepi ja Padakõrwa jaoskonna riigi metsatööliselt teoorjuse nõudmise ja nende metsatöölise raskete töötingimiste kohta ära kuulata — awaldata Riigikogu soowi, et metsatöölise kohad nende senniste metsatöölise antaks asunikkude õiguste pidajatele, metsatöölisele palka maksetaks vähemalt selles suuruses, et see metsatöölisele inimwäärilist eluülespidamist

wõimaldaks, maa kasutamiseks sõlmitud lepingutesse aga teoorjuse nõudmist ei wõetaks — ja läheb päewakorras edasi“.

Teine ülemineku-wormel on esitatud rkl. Liigand'i poolt ja ta käib järgmiselt: „Riigikogu, ära kuulata põllutööministri seletuse arupärimise peale Tartu maakonna Alatskiwi metskonna Kirepi ja Padakõrwa jaoskonna riigi metsatööliselt teoorjuse nõudmise ja nende metsatöölise raskete töötingimiste kohta, läheb päewakorras edasi“.

Esimene ülemineku-wormel on motiweeritud, teine on lihtne. Asun hääletamisele. Kes on rkl. Johanson'i poolt esitatud ülemineku-wormeli poolt? (Hääletatakse.) Wastu on nähtaw enamusega, seega ülemineku-wormel tagasi lükatud.

Panen hääletamisele lihtülemineku-wormeli, mis on esitatud rkl. Liigand'i poolt. (Hääletatakse.) Wastu on nähtaw vähemusega, sellega on lihtülemineku-wormel nähtaw enamusega wastu wõetud.

Kuulutan weerandtunnilise waheaja.

Waheaeg algab kell 7.15 min.

Koosolek jätkub peale waheajaga kell 7.45 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **L. Raudkepp.**

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Wain.**

13. Wabariigi Walitsuse wastamine iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma arupärimise peale Kirepi mõisa inwentaari ärawedamise ja selle mõisa mapäidamises ettetulnud teiste wäärnähtuste kohta.

Põllutööminister **A. Kerem:** Wäga austatud Riigikogu liikmed! Käesolewa arupärimise peale, kui ühe nende peale, mis juba eelmise walitsuse ajast pärit, luban ka ainult lühidalt wastata ja ainult tähtsamaid asjaolusid,

mis arupärimises ette toodud, walgustada. Arupärimine käsitab kõige enne seda olukorda, et kontroll-komisjon 1919 a. Kirepi mõisas inwentaari tehes ei ole kõike inwentaari üles wõtnud. Sel ajal oli üksainuke põllutööministeeriumi esitaja terve kolme maakonna kohta, õieti terve kolme praeguse maakonna kohta, Tartu, Walga, Wõru, kohta olnud.

Et sellelt ühelt isikult ei saa nõuda, et tema kõiki walla kontroll-kommissjonisid oleks pidanud rewideerima, kas nad kõik inwentaari on ülesse wõtnud wõi mitte, — see on minu arwates päewaselge. Takka järele nende tööd uurima hakata ei tasu ennast. Siis edasi, räägitakse arupärimises, et seal mõisas on ülesse künatud nii palju wakamaad ja pärast ülesse antud mitte niisugune külwi wahekord. Edasi, et rentnikud seal heinamaal puid raiunud. Ministeeriumi andmete põhjal kujuneb asjaolu järgmiselt välja: Arupärimises räägitakse, nagu ei oleks Kirepi mõisa inwentaar mitte wõõrandatud. Kirepi mõisa inwentaar on wõõrandatud, olgugi, et rentnik on palunud, et temale inwentaar wõõrandamata jäetakse, põhjendades, et see 1919 a. enne maaseadust ostetud ja selleks on temal kontroll-kommissjoni luba. See on ministeeriumi poolt tähele panemata jäetud ja inwentaar on 1923 a. kewadel üle wõetud. Ülewõtmise juures on muidugi mõned osad puudu olnud, kuid nendes osades esineb ministeerium wastawa nõudmisega, nii; kuidas see meil üldises korras ette on nähtud, nimelt waheraha nõudmisega turuhinna ja sellekohase kindlaksmääratud hinna wahel. Mis puutub rendilepingu lõpetamisesse ja nende asjaolude kindlakstege misesse, kuipalju seal kahju on saadud, siis pean teatama, et see akti lõpukuju ministeeriumi ei ole jõudnud ja sellepärast nüüd nende kahjude üle teile täna aru anda ei saa. Kui asun üksikasjalisele wastamisele, kas on põllutööministril nimetatud asjaolud teada, siis nende korrektiwidega, mis siin ette tõin, on see tema teada. Edasi, — kas ja mil põhjusel on Kirepi mõisa inwentaar wõõrandamata ja rentnik Simmi omanduseks? Inwentaar on wõõrandatud. Kui on wõõrandatud, kas kawatseb siis põllutööminister rentnik Simmi wastutusele wõtta omawolilise inwentaari omandamise eest? See küsimine on wähe selgusetu. Siin on wist mõeldud omawolilise inwentaari äramüümise eest. Ja järgmine küsimine, kas põllutööminister esineb kohtulikult kahjutasu nõudmisega nende kahjude eest, mis Simm omawolilise tarwitamise ja rendilepingu mitmekordse rikkumise tagajärjel tekitanud on? Siin pean ütleva, et ministeerium selle kahjutasu nõudmisega kindlasti esineb ja ei saa mingil tingimisel sel ega ka teisel juhtumisel ära ütleva. Miks on ametnikud sarnaseid

wäärnähtusi waikides sallinud ja mis tahetakse teha edaspidi sarnaste wäärnähtuste kõrwaldamiseks? Siin pean otse ütleva, et kõik lõpuandmed ministeeriumi jõudnud ei ole ja muidugi warajane oleks ütelda, kas mõned ametnikud nende wäärnähtuste sisse segatud on wõi mitte. Igatahes wõin ette kinnitada, et kui siin midagi sellesarnast ilmsiks peaks tulema, siis ministeerium kõige karminuete abinõudega neid ametnikka saab wastutusele wõtma, kes oma ametkohuste laul taitmisel ehk muul wiisil on lubanud wäärnähtusi tekkida. Aga praeguste andmete põhjal ei ole ministeeriumil olemas neid aluseid, mis põhjal nüüd ühte ehk teist ametnikku tuleks wastutusele wõtta.

(Sekretääri kohale asub sekretäär **T. Kalbus**.)

Juhataja **L. Raudkepp**: Kas on arupärijad põllutööministri wastusega rahuldatud?

O. Gustawson (is.): Teatan, et arupärijad wastusega rahuldatud ei ole, ja teen ettepaneku läbirääkimisi kohe awada.

Juhataja **L. Raudkepp**: Ettepanek on tehtud läbirääkimisi kohe awada. (Hääletatakse, loetakse hääli.) Selle ettepaneku poolt on 23 häält, wastu mõned üksikud, sellega on Riigikogu liikme Gustawsoni ettepanek wastu wõetud.

O. Gustawson (is.): Auwäärt ajakirjanik Anton Jürgenstein'i poolt awaldatud isalikud manitsused demokraatliku liidu häälekandjas, praegune uus põllutööminister tunnistagu puhtsüdamlikult üles kõik põllutööministeeriumi endised patud ja eksitused — ei ole leidnud tarwilist wastukõla ministri südames. Käesolewa arupärimise puhul on minister teatud osas küll teatanud, et põllutööministeerium tarwilikka samme astumata ei jäta. Aga ka ainult teatud osas. Küsimuse kõige raskemast punktist arwas põllutööminister heaks mööda minna. Ma mõtlen nimelt meie arupärimises esimesel kohal käsitatud inwentaari mitteerapoolletut inwenteerimist kohaliku kontroll-kommissjoni poolt Kirepi mõisas. Kontroll-kommissjon on oma tööd toime tanud enam kui erapoolikult. Nihästi elusast, kui ka elutus inwentaarist on jäetud palju arwestamata. Kui põllutöö-

minister arwab, et siis, kui Kirepi mõis 1919 a. üle wõeti, otse wõimatu oli ametnikkude wähesuse pärast korralikku inwenteerimist toimetada, siis ei wasta see oletus tõsiasi. Põllutööministeeriumi ametnik, kes kontroll-komisjoni tegevust pidi jälgima, elas õnneks wõi õnnetuseks just mõisa külje all, kõigest kümme kunni kakskümmend sammu wallamajast eemal ja mitte kaugel ka Kirepi mõisast. Järjekult oli temal igal ajal täieline võimalus pidada silmas kontroll-komisjoni tegevust. Meie arupärimises on juba tähendatud, kuidas, näituseks, 21 hobuse asemel on wõetud üles ainult 8 hobust, kuna 13 on kadunud. Samuti on 65 sarwlooma asemel arwestatud kõigest 30, — nõnda siis on jälle enam kui pooled sarwloomad jäetud arwestamata. Muu põllutöö inwentaariga on sündinud samasugune lugu, kas on nad jäetud täiesti arwestamata, wõi kui nad arwestatud ongi, siis märkusega, et see ja see põllutööriist on hoopis kõlbmata. Kohalikud mõisatöölised teawad aga ühest suust tõendada, et suurem hulk neist kõlbmataks tembelatud põllutööriistadest on olnud täiesti kõlbulikud. Kirepi mõis oma inwentaariga kuulub ühede rikkamate mõisade hulka. Lohaka ja korratu inwenteerimise tõttu aga läks siin suur osa riigiwarandust kaduma. Meie ei wõi siin nii kergelt käega lüüa ja öelda: sel ajal oli see kahjuks nii, aga nüüd ei saa sinna enam midagi parata. Meie arwates peaks põllutööminister algatama süüdlaste wastutuselewõtmist. Seda rohkem, et kontroll-komisjonis on paar liiket tõrkunud ülewõtmise aktile, kui mitte õigesti kokkuseatule, alla kirjutamast. Need inimesed, kes keeldusid, kui ka need, kes aktile alla kirjutasid, on koha peal wäga hästi teada. Ma arwan, et kontroll-komisjoni liikmed siin toimisid kui ametnikud ja et neid wõib wastutusele wõtta oma ametikohuste lohaka, et mitte öelda kuritahtluse täitmise eest. Siin ei maksagi kaugele minna otsima, kes selle läbi wõitis. On seletamatagi selge, et see oli härra Simm. Sest kõik inwenteerimata inwentaar läks ilma kopikuta härra Tawet Simmi, kui tolleaegse rentniku kätte. Simm oli see, kes ilma pennigi maksmata sel teel wõis omandada kaugelt suurema osa Kirepi mõisa inwentaarist. Aga mitte ükski tähendatud osa, waid isegi seda osa inwentaarist, mis 1919 a. kewadel inwenteeriti, ei olnud enam endisel määral ole-

mas, kui mõis tänawu aastal tükeldati. (Põllutööminister A. Kerem: Saab kohtulikule wastutusele wõetud.) Härra põllutööminister ütleb, et endine rentnik selle eest kohtulikule wastutusele wõetakse. See oleks ju wäga kena, ning enam kui terwitatud, kui tehtud lubadusele ka teod järgneksid. Meie oleme aga harjunud nägema, et sarnastel kordadel sõnadest kaugemale ei saada, tihti peale tuleb aastaid oodata, enne kui asjale käik antakse, kuna teinekord wastutuselewõtt üldse haihtubki. Kirepi on muuseas üles kirjutatud, et on olnud 8 hobust. Täna wu kewadel on aga üle antud 7. Samuti on sarwloomi üles kirjutatud 30. Täna wu aastal on neist üle jäänud kõigest 8. See arw on jällegi mitmekordselt kokku kuiwanud. Meie küsisime omas arupärimises ja küsime ka nüüd, kas kõigi selle kokkukuiwanud inwentaari kaotsimineku eest kawatsetakse Simmi wastutusele wõtta? See küsimine on tehtud meie arupärimises kolmanda küsimisena. Põllutööminister awaldas imestust, öeldes, et tema ei saawat aru sellest küsimisest, milles räägitakse inwentaari müümisest. Meil ei ole siin üldse juttu inwentaari müümisest, waid omandamisest. Kui inwentaar on raamatusse sisse kantud ja ei osutu mitte kohal, kui teda üle antakse. (Põllutööminister A. Kerem: Kelle omandus see siis oli? See oli Simmi omandus.) Selles see lugu seisabki, et see Simmi omandus ei olnud, waid ta ainult talitas sellega kui oma omandusega. Mina usun, et kõik ülewõetud mõisade inwentaar on wist riigi oma. (Põllutööminister A. Kerem: 1919 a. ei olnud weel mitte.) Seda ütlesite ju ise. (Põllutööminister A. Kerem: Maa-seadus sai alles 1919 a. sügisel wastu wõetud.) Härra minister, Teie tähendasite omas kõnes, et Simm olla esinenud nõudmisega, — kõik inwentaar tulla temale tagasi anda, tema olla selle endiselt omanikult ostnud. See nõudmine on aga tagasi lükatud. (Põllutööminister A. Kerem: See oli 1920 a. Wahel hüüe paremalt poolt: Härra Gustawson on segamini läinud.) Mitte minul, waid põllutööministeeriumil näikse mitte ükski Kirepi mõisa asjus, waid ka mitme teise mõisa asjus lood täiesti segi läinud olevat, ja imelik, et nende segiläinud as-

jade juures ikkagi riik kannataja pool peab olema Simm'ide ja teiste sarnaste härrade armust. Ma arwan, et kui 1920 a. inwenteeritud inwentaari enam tänawu kewadel olemas ei olnud, siis keegi selle wahepeal omandama pidi. Nõnda on lood inwentaariga. Meie loodame, et põllutööminister ei jäta samme astumata kontroll-komisjoni erapooliku tegewuse uurimise algatamiseks ühelt poolt ja teiselt poolt ei jäta samme astumata, et hiljem kaotsiläänud inwentaari hind härra Simm'ilt, kui selle inwentaari kasutajalt, riigi kasuks sisse nõutaks. See on küsimuse üks osa. Teine osa meie arupärimisest käsitab Simm'i korrutat rendikohuste täitmist. On teada, et 1920 a. oli mõisas ülesküntud maad 274 wakamaad ja taliwilja maas 106 wakamaad. Täna wu kewadel, kui mõis üle wõeti, ei olnud seal küntud maad sugugi ja taliwilja ainult 70 wakamaad. Seegi natukene külwatud kõige wiletsamal harimisel, nii et sellest tänawu suwel asunikud waewalt midagi said. Meie arwates maksab härra Simm'i kohta sama nõue, mis iga teise riigirentniku kohta — et ka tema oma kohused, mis talle rendilepinguga peale pandud, peab täitma. Kui ta seda ei taha, siis tuleb tal selle eest wastust anda. Härra põllutööminister ütleb, et tema on sellest küsimusest punkti pealt niisama aru saanud. Oleks wäga terwitataw, kui sarnasele arusaamisele järgneksid kategoorilised teod. Siis edasi, läks põllutööminister waikides mööda kolmandast asjaolust meie arupärimises, nimelt põllupõhu müümisest rentniku poolt. Siingi on tegemist rendilepingu mittetäitmisega. Kohalikkudel elanikkudel on awaliku saladusena teada, et härra Simm talitas nii, nagu ei oleks põllutööministeeriumi, ega tehtud rendilepingut üldse tema jaoks olemas. L. ausa awalikult weeti päris wooride wiisi tänawu talwe otsa heinu ja põllupõhku Elwa, et sealt edasi saata mujale müümiseks. Meile paistab see enam kui imelik. Katsugu üks lihtsurelikust asunik seda sama teha, katsugu ta kas wõi mõni ainus koorem heinu wõi põhku kõrwale toimetada, siis ollakse tal otsekohe kukil. Siin aga weab härra Simm otse lausa ja awalikult, wõib olla, tuhandete puudade wiisi heinu ja põllupõhku mõisast ära ja seda kõike lastakse takistamatalt sündida. Sealsamas on tema külje all lähedalelaw ringkonnawalitseja, aga see ei

liiguta lihtsalt lillegi, et samme astuda ja piiri panna põhu maha müümisele. Oleks palju loomulikum ja kergem olnud sealsamas koha peal säärasele rendilepingu rikkumisele otsekohe punn ette pista, nõudes, et põhumüük lõpetataks. Aga siin see asi on: las Simm weab mõisa tühjaks, las tänawu aasta asunikud katsuwad ilma seemneta ja põllupõhuta olla, mis see ministeeriumile korda läheb. Trööstitakse waid sellega, et küll põllutööministeerium pärast wastawa wahe- raha Simm'i käest sisse nõuab, ja asi tahe. Põllutööministeerium ei rehkenda põrmugi nende asunikudtega, kes sarnase rendilepingu meelega rikkumise tagajärjel wäga raskesse seisukorda on pandud, ega ei mõtlegi neile muretseda mingisugust tasu ega kompensatsiooni härra Simm'i arwel. Kui tahetakse õiglane olla, siis peaks aga seda tingimata tegema.

Edasi, on meie arupärimises alla kriiputatud üks asjaolu, millest härra põllutööminister heaks arwas hoopis waikida. See on nimelt heinamaa- metsa kasutamine härra Simm'i poolt. Koha pealt saadud andmete puhul on seal metsa maha raiutud Simm'i poolt — kohalikud elanikud ja muuseas mõisatöölised arwawad, et ilma wastawa loata, pealegi weel 200—300 puud. Kohalikkude elanikkude kalkultatsiooni järele on selle tagajärjel riik kahju saanud ligi 200.000 marka. Härra põllutööminister ütleb, et nad ainult arwawad seda. Meie tahaksime teada, missuguse erimääruse põhjal härra Simm'il siin jällegi nii suur enamsoodustus on tehtud. Sel ajal kui teised rentnikud nii wäga piiratud normil omale kütet ja muud tarwisminewat materjaali saawad, sel ajal wõib üks rentnik terve metsa maha wõtta ja põllutööminister arwab, et see päris loomulik on. (Põllutööminister A. Kerem: Mis ajal ta seda metsa raius. Wõib olla 1919 a.) See on raiutud pärastpoole 1920—1921 ja weel alles läinud aastal. (Põllutööminister A. Kerem: Kui kolme aasta jooksul, siis mõis kütet sellest ei saanudki täies ulatuses.) Selles see häda seisabki, — leitakse, et härra Simm olla liig wähe metsa maha raiunud: Tähendab, ta oleks pidanud weel rohkem, 300—600 puud maha wõtma, — ja wõib olla 500.000 marga eest kahju tegema. Aga imelik on, et teiste rentnikkude eest mitte

nii ei hoolitseta. Ei ole kuulnud, et olakse mures sellepärast, kas rentnik oma koha pealt võib saada tarviliku hulga küttematerjaali või mitte. (Põllutööminister A. Kerem: Saab ka, kui metsa on. Chr. Kaarna: (töer.): Palju metsa Kirepis on?) Seda ma kahjuks wakamaa pealt ei tea öelda, küll aga tean ma, et terve see asi riigikontrolli käes on, ja kui Teid asi huwitab, siis pöörake riigikontrolli poole ja tema annab Teile täpsed andmed metsa suuruse kui ka selle kohta, mida härra Simm on omawoliliselt või loaga maha võtnud ja oma isiklikuks tarviduseks kasutanud. Siin võib juba julgesti öelda, kui põllutööminister arwab, et siin päris tavalise nähtusega tegemist, et isegi vähem on metsa maha võetud, kui võtta oleks võidud, siis loomulikult siin mingisugust uurimist ega ka kahjutasu nõudmist ei järgne. Meie tahame siiski loota, et riigikontroll selle küsimuse peale teisiti vaatab ja ka metsalaastamise küsimuse seab nii, nagu tarwis, ja et ta algatas tasunõudmise Simm'i käest selle kahju eest, mis ta metsalaastamisel riigile on teinud. (Chr. Kaarna (töer.): Seal polegi metsa. J. Holberg (võl.): Kus see mets seal on?) Härra Holberg võiks wast vaatama minna, kui tema kord reisi oma koju teeb. Härra Kaarna on ka selle metsa ära unustanud. Usaldan siiski mõnda kümme mõisatöölist rohkem, kui härra Kaarna't. (Chr. Kaarna (töer.): See mets võib teises kohas olla.) Edasi, ei rahulda meid põllutööministri wastus meie arupärimise viimase, see on — 5 punktile. Meie oleme üles seadnud küsimuse, mis mõtleb põllutööminister teha, et neid ametnikka, kelle lohaka kohuse täitmise pärast kõik sarnased wäärnähtused võimalikud on olnud, wastutusele võtta. Senni ei ole neid ametnikka härra ministri seletuse järele teps mitte veel üles leitud, ja mina kahtlen väga, kas neid üldse leida tahetakse. Minu arusaamise järele peaks olema nende ametnikkude kohtulikule wastutusele võtmise algataja põllutööministeerium. (Wahelhüüe keskelt: Ei pruugi olla.)

Wõib olla ehk, et mõni noor jurist arwab selle wastu waienda wõiwat, aga minu teades on siamaani selle põhimõtte järele käidud ja ministeerium on sarnasel wiisil süüdlaste wastutusele võtmise al-

gatanud. Minu arwates ei saa ka sellest osast meie arupärimises nii kergelt ja üleolewalt mööda minna. Kui riigile on siin tehtud kahju, siis arwame meie, et selle kahju eest peawad tarwilisel määral wastama ametnikud, kelle lohakuse arwele see kahju, kui mitte täiesti, siis vähemalt osalt, tuleb kirjutada. Sellepärast oleks meie arusaamise järele kõigi nende ametnikkude kohta, kes tol ajal koha peal ametis olid ja oma kohust ei täitnud, tarwis uurimine algatada ja süüdlased võtta kohtulikule wastutusele.

A. Jõeäär (sd.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Mind pani härra põllutööministri wastus imestama selle üle, et omal ajal, kui kontroll-komisjon wõrandatud waranduste nimekirju mõisades kokku seadis, ja puudused neis nimekirjades esile tulid, wõimatu oli põllutööministeeriumil oma ametnikkude wähesed arwu tõttu seda kontroleerida. Maareformi teostamise määruste § 17 põhjal seatakse wõrandatud waranduste nimekirjad kokku, otsekohe põllutööministeeriumi poolt määratud ringkonnawalitsete poolt mõisamaade kontroll-komisjonide esitajate juuresolekul. Tähendab siis, vähemalt sel ajal, see on 1920 aastal, kui juba inwentaari nimekirju kokku seati, või kui need vähemalt kokku seadud pidid olema ja mõisad tegelikult üle wõeti ringkonnawalitsete ja nende nimekirjade kokkuseadmise juures olid ja siis oli kõigepealt nende kohus järele waadata, et kõik inwentaar, mis mõisas olemas oli, et see kõik nimekirja oleks saanud üles wõetud. Kui siis oleks selgunud, et seal on olemas inwentaar, mis puudub esialgses 1919 aastal kontroll-komisjoni poolt kokkuseatud nimekirjas, siis oleks tulnud selle waranduse kohta kindel seisukoht võtta, ja ma usun, et teisiti see olla ei wõinud, kui 1920 aastal mõisandiselt omanikult wormilikult üle wõeti, ja edasi rendile jäeti. Kui selle härra nimel uus rendileping sõlmiti, siis tingimata pidi ühtlasi temale ka üle antud saama inwentaari nimekirja, mis seal mõisas olemas oli, ja mille eest siis tema kui rentnik wastutuse oma peale võtmise üle allkirja andis. Härra minister seletas, et see on tehtud. Ja nüüd ma tahaksin teada saada, kas see inwentaar, mida siis teie härra Simm'i kätte andsite, kas see on tegelikult alles olemas, ja kas, kui mõis tükeldati, ka kõik korralikult nimekirja järele tagasi antud sai. (Põllutöömi-

nister A. Kerem: Ei ole täiel määral.) Ei ole täiel määral, kuid kui palju siis puudus? Ma arwan, et selle peale raske on wastata, sest minu teada puudub inwentaari nimekiri. Kui härra minister tõendab, et nimekiri siiski olemas, siis wõiks tema wast ehk ka täpseid andmeid saada selle kohta, mis nimelt, ja kui palju sealt puudub. Ma arwan, et see summa mitte saladus ei ole, seda wõiks härra minister awaldada. Ma kahtlen siiski selle juures, kas ta seda wõib, sest mul on nii kui ma juba tähendasin, kindlad andmed olemas, et nimekirja ei olegi, ehk tal see küll olema peaks. Härra minister tõendab ise ka, et rentniku kätte tarwitada antud inwentaarist üks osa kõrwaldatud. Arupärijad on õigusega küsinud, kas kawatseb põllutööminister süüdlasi wastutusele wõtta inwentaari omandamise eest, wõi mitte. Siin ei wõi kõnet olla sarnasest seisukorlast, nagu oli 1919 a., kus küsimus weel selgitamata. Siin oli riigistatud warandus teatud otstarbeks kasutamiseks antud, ja kui pärast seda see warandus müüdnud wõi teisel teel kõrwaldatud, siis on riigi waranduse raiskamisega tegemist, mille eest ministeeriumil, kui kahjukannatajal süüdlast wastutusele wõtta tuleb. Kahjutasu nõudmise asjus ütles härra minister, et seda tehtud saab. Õieti wõiks ju kahjutasu nõudmisega kui tsiwiilnõudmisega esineda ühes wastutusele wõtmisega. Kõige imelikum oli aga wastus, wiienda, see on wiimase küsimise peale, mille kohta härra minister wastas, et see alles selgitamata, kas ametnikud omi kohuseid lohakalt täitnud, mille tõttu teadmata, kas on põhjust ametnikka wastutusele wõtta. Mulle näib nende andmete põhjal, mis härra minister siin ette kandis, et ametnikud tõesti süüdi on, sest osa inwentaari on tõepoolest kõrwaldatud. Kui ametnik elab samas mõisas rentniku külje all ja kui tema mitne aasta jooksul ei märka seda, et suurem hulk hobuseid ja lehma, mille arw kümnetesse ulatab, et terwe kari loomi kõrwale toimetatakse, mille jaoks see ringkonnawalitseja seal siis õieti asub. Kas ainult selle jaoks, et palka wastu wõtta ja riigi korterit tarwitada, kuna tema walwe all olew riigi warandus kõrwale toimetatakse. Minu arust ei wõi siin kahte wastust olla. (Põllutööminister A. Kerem: Warandus ei olnud mitte walitseja

walwe all, waid rentniku.) Pean nähtawasti sellele otsusele tulema, et härra põllutööminister ei ole oma ametnikkudele, see tähendab, ringkonnawalitsejatele ülesandeks teinud sarnasel juhtumisel, kui warandus kõrwaldatakse, samme astuda. Mis kasu on sest, kui kahe aasta pärast alles asi üles wõetakse, kuna õigem oleks seda siis teha, kui kuritegu saab tehtud ja seda wõimalik wärskelt tabada, sellega ühtlasi tulewikus suuremat kahju ära hoida. Ringkonnawalitseja oleks pidanud kohe asja algatama, kui ta seda ei teinud, siis peaks selge olema, et ta oma ametikohuseid ei täitnud. Kui ülemuse poolt temale sarnased juhtnõõrid on antud, et ta ei pruugi oma silmi ja kõrwu lahti teha, ega pruugi näha, mis ümberringi sünnib, siis muidugi mõista langeb wastutus sarnase lohakuse pärast selle ülema asutuse peale, kes sarnaseid instruksioone oma ametnikkudele annab. Mina leian, et sarnase poliitika tagajärjel otsekohe kannatawad riigi huwid. Ei saa rahul olla nende seletustega, mida härra minister andis, sest need paistawad täiesti põhjendamata.

O. Gustawson (is.): Arwesse wõttes, et põllutööministri wastus meie arupärimises puudutatud küsimisi ainult osaliselt lahendada töotab, tähtsamaid asjaolusid sootuks lahtiseks jättes, paneb meie partei Riigikogu rühm ette järgmise ülemineku-wormeli: „Riigikogu, ära kuulates põllutööministri seletusi iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma arupärimise peale Kirepi mõisa inwentaari ärawedamise ja teiste wäärnähjuste kohta, leiab, et Kirepi mõisas riigistatud waranduse eest pole tarwilikku hoolt kantud, tunnustab põllutööministri seletuse mitterahuloldawaks ja läheb päewakorras edasi“.

Th. Tallmeister (rhws, w.): Läbi-rääkimiste jooksul on selgunud, et seal Kirepi mõisas tõesti teatawad kuritarwitused on olnud, aga praegune minister on selle kohta seletuse annud, et ministeerium kõik on teinud, mis praegustes oludes oli wõimalik ette wõtta. Ministeerium on tarwilikuks pidanud süüdlasi wastutusele wõtta, ei ole seda küll weel käepärast olewate andmete põhjal teinud, kuid edaspidi tahab tema uusi andmeid nõuda. Iseenesest arusaadaw, et muud ei saa ju põllutööministeerium teha ja seda silmas pidades, panen mina ette järgmise ülemineku-wormeli: „Riigikogu,

ära kuulates põllutööministri seletust arupärimise peale Kirepi mõisa inwentaari äravedamise ja selle mõisa majapidamises ettetulnud teiste wäärnähtuste kohta, läheb päewakorras edasi.“

Põllutööminister **A. Kerem:** Ma tahtsin lühikese märkuse rkl. Jõeäär'i oletuste kohta teha. Rkl. Jõeäär ei tee just wahet 1919 a. inwentuuri ja 1920 a. rendilepingu wahel. Nii palju kui ma arupärijatest aru saan, waieldakse selle inwentuuri puudulikkuse üle, mis tehti kontroll-komisjoni poolt 1919 aastal ja just siin toonitatakse, et sel korral ei ole kõik inwentaar üles wõetud. Kui ministeerium peaks kontroll-komisjonide tegewust 3 aastat tagant järele uurima hakkama, kas komisjon omal ajal kõik inwentaari üles on wõtnud wõi mitte, siis mina arwan, et see asjata õõ oleks. Praegu, kus meil maareformi alal nii palju korraldada on, oleks sellega enast koormata täiesti kasuta.

Juhataja **L. Raudkepp:** Ette on pandud kaks ülemineku-wormelit, üks motiweeritud ja teine lihtne. Ma loen nad mõlemad ette. Rkl. Gustawson'i poolt ette pandud ülemineku-wormel käib järgmiselt: „Riigikogu, ära kuulates põllutööministri seletusi iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma arupärimise peale Kirepi mõisa inwentaari äravedamise ja teiste wäärnähtuste kohta, leiab, et Kirepi mõisas riigistatud waranduse eest pole tarwilikku hoolt kantud, tunnustab põllutööministri seletuse mitterahuldawaks ja läheb päewakorras edasi.“

Teine lihtülemineku-wormel on rkl. Tallmeister'i poolt ja käib järgmiselt: „Riigikogu, ära kuulates põllutööministri seletust arupärimise peale Kirepi mõisa inwentaari äravedamise ja selle mõisa majapidamises ettetulnud teiste wäärnähtuste kohta, läheb päewakorras edasi.“

Asun hääletamisele. Hääletamisele tuleb motiweeritud ülemineku-wormel rkl. Gustawson'i poolt. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on rkl. Gustawson'i poolt ette pandud ülemineku-wormel tagasi lükatud.

Kes on rkl. Tallmeister'i poolt ette pandud lihtülemineku-wormeli poolt?

(Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see ülemineku-wormel wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

14. Wabariigi Walitsuse wastamine
J. Reesen'i, J. Tomp'i ja H. Allik'u arupärimise peale kaitsepolitsei poolt Riigikogu liikme kandidaadi Jaan Kreuks'i mahalaskmise kohta.

Siseminister
K. Einbund:

Austatud Riigikogu liikmed! Arupärimisele wastamiseks lubage mul ette kanda sündmustik. Jaan Kreuks oli poliitsei poolt tagaotsitaw, alates 1920 aastast. Peale 1. mai

1922 a. sündmuste oli ta tagaotsitaw kohtuwõimude poolt. Riigikogu liikmed mäletawad 1. mai sündmust, mil rewolwrituli awati 2 pörandaaluse kommunisti poolt politseinikkude peale, kes neid kohtasid. Selle tagajärjel sai üks politseinik surmawalt haawata; üks laskjatest wõeti kinni ja mõisteti pärast surma, teine Jaan Kreuks pääses põgenema ja oli tagaotsitaw. Teda otsiti taga kohtuwõimude käsul kaitsepolitsei poolt. Kaitsepolitsei ametnik kohtas Kreuks'i Tatari ja Weerenni tänawa nurgal 28. märtsil, kell 21.05 min., millal ka kokkupõrge ja laskmine oli. Samal ajal ilmus sinna Weerenni tänawal postil seisew 4. jaoskonna politseikordnik, kes surnukeha juurde wahiks jäi, kuna kaitsepolitsei ametnik telefoni kaudu sündmusest oma ülemusele teatama läks. Kaitsepolitsei jaoskonna-ülem, sündmusest teada saades, teatas sellest kell 21.15 min., see on 10 minutit hiljem, kohtuwõimudele ja kriminaalpolitseile, mille järele kohale ilmusid: Tallinna-Haapsalu rahukogu prokuröör, 3. jaoskonna kohtu-uuriija ja kriminaalpolitsei ülema abi, kes koha peal sündmuse ülewaatuse toimetasid. Kohtuwõimude kohaleilmumise momendist läks surnukeha kohtu-uuriija korraldusse ja saadeti lahtilõikamise kambrisse, kuna kohtu-uuriija asja kohta eeluurimist algas, see tähendab politseiniku süüdistamiseks, kes kinniwõtmise puhul tagaotsitawat surmawalt haawas. 29. märtsil — suurel neljapäewal — toimetas 2. jaoskonna kohtu-uuriija, kelle korraldusse asi, alluwuse järele, üle läks, kohtuliku arsti läbi wastawate tunnistajate juuresolekul, surnukeha ülewaatust ja lahtilõikamist. Samal päewal sai poliitsei kohtupalati pro-

kuröörilt kirjaliku korralduse surnukeha maha matmiseks, mis ka sel päewal sündis. (J. Reesen (wäljasp. rhm.): Aga miks surnukeha omastele wälja ei antud?)

31. juulil 1923 a. oli Tallinna-Haapsalu rahukogu korraldaw istumine, kus politseiametniku süüdistus tagaotsitawa süüaluse surmawalt haawamises arutusel oli. Asja sisu läbi waadates ja leides, et asja edasi uurimiseks mingisugust tarwidust pole, rahukogu, ühinedes prokurööri arwamisega ja käsitades kriminaal kohtupidamise seaduse §§ 277 ja 528¹, otsustas käesolewa asja uurimist lõpetada kuriteo tundemärkide puudusel. Peale sündmustiku ettekandmist palun wastu wõtta wastus ülesseatud küsimistele: Kas leiab Wabariigi Walitsus, et Jaan Kreuks'i tapmine on kooskõlas wabariigi põhiseadusega? Ma parandaksin: Kreuks'i surmawalt haawamine. Meie põhiseaduse § 8 ütleb: kedagi ei wõi jälgida muidu, kui seadustes ettenähtud juhtumistel ja korras. Meie kriminaal kohtupidamise seaduse §§ 258 ja teised näewad ette kuritegija jälgimise, tagaotsimise kohtuwõimude käsul ja tabamise. Kreuks'i tabamine sündis nende paragrahwide korras. Nii on asi põhiseadusega kooskõlas. — See oleks esimese küsimise wastus.

Teine küsimus: kui mitte, see tähendab, kui põhiseadusega kooskõlas ei ole, siis kas on süüdlased wastutusele wõetud? On põhiseadusega kooskõlas. Süüdlane on wastutusele wõetud ja süüdistus tema wastu lõpetatud kuriteo tundemärkide puudusel, sest politseikorralduse („Riigi Teataja“ nr. 4/5 — 1920 a.) § 24 põhjal oli politseinikul õigus sõjariista tarwitada. Meie loeme selles paragrahwis: politsei teenistuses olev ametnik wõib sõjariista tarwitada oma ametikohuste täitmise juures järgmistel tingimistel: 1) temale sõjariistus isiku kallaletungimise korral; 2) temale ilma sõjariistadeta ühe wõi mitme isiku kallaletungimise korral, kui muud kaitsewõimalust üle ei jää; 4) kurjategija kinniwõtmise korral, kes p. p. 1—2 nimetatud wägiwaldsete tegudega ennast kaitseb, ehk kui ei ole wõimalust põgenejat kurjategijat muude abinõudega taga ajada ja kinni püüda. Selle paragrahwij nende punktide põhjal otsustas kohus, seda silmas pidades, et käesolewal juhtumisel süüteo tundemärke ei ole, asja ära lõpetada. Küsimise

peale, mida mõtleb Wabariigi Walitsus ette wõtta, et sarnastele nähtustele lõpp tuleks, peab ütleva, et Wabariigi Walitsus ei saa siin midagi ette wõtta, sest kõik on sündinud seaduspäraselt ja seaduse nõuetele wastawalt. Sarnased asjad on waremalt kordunud ja wõiwad ka tulewikus korduda.

Juhataja **L. Raudkepp**: Kas Wabariigi Walitsuse wastusega arupärijad rahuldatud on?

J. Reesen (wäljasp. rhm.): Teatan, et arupärijad rahuldatud ei ole ja teen ettepaneku läbirääkimisi kohe alata.

Juhataja **L. Raudkepp**: Ettepanek on tehtud rkl. Reesen'i poolt läbirääkimisi kohe alata. Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 14 häält, wastu 13, sellega on ettepanek wastu wõetud.

Sõna on wäljaspool järjekorda härra siseministril.

Siseminister **K. Einbund**: Palun wabandada, üks küsimistest on wastamata jäänud, nimelt: Mispärast ei antud Jaan Kreuks'i surnukeha tema omastele wälja? Selle peale oleks järgmist wastata: surnukeha lahtilõikamise kambris olemisel keegi seda wälja ei nõudnud. Küll aga on, nagu hiljem selgus, sel ajal walwel olewate kordnikkude juures keegi naisterahwas käinud, kes ütelnud ennast Kreuks'i ema olewat ja küsinud surnukeha näha. Kuna kordnikud seda lubada ei wõinud, on see naisterahwas ära läinud. Samal päewal oli ka surnukeha lahtilõikamine ja et kohtuwõimude poole surnukeha wäljaandmise nõudmisega keegi ei pöranud, tegid kohtuwõimud politseile korralduse surnukeha maa mulda paigutamiseks, mis ka samal, see tähendab — lahtilõikamise päewal sündis. Korra järele ei hoita surnukeha lahtilõikamise kambris mitte kauem, kui lahtilõikamiseks tarwilik aeg. Alles teisel päewal awaldati telefoni teel kohtuwõimudele ja politseile kellegi isiku poolt, kes ennast Riigikogu liikmeks Keerdo'ks nimetas, Kreuks'i surnukeha wäljaandmise nõudmine. Küsimise peale, kas Teie Kreuks'i tunnete ja temaga läbikäimises olite, — wastas telefonil kõneleja „ei“ ja andis ärakella. Sedasama nõudmist kordas ka Kreuks'i ema isiklikult kolm päewa peale matmist. Et aga sur-

nukeha juba maamulda oli paigutatud, ei saanud seda nõudmist täita ja Kreuks'i emale sai, tema soovi kohaselt, matuskoht näidatud.

J. Reesen (wäljasp. rhm.): Käesolew arupärimine on üks neist wägiwalla aktide ahelikust, mida kogu wabariigi kestwuse ajal tsaari seaduste põhjal klassiwõitluse alusel seiswate proletarlaste ja nende juhtide kallal toime on pandud. Ja nende makswate tsaari seaduste põhjal...

Juhataja **L. Raudkepp**: Meil on makswad Eesti wabariigi seadused, aga mitte tsaari seadused. Teen Teie esimese märkuse. (Wahelhüüe pahemalt poolt.)

J. Reesen (wäljasp. rhm.): Noh siis wabariigi seadustega tuli ka välja täna siseminister ja püüdis näidata, et see tapmine ka põhiseadusega kooskõlas on olnud. Oma wastamise algul kandis härra siseminister ette selle tapmise eelsündmustiku. Tema tähendas, et meie seltsimees Kreuks on olnud tagaotsitaw isik 1920 a. saadik ja eriti põhjust on andnud tema tagaotsimiseks 1922 a. mai sündmustik, kus olewat politseikordnikkude peale tuli awatud ja kusjuures üks politseikordnik on maha lastud. Selle politseikordniku mahalaskmise patud on härra siseminister Jaan Kreuks'i süüks arwanud, kuna tegelikult meie teada aga siin mitte Jaan Kreuks'i süüga tegemist ei ole, waid et siin siseministeeriumi teenistuses olew härra Linkhorst, kelle üle, nagu härra siseminister tähendas, surmaotsus selle politseikordniku tapmise pärast on tehtud, kuid kellele Wabariigi Walitsuse poolt armu on antud Kingisepp'a ja tema kaaslaste ülesandmise pärast ja kes praegu kaitsepolitseis paremaks käeks on ja rahulikult uulitsatel ümber luusib, sellepeale waatamata, et tema peal süütegu lasub politseikordniku tapmises. (Wahelhüüded: See on ka Teie seltsimees. — Waat' niisugused teie olete.) Kui me waatame, kas tõesti siis need põhjused, mida härra siseminister ette tõi, õigustasid erariides isikut, käesolewal korral kaitsepolitsei agenti, meie seltsimees Jaan Kreuks'i tagasela surmata. Meie teame, et Eesti demokraatlikus wabariigis ei ühelgi kommunistil, olgu tema wõi ideeline kommunist, ei ole elamisõigust, ei ole sõnaõigust, ei ole liikumise wabadust, waid

tema on see, kelle peale jahti peetakse... (Wahelhüüe: Kas Teie kommunistenam ei ole?) Ja kelle jaoks on Eestis olemas kõiksugu paragrahwid — praegu muidugi Eesti wabariigi paragrahwid, aga ka neile päranduseks tulnud tsaari seadused, mida ka praegu tarwitatakse kohtutes. Meie teame, et Eestis on küll paberil olemas põhiseadus, on küll paberil olemas sõnawabadus, on küll paberil olemas liikumiswabadus, kuid need wabadused ei ole kindlustatud töölisklassile, ei ole kindlustatud töölisklassi aktiivsetele juhtidele. Meie teame, et meil on põhiseaduses kindlustatud kõik need wabadused jne., kuid meie näeme igapäew, et kõige karmimad paragrahwid, sunnitööle mõistmised wõetakse tarwitusele selle rahwakihi wastu ja selle rahwakihi esitajate wastu, kes ei saa pooldada praegumakswat korda, kes ei saa õigeks kiita seda süsteemi, kus ühe inimese tööjõu kurnamine teiste kulul elamist wõimaldab. (O. Strandman (töer.): Kes on Teie kulul elanud?) Teie härrad, aktsiaseltsides ja suuremates taludes, kes teie elate kõik töörahwa higist ja werest. (Wahelhüüded: Kust Teie palka saate? — Tasaab Wenemaalt.) Kui meie waatame seda liikumist, mis töölisklassi wõitluse alusel tekkinud on ja mis teile tuntud on kommunistliku liikumisena, siis meie näeme, et just kommunistlik liikumine on Eestis kõige karmimat tagakiusamist leidnud, sellepeale waatamata, et teil põhiseaduses ja teistes seadustes on ette nähtud sõnawabadus, liikumise ja ühinemise wabadus. (Chr. Kaarna (töer.): Riigiwastast liikumist ei kaitsta kusagil.) Teie wahel heas tujus ütlete, et meil ei ole midagi ideelise kommunismi wastu. Meil ei ole midagi selle wastu. Kui räägitakse kommunismi headest külgedest ja kui tahetakse kommunismi ideoloogiat seletada... (J. Temant (põl.): Kas Teie ideede eest Moskwa palka saate?) Kui meie aga waatame kogu wabariigi ajal olewaid kohtuprotsesse, siis meie näeme, et nendest kohtuprotsessidest suurem osa ja peaaegu kõik klassiteadlikud töölised on just süüdi mõistetud kihutus-töö pärast kommunismi kasuks. (Wahelhüüe: Riigiwastased!) Ma tulen ka selle riigi küsimuse juurde tagasi. Meie teame, et need nõudmised, mida töölisklass üles seadnud on, et need

teile wastuwõetawad ei ole, sest et nad teie huwidele wastukäiwad on ja sellepärast, et tööliklass ennast organiseerib nende nõudmiste teostamiseks ja, et see organiseerimise tee teie huwide kärpimise ja teie walitsemise süsteemi häwitamise peale wälja läheb, sest kommunistliku partei eesmärk on — kelle liige ka Jaan Kreuks — kodanlise korra häwitamine ja kommunistliku korra maksma panemine. Teie ütlete, et teie olete see kõige demokraatlikum wabariik maailmas, ja, et siin demokraatlikus wabariigis on kõiksugused wabadused kindlustatud tööliklassile, mida mitte teistes riikides ei ole. (J. Laidoner (põl.): Ega teistes riikides niisugust lori ei lasta rääkida.) Kuid mina ei hakka ülistama, ei ühte ega teist maad, ei Kanaadat, ei Saksamaad ega ka Prantsusmaad, kuid ma tean, et neis riikides igalpool awalikult tegutsewad kommunistlikud parteid, kuid meil on see, kes end awalikult julgeb kuulutada kommunistliku partei liikmeks, selle wäärt, et teda oksa puuakse. Kui aga need, kes end awalikult monarhistliku korra poolehoidjateks tunnistawad ja kes awalikult landeswehrile silmi teewad, kuna need wabalt ümber wõiwad luusida ja nende jaoks mitte ühtegi paragrahwi ei leidu ega ole, waatamata selle peale, et ka nende siht on selle demokraatliku wabariigi wastu wõitlemine senni kui monarhistlik riigikord maksma pandud ei ole. Meie teame wäga hästi, et Eestis luusiwad ringi endised Judenitschi aegsed ohwitserid ja kindralid ja, et Eesti pinnal lahket wastuwõtmist leiawad isegi, siseministri inimlikust tundest wälja minnes, endised Balti parunid, kes praegu kõige energiaga kihutustööd teewad, et siin endist hertsogiriiki maksma panna ja demokraatlikule riigile lõpp teha. Kuid nende härrade jaoks ei ole paragrahwi leitud, kuna meil on teada, et mitte tuhandeid, waid kümned tuhandeid proletarilased on pidanud just sellepärast, et nad oma klassihuwide eest on wälja astunud, on nõudnud oma klassiõigust, wangitornides kõdunema. See näitab, et ei ole mitte ühesugust mõõdupuud nende nõndanimetatud riigiwastaste wastu, waid teie olete nende riigiwastaste poolt, kes teile, kui nemad wõimule pääsewad, kindlustawad teie mõisad ja teie aktsiad.

Juhataja L. Raudkepp: Riigikogu liige Reesen, ma palun Teid päewakorra juurde jääda.

J. Reesen (wäljasp. rhm.): Kui aga kommunismi wastu midagi ette wõetakse, siis õiglustakse nende tagaotsimist, nagu seda siseminister tähendas, et Jaan Kreuks on kohtuwõimude poolt tagaotsitaw isik ja, et tema on kuriteo kordasaatja olnud, siis pean tähendama, et Jaan Kreuks'i ei saa mitte selles kuriteos süüdistada, mida 1922 a. 1. mail Linkhorst korda saatis. Kui aga Jaan Kreuks sel korral, kui kaitsepolitsei agendid tema liikumist hakkasid takistama ja temale Eesti wabariigis elamist ähwardasid piirata, kui rewolutsionääril, keda taga kiusati, siis pidi tema walima ka rewolutsionääri tee — wõitluse tee enese kaitseks, siis ei olnud teist teed, kui rewolwrist tuld awada jälgijate peale.

Kui kodanliste kihtide poolt rewolutsionääre häwitatakse tsaariaegses korras ja ka seda praeguses demokraatlikus riigis õigustatakse tsaari korra alusel, siis pidi rewolutsionäär kõiksugu abinõud walima, et ennast kaitsta kontrewolutsionääride wastu, kes talle järgnesid. (Müra. Hüüded: Wälja! Kus on juhataja?)

Juhataja L. Raudkepp: Teen Teile kolmanda märkuse ja wõtan Teilt sõna ära.

J. Reesen (wäljasp. rhm.) (ära minnes): Asjata mõirgate! Küll teid aetakse ka kord wälja!

R. Pälson (töörp.): Kui Riigikogu esimesel istungjärgul töörahwa esitajaid... (Wahelhüüe paremalt poolt: Teie ei ole kellegi töörahwa esitajad.) ... mõrtsukate ja mahatapmise... (Wahelhüüe paremalt poolt: Wälja!)

Juhataja L. Raudkepp: Teen Teile märkuse haawawa ütelse pärast.

R. Pälson (töörp.): ... siis kutsus härra siseminister ülesse kõiki rühme seda arupärimist toetama, et tema wõimaluse saaks seletusega esineda, kuidas mahatapmine sündis. (Wahelhüüed paremalt poolt: Mis mahatapmine?) Nüüd on tund kätte jõudnud ja meil on wõimalus kuulda, miswõrd mändanenuid olid need põhjendused, millega

püüti Jaan Kreuks'i tapmist põhjendada. Töörahwast ei huwita üldse see küsimus, kuidas kurnajate klass põhimõtetega seletada püüab...

Juhataja **L. Raudkepp**: Rkl. Pälson! Teen Teile teise märkuse ebakohaste ja haawawate sõnade eest.

R. Pälson (töörp.): ...sammusid töörahwa juures mingisuguste õigus- tega ehk mingisuguste põhimõtetega seletada püüawad, et siis pärast otsusele jõuda, nagu oleks see kõik seaduse järele sündinud. Töörahwast nõuab walitsuselt oma esitajate kaudu aru, tema mõrtsukalise tegewuse üle.

Juhataja **L. Raudkepp**: Rkl. Pälson! Ma teen Teile kolmanda märkuse ja wõtan Teilt sõna ära.

R. Pälson (töörp.): (ära minnes): Nagu näha, walus on see teil kuulda!

H. Allik (wäljasp. rhm.): (Kõneleja poolt stenogramm parandamata.) Härra siseminister omas seletuses rõhutas ja kriipsutas alla, et käesolew juhtumine olewat täiesti seaduspärane ja sellepärast midagi sellekohta öelda ei ole. Järele uurides kõik paragrahwid on leitud, et asi on korras. Palju siis ka ühelt ministrilt wõib nõuda?

Juhataja **L. Raudkepp**: Rkl. Allik, palun mitte haawawaid sõnu tarwitada ministri kohta. (J. Reesen (wäljasp. rhm.): Milles see haawaw ütelus oli?)

H. Allik (wäljasp. rhm.): (Kõneleja poolt stenogramm parandamata.) Siin juba eelkõneleja minu rühmaseltsimees Reesen kriipsutas alla asjaolu, nimelt tuues ette paralleeli, et Eesti wabariigi pinnal on praegu asumast terve rida, terve kari kõiksugu monarhistlisi tegelasi, kes tahawad ülesse ehitada tsaaririiki, kui ka neid, kes tahawad siin ülesse ehitada Balti hertsogiriiki ja et nende wastu ei wõeta mingisuguseid tegelikke abinõusid tarwitusele, olgu, et nad wõitlewad tegelikult demokraatliku walitsuse wastu. See on kõigesuurem ja tähelpanuwäärilisem asi, mispärast tembeldatakse kõik kommunistid riigikukutajateks, nii nagu seda tehti Jaan Kreuks'i kohta, kui see maha lasti ja mispärast ei tembeldata riigikukutajaks neid teisi pärema tiwa tegelasi. Nimelt, kui kommunistid, kui rewolutsioonilise tööliiklasi esitajad praegu maks- wa

korra wastu wõitlewad, ühes sellega wõitlewad tööliiklasi eest ja kui tööliiklasi paneb oma wõimu maksma, siis neile härradele, kes Eestis praegu walitsewad, ei kindlustata siin mitte mõni opmani koht, mida kindlustab Balti parun ehk endine weneaegne kuberner, kui ta siia tagasi tuleb. Ta annab tingimata, kuigi ta natukene praegust walitsewat klassi ka pigistab, temale mõne opmani wõi beirati koha. Ja sellepärast wibutatakse meile kõwa käega paremalt poolt, kuna aga paremal pool seda kõwa kätt mitte ei tarwitata. Meie saame sellest nii aru, et see on tööliiklasi wõitlus, wõitlus parempoolsete kihtide, wõitlus kodanluse wastu. Kuid siin ei saa mujal selgeks teha, millega on kommunistid eksinud rahwa enamuse wastu. Kas on neil mingisuguseid teesid rahwaenamuse huwide wastu? Waadake, seda ei ole teil mitte näidata, et kommunistidel oleks niisugused sihid, mis oleks sihitud laiemate rahwahulkade wastu, waid otse wastuoksa. (O. Strandman (töer.): Miks teie neid kardate?) Meie neid ei kardata, waid wõitleme laia rahwahulkade majandusliikude huwide eest ja niisuguse korra eest, et saaks kindlustatud inimwääriline ülespidamine ja eluwõimalused kõigile, eestkätt just laiematele, töötawatele rahwakihtidele. Samuti ei saa teie seda salata, et kommunistid wõitlewad kogu rahwa rahwusliikude huwide eest. Siin mõni päew tagasi, kui oli päewakorras kihutustöö ja propaganda küsimus landeswehri wastu, oli ka see küsimus kõne all ja tuli niiwiisi wälja, et need härrad, kes alati alla kriipsutawad oma rahwuslust, et nemad sel korral waikisid ja selle wastu olid, kuna aga meie, internatsionalistid, selle küsimuse üles tõstisime, et hädaoht kogu rahwast ähwardab. Teil ei ole põhjusi ette tuua, mispärast kommunistid, kui mitte surma, siis vähemalt eluaegse ehk 10-aastase sunnitöö wäärt on. Teil on ainukene põhjus, et waat' nad wõitlewad selle ilmakorra wastu, mis teile ilusaid sissetulekuallikaid annab ning wõimaldab teiste kulu peal elamise. Sellest wälja minnes on loodud kõik teie seadused, millede põhjal on õigustatud igasugune tööliikumise tagakiusamine.

Edasi jättis härra siseminister siin puudutamata kogu selle asja faktilise külje, waid tähendas ainult, et selie ja selle kella ajal on olnud kokkupõrkamine.

ja selle kokkupõrkamise tagajärjeks on olnud laskmine. Kes laskis, seda ei ole öeldud, vaid tagajärg oli, et Jaan Kreuks on surmawalt haawata saanud. Kuidas see kokkupõrge sündis, sellest ei räägi härra siseminister sõnagi vaid tähendas ainult, et see sündis õhtul, kella 9 ajal, ja unustab sealjuures ära, et kella 9 ajal on Tallinna uulitsatel ka teisi inimesi liikumas. Tatari uulitsal ei olnud mitte ainult Jaan Kreuks ja kaitsepolitsei ametnik, vaid ka teised inimesed, ja need teised inimesed on rääkinud, et kaitsepolitseinik ei läinud mitte Kreuks'i juurde teda arreteerima, vaid laskis teda selja tagant.

Kui walgustada lugu nii, nagu seda kodanlised ajalehed teewad, siis oleks asjalugu järgmine: politseinik tuli Kreuks'ile wastu ja hüüdis — „käed üles“. Härra siseminister teab väga hästi, et wabariigis niisugust seaduse paragrahwi ei ole, mille järele mõni erariides isik teisele wastu wõib minna ja hüüda „käed üles“. Nagu teada, ei kandnud kaitsepolitsei mundrit. Kui asjakäik oleks nii olnud, nagu kodanlised ajalehed walgustawad, siis oli Jaan Kreuks'il loogiliselt täieline õigus wastu hakata, sest sel isikul ei olnud mitte otsa ette kirjutatud, et ta politseiametnik on, waid ta wõis ka olla mõni harilik uulitsabandiit. Nii walgustasid seda asja kodanlised ajalehed. Ma ütlen, et see mitte nii ei olnud. Käesolewal juhtumisel on Jaan Kreuks selja tagant lastud ja mõrtsukalikult tapetud.

Juhataja L. Raudkepp: Rkl. Rea, ma teen Teile märkuse.

H. Allik (wäljasp. rhm.): Ma ei ole mitte Rea. Et siseministri seletus meid ei rahulda, sellepärast panen ette järgmise ülemineku-wormeli: „Riigikogu, ära kuulates siseministri seletust Riigikogu kandidaadil Jaan Kreuks'i tapmise kohta, rõhutab, et käesolewal juhtumisel tegemist on mõrtsukatööga, tunnistab seletuse mitterahuldawaks ja läheb päewakorras edasi.“

J. Rea (töörp.): (W a h e l h ü ü d e d p a r e m a l t p o o l t: T õ m m a k e n ü ü d.) Niikaua saab tõmmatud, kui ükskord alla wannute. Härra siseministri kõne oli õige selles asjas, et kommunistlik partei tahab walitsust kukutada, kus tõusik walitseb ja prassib. See oleks kuri-tegu teie kriminaal seaduse järele. Meie teame, et see koodeks on kokku seatud ko-

danluse poolt, isegi sots Palwadre pole hābenenud talle oma allkirja alla panemast. Meie teame et ũhiskond areneb ja ũhiskondliku arenemise ajalugu mōistab õigeaks tōōrahwa wōitluse. Tōōrahwas wōitleb wōllaseaduste ja nende wabritseerijate wastu. Praegu teie naerate, aga tuleb aeg, kus teie jāete ajalooratta alla ja oma konta seal murrate.

Juhataja L. Raudkepp (helistab): Rkl. Rea, teen Teile esimese märkuse.

J. Rea (töörp.): Teie wabariik on nõndanimetatud...

Juhataja L. Raudkepp (helistab): Rkl. Rea, teen Teile teise märkuse. Meie wabariik ei ole nõndanimetatud waid on wabariik.

J. Rea (töörp.): Ta on hādariik... Ma pean nimetama, enne Wene rewolutsiooni naersid kodanlased duumas, niisama nagu teie siin, ja wāga hāsti teame, et nemad arutasid nii kaua kodanlisi seadusi, wōllaseadusj tōōrahwa jaoks, kunni Peeterburis ākki lehwis punane lipp. (K i s a j a m ũ r a p a r e m a l p o o l.)

Juhataja L. Raudkepp: Rkl. Rea, kuulake juhatajat, teen Teile teise märkuse. (J. Temant (põl.): K o l m a n d a !)

J. Rea (töörp.): Kas Teile omalt poolt panete ũhe juurde?

Juhataja L. Raudkepp: Ma eksisin. Teen Teile mitte teise, waid kolmanda märkuse ja wōtan Teilt sõna ära.

J. Rea (töörp.): Protesteerin sarnase wāgiwalla wastu. (Ū l d i n e m ũ r a.)

A. Janson (wäljasp. rhm.): Kuulates siseministri seletusi pealiskaudselt, paistab asi tēiesti korras olewat. Wormilisest küljest, nagu Wene wanasōna ũtleb, et komar nosa ne pottotschit. Kreuks oli 1920 aastal tagaotsitaw § 102 pōhjal. 1921 aastast saadik sõjariistus wastuhakamise pārast. Surmawalt haawamise otsekoheseks pōhjuseks olnud wāikene kokkupõrge kaitsepolitseiga, sest ilma kokkupõrketa otsekohe ikka tappa ei tohi. Milles see kokkupõrge seisis, seda hārra siseminister ei seletanud. Ei seletanud. Ei seletanud seda sellepärast, et temal ei olnud midagi ũtelda. Kui ta oleks seletada katsunud, milles see kokkupõrge

seisis, siis ei oleks tema seletused enam wormilisest küljest nii rahuloldawad paistnud. Kokkupõrkamise juures olla ette tulnud laskmine. Jällegi härra siseminister ei seletanud, kes laskis: kas tegi seda Jaan Kreuks, kaitsepolitseinik, wõi weel mõni kolmas wõi neljas kõrwaline isik. Laskmise tagajärjel olla Kreuks mitte tapetud, waid ainult surmawalt haawatud. See oli nii ütelda eelmäng. — Järgnew osa siseministri kõnest laseb kohtumõistmise aparaati paista tema täies hiilguses. Mõtelge, 10 minuti jooksul on kõik kohal, keda waja. Ma ei kuulnud härra Tallmeister'i ega ka härra Raudkepp'i nime, mitte ka nende ametwendade nime, ja arwan, et siin oli wäikene lohakus ikkagi lubatud, mille eest tuleb siseministrile paremalt poolt laimust awaldada, — miks ei olnud waimulikmees kohale kutsutud? Seda oleks pidanud tegema, et asi igate pidi korras oleks olnud. Surnukeha waadati üle, wiidi lahtilõikamise kambri, lõigati lahti, mis seal lahtilõikamise kambri leiti, see on jällegi teine küsimus, ja maeti siis maha. Mispärast seda wälja ei antud? Sellepärast, et ei olnud, kes oleks seda nõudnud. „Surmawalt haawamise“ kohta pandi juurdlus toime ja selle juurdluse tagajärjeks oli § 277. See paragrahw tähendab seda sama, mis härra Temant omal ajal armastas korrata, — et ei leidu paragrahwi. Imelikul kombel jättis härra siseminister täna ütlemata ühe oma armastaks saanud lause, mida tema armastab tööliste saatkondadele öige tihti korrata: „Ega meil siis kommunistlik ilmawaade keelatud ei ole, olge kommunistid, kuid ärge paragrahwide otsa lennake!“ Nii läbi ridade laseb ta isegi mõnikord mõista: „Waadake, ka mina, olles demokraatliku wabariigi siseminister olen ideelisest kommunistist ainult üks samm kaugel“. Keda mõistab meie siseminister ideeliste kommunistide all? Waadake, kõik optandid, kes Wenemaalt tulewad, on ideelised kommunistid. (K. Wirma (sd.): Ärge lorange!) Härra Wirma on asjata waielda, wõib olla, et nemad ehk teie eest seda warjawad mitte teades, et Eestis ideeline kommunistid lubatud on. Nad ütlewad, et nad olla ideelised kommunistid läbi ja läbi, kuid kahjuks Wenemaal olla kommunistlikku parteisse satunud niisugune element, millega on raske koos töötada. Kui sarnaselt optandilt küsida, kas ta partei liige on olnud, siis wastab ta: „Mis mina nüüd lähen oma käsa

määrima“. Ideelised kommunistid on kõik sarnased isikud, kes armastawad lobiseda kommunistist ja sotsialistist ning kõrgetest aadetest, kuid tegelikult waatawad, kuidas aga tasku paisuks. Ideelisteks kommunistideks loete neid, kes salongides poleeritud härradele ja preilidele armastawad jutustada sotsialistist ja kommunistist, kuid need, kes tegudega töörahwa klassihuwide eest wälja astuwad, hulki wõitlusse juhiwad, need ei ole teie meelest enam ideelised kommunistid. Neid harilikult kujutatakse laiematele ringkondadele sarnastena ette, kes käiwad ümber pussnuga suus ja werekapp käes ning otsiwad rikkamaid, kellel kõri läbi lõigata. (Chr. Kaarna (töer.): See on tõsiasjade illustreerimine.) Meil on lubatud kommunistist lobisemine salongides, kuid töörahwa huwide eest wõitlemine on keelatud. Jaan Kreuks oli tagaotsitaw juba 1920 a. saadik. Mispärast teda taga otsiti? Sellepärast, et tema tegudega wälja astus töörahwa huwide eest ning hulki wõitlusele kihutas, mille tõttu temal selles demokraatlikus Eedenis oli awalik liikumine wõimatuks tehtud.

Sõjariistus wastuhakkamise küsimust pruudutasid juba eelkõnelejad. Kas Kreuksil õigus wastu hakata oli, wõi ei, ma seda kordama ei hakka, juhin ainult tähelepanu selle peale, et kodanliste lehtede seletuse järele oli wastuhakkajaks Linkhorst. See oli meil 1921 waid 1922 a. Et ka Kreuks oli sõjariistus wastu hakanud, selle kohta ei olnud lehtedes midagi, waid see ilmus tagant järele. Läheme siis nüüd selle kokkupõrke juurde. Mispärast siseminister ei seletanud, milles see kokkupõrge seisis. Lihtsalt sellepärast, et tal ei olnud midagi ütelda, ta wõis ainult selle lihtsa wormeliga esineda: oli kokkupõrge, oli laskmine ja oli surmawalt haawamine. Meie kodanlised lehed, informeeritud muidugi härra Einbundi käsutada olewatest allikatest, seletasid, et Jaan Kreuks olla kaitsepolitsei ametnikul kõrist kinni haaranud, ja selle peale olla kaitsepolitsei ametnik wõtnud rewolwri taskust ja olla selle kommunisti maha lasknud, Kreuks'il olnud rewolwri kinni, nii et ei ole teda tarwitada sugugi saanud. (Chr. Kaarna (töer.): Sügisene seatapmine!) Kuid juba see kõrist kinnihaaramine paistab wäga kahtlane olewat, sest kes Jaan Kreuks'i elusalt näinud, see wõib öelda, et kui Jaan

Kreuks'i sõrmed juba kaitsepolitseiniku kõrist kinnj hakkawad, siis ei tule kaitsepolitseinikule enam mõttese, rewolwrit otsima hakata.

Siseministri poolt nimetatud kümne minuti jooksul käisid surnukeha juurest isikud mööda. (Wahelhüüe paremalt poolt: Kes need olid?) Kes need olid? Selle üle wõin Teile teine kord kõnelda.

Möödaminejad nägid järgmist pilti: inimene lamab seliti maas, kuul silmast läbi lastud. (J. Tõnisson (rhw.): Ise enne jutustasite, et olla seljast lastud.) Seljast lasti jah, sest Kreuks pidi enne silma laskmist selja peale kukkuma. Juuresseisew politseinik juhib tähelpanu: „ärge astuge prillide peale“. Nagu Jaan Kreuks'i päwapiltidel näha wõite, kandis ta ilma raamideta prillid. Igaüks teab, et kui sarnased prillid maha kukuwad, nad tingimata puruks lähewad. Nüüd aga lamawad prillid tema kõrwal maas ja on terwed, olgugi, et tal kuuli auk silmas on. Kuidas wõib kuul silma sattuda, nii et prillid terweks jäiwad? Kui kuul tungib prilliklaasist läbi, ja prilliklaas siiski terweks jääb, — siis on see ime, meie ajal aga imesid ei sünni. Wajadus imeteoga asja seletada kaob ära, kui konstateerime, et Kreuks lasti maha selja tagant ja talle, juba maas lamawale, on lastud ülewalt silma. (J. Tõnisson (rhw.): See on muinasjutt lastele.)

Härra minister seletas, et surnukeha on lahti lõigatud, aga mis selle lahtilõikamise juures selgus, kus olid kuulihaawad ja missugune oli laskesih, — seda härra siseminister ei seletanud. Ta ei tahtnud seda seletada, sest et selgitused, ka „erapooletute“ kohtu arstide omad, siin hädaohlikud wõisid olla. (J. Tõnisson (rhw.): Kohus on ju protokollid läbi waadanud ja otsuse teinud.) Noh, kohtuprotokollide kohta lubage nii palju ütelda — mina käisin kewadel wanõimajas ja nägin oma silmadega, mis moodi nägi wälja Klaas, see wang, keda seal pekseti, aga arstid tunnistasid, et haawad ainult kriimustused olid. Kui isegi sarnase juurduse materjaali ei juleta ette tuua... (J. Tõnisson (rhw.): Kohus on selle järele waadanud.) Ja, kohus on selle järele waadanud ja kohus ei ole leidnud paragrahwi. Siin juba puudutati seda, et kui

härra Temant prokuröör oli, siis ei leidnud ta paragrahwi landeswehrlaste wastu, küll aga leiti paragrahw ühe Asutawa Kogu liikme kohta, kes olla kusagil koosolekul saanud maha järgmise lausega: „Mina kukutan praeguse walitsuse, — kuid ei tee seda mitte nüüd, waid kolme aasta pärast...“ Ja tolleaegne peaminister härra Tõnisson kirjutas oma juristi käega sellele aktile peale: „Wastutusele wõtta ja asi kõige kiiremas korras läbi wiia“. (J. Tõnisson (rhw.): Muinasjutt õige noortele lastele.) Seda wõib weel kohtuaktidest leida. Paragrahwiks määrati § 129. Ometi peaks ka mittejuristile selge olema, et sarnase jaburduse kohta wõib tarwitada ainult üht paragrahwi — paragrahwi, mis hullumaija wiib. Nii siis, nii kaua, kui seda ümber lükatud ei ole, nii kaua, kui meile ametlikkude palgaliste arstide poolt kokku seatud lahtilõikamise protokollid ette näidatud ei ole, nii kaua seisab täiesti wankumata see oletus, et Jaan Kreuks lasti maha lihtsalt seljatagant.

Miks ei juletud Kreuks'i isegi Wahtramae sõjakohtu ette tuua? Lihtsalt sellepärast, et nii wäga kui teie mitteideelisi kommuniste ka wihkate, — ideelisi kommuniste Eestis ju ei ole, on ainult spordimehed! — siiski teie kardate poliitilisi protsesse; sest iga poliitiline protsess on teie makswa korra õonestamine, on kõige ägedam kihutustöö makswa korra wastu; ta paljastab teie „demokraatia“ õiget nägu, paljastab teie kohtumõistmise wiisi, kus mitte kohtumõistmisega (J. Tõnisson (rhw.): See on häbemata teotus meie kohtule.) tegemist pole, waid poliitilise wastase häwitamisega...

Juhataja **L. Raudkepp**: Rkl. Janson, palun Teid mitte tarwitada ebakohaseid ja haawawaid sõnu. Teen Teile esimese märkuse.

A. Janson (wäljasp. rhm.): Teie räägite „erapooletust kohtust“. Wanasti kujutati Themist, õigusemõistmise jumalannat kinniseotud silmadega. Teie Themisel on mõlemad silmad pärani lahti, et wahet teha poliitiliste wastaste ja sõprade wahel. Teie räägite, et peate maksawat korda kaitsema ja kes demokraatia wastu hakkab, selle wastu tarwitate teie kindlat kätt. Teie tarwitate ka kindlat kätt, kuid ainult pahemale poole, aga paremale poole teie ei oska ega taha seda tarwitada. Kui töörahwas ükskord oma

kätte wõimu wõtab, siis tarwitab tema igale poole kindlat kätt, kes töörahwa wõimu wastu julgeb hakata. (Hulgali- sed wahelhüüded, juhataja L. Raudkepp helistab.) tarbekorral murdes kendid kõigile, kes ajaloolise are- nemise käiku katsuks tagurpidi juhtida.

Siseminister K. Einbund: Austatud wastuwaidlejad on rohkem puu- dutanud arupärimise juures kõrwalisi asjaolusid, mis arupärimisega enesega wähe ühenduses. Ainult mööda minnes on nad wõimalikuks ja tarwilikuks pidanud ühte ja teist faktilist külge puudutada. Sellepärast wõiksime weel pisut peatada minu poolt ettetoodud faktilise külje ju- ures. Kõige esmalt näib, et lugupeetud wastuwaidlejad mitte arwesse ei wõta meie riigiasutuste wahekordi ja riigiasu- tuste asjaajamise kordi. Ma saan nii aru, et arupärijad tahtsid esitada oma küsimi- sed walitsusele, aga mitte kohtule ja sel- lepärast kui küsimised esitatud olid wa- litsusele, siis on loomulik, et walitsus wastab ka ainult nende materjaalide põh- jal, mis temal teada ja käepärast selle sündmuse juures algusest kunni lõpuni. Ei saa aga mitte ette kandma hakata koh- tumõistmise akti ega kohtumõistmise si- sulist külge ja sellepärast kandsin ma ette ainult kuupäewalised andmed ja kohtuotsuse teksti, mis mulle rahukogust wälja anti. Ma olen arwamises, et Riigikogul ei wõi vähematki tahtmist olla ennast segada kohtumõistmisse, ja koh- tumõistmise tõelikkusesse. Ma ei usu, et Riigikogu tahaks kohtuotsuseid muuta, ilma et ta sellekohast seadust annaks. Ja kui Riigikogu seda ei taha ja meie korra järele ei wõi tahta, siis ei saa ka kohtu algmaterjaale ette kanda. Tagasi tulles faktilise külje juurde pean tähendama, et lugupeetud wastuwaidlejate wäited täiesti teineteise wastu käisid. Ühed nendest põhjendasid täielikult minu wäi- teid, teised aga ei saanud seda kuidagi põhjendatuks pidada. Riigikogu liige Reesen kirjeldas, kuidas üks õige terro- rist ja rewolutsionäär nagu Kreuks, olema peab. Ta tähendas otsekohe, et õige rewolutsionäär-terrorist ilma re- wolwripauguta kunagi ennast kinni wõtta ei lase. Mina usun ka seda, et õige re- wolutsionäär ja terrorist, kes uulitsal poli- tseiametniku maha laseb ja et see õige mees ka tarwitamata ei jätnud juhtumist, et oma taskus olewat rewolwrit kinniwõt-

misel tarwitada. Minu arwamise järele teadis seda politseiametnik, kes teda koh- tas ja teda seaduse nimel tabama pidi, ja selles ei ole midagi iseäralikku, et poli- tseinik ennast kaitses niisuguse terro- risti wastu.

Lugupeetud Riigikogu liikmed! Mind huwitas ka just ametlik lahtilõikamise akt. Jutuajamisel ametliku arstiga palu- sin temalt otsuse ära kirja, et näha, kui- das ametnik talitanud. Mulle anti wäl- jawõte protokollist. Seal leiame: Rin- nahaaw näitab, et ta on lastud üsna ligi- dalt, eest pahemalt poolt paremale taha- poole. Sisse tungides on kuul tabanud tähtsamaid elundid ja wälja kutsunud we- rejooksu, mispärast ka haaw raske ja elu- kardetaw oli. (J. Reesen (wäljasp. rhm.): Miks surnukeha omas- tele wälja ei antud?)

Lugupeetud wastuwaidlejad! Teie nõudsite minult tõendusid ja ma arwan, et teil selleks kannatust on ja et teie nii eba- õiglased inimesed ei ole, kes ametliku arsti otsuseid õigeks ei pea.

Siis weel see haaw, millest kõneles Riigikogu liige Janson, nimelt haaw pea- luus wõi kulmus, selle kohta toon järg- mist ette: Pealumurd on tekkinud suure hoobi tagajärjel kukkunud keha raskusel, sest niisuguse inimese keha wajub jär- sult kokku. Nõnda seletab dr. Pedussaar selle haawa tekkimist. Ametnik isikli- kult jutustas lugu nii: oli juba kaks tundi ette teada, et sel õhtul tabatakse Kreuks ja sellepärast, minnes mööda uulitsat ja nähes tagaotsitawat 10 sammu tagant wastu tulewat pimedas, haaras ametnik rewolwri ja teatas, kes ta on, ühes kä- suga käed üles tõsta. Selle asemele wis- kas Kreuks mapi maha, — missugune mapp pärast politseisse toodi ja mille sisu ka mina isiklikult nägin, — haarab amet- nikku kõrist. Sel silmapilgul lasti temale ka kuul. Kreuks taganes keset uulitsat, wõttes taskust rewolwri. Kuid enne kui lasta sai, kukkus keset uulitsat maha.

See kõik on kooskõlas politsei korral- duse § 24, mis ma juba ette kandsin. Ametnik asus tema juurde, seadis kord- niku wahiks ja 10 minuti järele oli proku- röör kohal. Wõin teile, lugupeetud Riigikogu liikmed, tõendada, et õigemal korda niisuguses olukorras ei suuda mina kellegilt ametnikult nõuda, sest sellel ametnikul oli teada, kellega temal tege- mist oli ja kes temale kallale tungis. Ja

ükski kohus, arwesse wõttes seda, et ametnik tagaotsitawa kinniwõtmisel sõjarusa tarwitanud, mis käesolewal juhtumisel tõendanud on, ei saa seda ametnikku süüdi mõista. (W a h e l h ü ü d e d p a h e m a l t p o o l t.) Lugupeetud wastuwaitlejad! Teie tulete teist korda seletama, et see asi mitte nii ei olnud. Ma pean ütleva, et see tuleb sellest, et teil vähematki tõetundmust ei ole, waid teil on tähtis ainult üks siht ja see on, et skandaali teha ja kõik asjad pahurpidi pöörata ja ma ei imesta vähematki teie wastuwäidete ebatõelikkuse juures. Ma õiendaksin üksikuid asjaolusid. Esiteks: siseminister on Jaan Kreuks'ile süüks andnud, et ta 1. mail politseiniku tappis. Siseminister ei saa kellegile midagi süüks anda ja ei tee ka seda mitte. Temal on ülesandeks ministeeriumi üldine juhtimine ja kõiksugused süüasja toimetused on juurdlewa politsei käes. Politsei allub selles asjas otsekohe prokuröörile ja kohtu-uurijatele. Sellel alal on prokuratuur politsei ülemuseks, sellepärast palun minu funktsioone mitte ebaõigelt mõista, mitte öelda, et mina kedagi süüdistan.

Teiseks: Linkhorst liigub wabalt uulitsatel ringi (W a h e l h ü ü d e d p a h e m a l t p o o l t.)

Juhataja **L. Raudkepp**: Rkl. Reesen, kutsun Teid korrale.

Siseminister **K. Einbund**: Ma wõin kindlasti eitada seda. Linkhorst istub wangimajas, nagu mina omas kõnes Riigikogus arupärimise peale wastamises tõendasin.

Kolmandaks: politseinik erariides. Teil walitseb arwamine, et politseinik peaks igal juhtumisel mundris tegutsema. Kui niisugune nõudmine wastu wõtta, siis oleks arusaadawalt politseinikul raske töötada, kuid niisugust nõudmist seadus üles ei sea. Seadus just lubab erariides tegutsemise. Sellepärast on ka teil, kommunistid, kardetaw töötada. Ma mõtlen selle all kommunistlikka aktiviste ja terroriste. Erariides politseinik ei ole mitte eraisik, waid on samasugune politseinik, kui mundris. Kõik muu osa oli wastuwaitlejate poolt ette toodud asjasse mitte puutuwana ja ma paluksin teid, kui need kõrvalt ettetoodud asjad teid huwitawad, esineda arupärimisega, ja kui see Riigikogu poolt on wastu wõetud, annab walitsus kindlasti wastuse.

Juhataja **L. Raudkepp**: Esitatud on kaks ülemineku-wormelit. Üks nendest, ilma allkirjata, mida mina temas ettetulewa haawawa sõna pärast ette ei loe, ega hääletamisele ei pane. Teine ülemineku-wormel on rkl. Tupits'i poolt ja nimelt järgmine: „Riigikogu, ära kuulates Wabariigi Walitsuse wastamist Riigikogu liigete J. Reesen'i, J. Tomp'i ja H. Alliku arupärimise peale kaitsepolitsei poolt Riigikogu liikme kandidaadi Jaan Kreuks'i mahalaskmise kohta, läheb päewakorras edasi.“ Hääletamise motiivide kohta on sõna rkl. Jõeäär'il.

A. Jõeäär (sd.): Oma rühma nimel on mul hääletamise motiivide kohta järgmist ütelda. Sündmus, mille kohta arupärimine esitati, on nii, kui härra siseministri seletusest näha, kohtuwõimude poolt uuritud ja kuriteo tundemärkide puuduse tõttu on lõpetatud. Sellepärast oli Wabariigi Walitsusel, kui ta kohtuwõimude rippumatuse põhimõtet tunnista-tada tahtis, wõimatu käesolewal juhtumisel teistsuguseid samme astuda. Olgugi et kaitsepolitsei tegewuses wäärnähtusi esile tuleb, ei saa meie rühm nendel motiividel arupärijate poolt esitatud ülemineku-wormeli poolt hääletada ja jääb erapooletuks ja arwatawasti, nagu ma siin juhataja seletusest kuulsin, ei saa see wormel üldse wist hääletamisele tulla.

Juhataja **L. Raudkepp**: Hääletamisele tuleb rkl. Tupits'i poolt ettepan-dud lihtülemineku-wormel. (H ä ä l e t a t a k s e.) Nähtawa enamusega on rkl. Tupits'i poolt ettepan-dud ülemineku-wormel wastu wõetud.

Sõna on isiklikuks seletuseks rkl. Rea'l.

J. Rea (töörp.): Ei saa kinni naelutamata jätta ühte asjaolu, et siin kõne ajal püüti segada, ja igasuguseid wahel-hüüdeid teha, et ei saaks tõtt esile tuua. Kui mult sõna ära oli wõetud juhataja poolt, siis kohale minnes, hüüdis mulle weel järele Riigikogu esimees ja nimetas mind poisinolgiks. (Üldine naer. Käteplaksutamine põllumeeste rühmast.) Mina nimetan seda siit kõnetoolilt sellepärast, et kui meid on siia walitud rahwa poolt, siis oleme meie ikkagi hariliku kodaniku õigustega, nagu kõik Riigikogu liikmed.

Juhataja L. Raudkepp: Sõna on rkl. Tõnisson'il isiklikuks märkuseks.

J. Tõnisson (rhw.): Austatud Riigikogu liikmed! Rkl. Rea sai sellega toime, et tema minu seljatagant hüüdis, minu paljast lagipead silitawat tööliste-wõim kord nii, et sellel häwinemine tagajärjeks on. Riigikogu liige Rea arwas wõimalikuks mind nii ähwardada. See-suguste teotawate sõnade peale ei olnud mul muud wastata, kui et mina niisuguseid ei karda, waid seda hindan kui lubamata ülesastumist Riigikogus. Seda tahtsin kvalifitseerida, kui ma niiviisi reageerisin. Mina olin wälja kutsutud ni-

suguste ähwarduste ja teotuste läbi, mida minu arwates keegi enesele ei tohi lubada. Sellega ei taha aga mina kuidagi teotanud olla rkl. Rea isikut, waid ma näitasin oma sõnadega ainult, et niisugusel wiisil minu wastu üles astuda on lubamata nähtus, mida kwalifitseerimataalt noor inimene enesele wõib lubada.

Juhataja L. Raudkepp: Ettepanek on tehtud koosolekut lõpetada. Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 9.45 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **K. Wirma.**

Abiesimees **L. Raudkepp.**

Sekretäär **T. Kalbus.**

Abisekretäär **J. Wain.**

